

T.C.
ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI
TÜRKİYE İŞ KURUMU GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

**ESKİ HÜKÜMLÜLERİN İSTİHDAMI VE
ENTEGRASYONU KAPSAMINDA ABD VE
TÜRKİYE ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR
ANALİZ**

MESUT ÇEBİ

İstihdam Uzman Yardımcısı

Ankara 2023

T.C.
ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI
TÜRKİYE İŞ KURUMU GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

**ESKİ HÜKÜMLÜLERİN İSTİHDAMI VE
ENTEGRASYONU KAPSAMINDA ABD VE
TÜRKİYE ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR
ANALİZ**

(Uzmanlık Tezi)

MESUT ÇEBİ

İstihdam Uzman Yardımcısı

Tez Danışmanı

ALPASLAN SUNGUR

İstihdam Uzmanı

Ankara 2023

KABUL SAYFASI
TÜRKİYE İŞ KURUMU GENEL MÜDÜRLÜĞÜNE

İstihdam Uzman Yardımcısı Mesut ÇEBİ'ye ait "Eski Hükümlülerin İstihdamı ve Entegrasyonu Kapsamında ABD ve Türkiye Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz" adlı bu tez Yeterlik Sınav Kurulu tarafından UZMANLIK TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Unvanı

Adı ve Soyadı

İmzası

Başkan:

Üye:

Üye:

Üye:

Üye:

Tez savunma tarihi :/...../2023

TEZDEN YARARLANMA

Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü İstihdam Uzman Yardımcısı Mesut ÇEBİ tarafından hazırlanan bu Uzmanlık Tezinden yararlanma koşulları aşağıdaki şekildedir:

1. Bu Tez fotokopi ile çoğaltılabilir.
2. Bu Tez, pdf formatında internet ortamında yayınlanabilir.
3. Bu Tezden yararlanılırken kaynak gösterilmesi zorunludur.

Mesut ÇEBİ

İstihdam Uzman Yardımcısı

...../...../2023

İmza

ÖZET

İçinde bulunduğumuz zaman diliminde çeşitli nedenlerle suç işleyip ceza alan ve infaz kurumlarına giren bireyler her ne kadar cezalarını tamamlayıp topluma dönmüş olsalar da sabıka kayıtlarından dolayı dezavantajlı durumda bulunmaktadır. Bu durumda olmaları eski hükümlü bireylerin toplumsal hayata uyumlarını zorlaştırmakta ve kişilerin tekrar suç işleyerek cezaevine girmelerine neden olmaktadır. Her ne kadar ceza infaz kurumlarında hükümlülerin sosyal hayata uyumlarının artırılması için çeşitli faaliyetlerde bulunulsa da bu faaliyetlerin yeterince etkili olmadığı ve kişilerin salıverildikten sonra topluma uyumlarının yeterince sağlanamadığı ve istihdam edilmeleri konusunda eksik kaldığı görülmektedir. Bu çerçevede yapılan çalışmada eski hükümlülerin istihdamı ve entegrasyonunun sağlanmasına yönelik Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye'nin karşılaştırılması yapılması ve bu kapsamda eski hükümlülerin topluma uyumlarının artırılabilmesine amaçlanmıştır.

Çalışmada hükümlü, eski hükümlü ve suça ilişkin kavramlar incelenerek eski hükümlülerin dezavantajlı olma nedenleri ortaya konulmuştur. Bunun yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri'nde eski hükümlülerin istihdam edilmeleri ve topluma uyumlarının artırılmasına yönelik yürütülen çalışmalar incelenmiş ve Türkiye'de yürütülen faaliyetler ile karşılaştırılmıştır.

Çalışmanın son bölümünde ise eski hükümlülerin istihdamının ve topluma uyumunun artırılmasına yönelik faydalı olacağı düşünülen önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hükümlü, Eski Hükümlü, İstihdam Politikaları, Toplumsal Uyum

ABSTRACT

In the current period of time, individuals who have committed crimes for various reasons and have been sentenced and sentenced to execution institutions are in a disadvantageous situation due to their criminal records, even though they have completed their sentences and returned to society. Being in this situation makes it difficult for ex-convicts to adapt to social life and causes them to commit crimes again and go to prison. Although various activities are carried out in penal institutions to increase the adaptation of convicts to social life, it is seen that these activities are not effective enough and that the adaptation of individuals to society after their release is not sufficiently ensured and they are incomplete in terms of employment. In this framework, this study aims to make a comparison between the United States of America and Turkey for the employment and integration of ex-convicts and to increase the adaptation of ex-convicts to society in this context.

In the study, the concepts of convict, ex-convict and crime were examined and the reasons for the disadvantage of ex-convicts were revealed. In addition, the activities carried out in the United States of America to increase the employment of ex-convicts and their adaptation to society were examined and compared with the activities carried out in Turkey.

In the last part of the study, suggestions that are thought to be useful for increasing the employment and social adaptation of ex-convicts are included.

Keywords: Convicts, Ex-convicts, Employment Policies, Social Cohesion

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
İÇİNDEKİLER.....	III
TABLolar LİSTESİ.....	VII
ŞEKİLLER LİSTESİ	VIII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	3
1.1. SUÇA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR.....	3
1.1.1. Sapma.....	3
1.1.2. Suç.....	3
1.2. SUÇA İLİŞKİN TEORİLER	4
1.2.1. Biyolojik Açıdan Suç	5
1.2.2. Psikolojik Açıdan Suç	6
1.2.3. Sosyolojik Açıdan Suç	7
1.2.3.1. Sosyal Yapı Teorileri.....	7
1.2.3.2. Sosyal Süreç Teorileri	9
1.2.3.3. Sosyal Çatışma Teorileri	11
1.3. TUTUKLU, HÜKÜMLÜ VE ESKİ HÜKÜMLÜ KAVRAMLARI	11
1.3.1. Tutuklu.....	11
1.3.2. Hükümlü.....	12
1.3.3. Eski Hükümlü	12
1.4. İSTİHDAM	13
1.4.1. Eski Hükümlülerin Dezavantajlı Olma Nedenleri.....	13

1.4.2. Eski Hükümlülerin İstihdam Edilmeleri Önündeki Engeller.....	16
1.5. DÜNYADA HÜKÜMLÜ VE ESKİ HÜKÜMLÜLERİN GENEL GÖRÜNÜMÜ	16
İKİNCİ BÖLÜM	22
AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE ESKİ HÜKÜMLÜ İSTİHDAMI	22
2.1. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNDE ESKİ HÜKÜMLÜLERİN DURUMU	22
2.1.1. Genel Durum.....	22
2.1.2. Ceza ve İnfaz Sistemi	23
2.1.3. Hükümlüler ile İlgili Veriler	24
2.1.4. Hükümlülerin İstihdamı ve Rehabilitasyonu	26
2.1.5. Eski Hükümlü İşsizliği	27
2.1.6. Yeniden Suç İşleme	28
2.1.7. ABD'de Eski Hükümlülerin İstihdamı ve Yeniden Suç İşleme Davranışı Üzerine Yapılan Araştırmalar	28
2.2. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE ESKİ HÜKÜMLÜLERİN İSTİHDAMINA YÖNELİK UYGULAMALAR.....	30
2.2.1. Ceza İnfaz Kurumlarında Yürütülen Faaliyetler	30
2.2.1.1. UNICOR	31
2.2.1.2. The Last Mile	32
2.2.1.3. İş Gücü Geliştirmede Yeniden Giriş Fırsatları için Ortaklar (Partners for Reentry Opportunities in Workforce Development, PROWD)	32
2.2.1.4. Pathway Home	33
2.2.1.5. Eyalet Mahkûmları İçin Evde Madde Bağımlılığı Tedavisi Programı	34
2.2.1.6. Federal Cezaevleri Bürosu Yaşam Bağlantıları Pilot Programı (Federal Bureau of Prisons Life Connections Pilot Program)	35
2.2.1.7. Kabile Islah Eğitimi ve Teknik Yardım Girişimi (TTA)	35
2.2.2. Ceza İnfaz Kurumlarından Çıkış Yapıldıktan Sonra Yürütülen Uygulamalar	36

2.2.2.1.	İkinci Şans Yasası (The Second Chance Act)	36
2.2.2.2.	İlk Adım Yasası (First Step Act - FSA)	39
2.2.2.3.	Eve Dönüş Projesi	40
2.2.2.4.	Adil Şans Lisanslaması (Fair Chance Licensing)	41
2.2.2.4.1.	<i>Temiz Sayfa (Clean Slate)</i>	42
2.2.2.4.2.	<i>Çıraklık Eğitimi</i>	44
2.2.2.5.	Kazanılan Gelir Vergisi Kredisi (The Earned Income Tax Credit-EITC) 44	
2.2.2.6.	Federal Bağlanma(Bağ kurma) Programı (FBP)	45
2.2.2.7.	İş Fırsatı Vergi Kredisi (The Work Opportunity Tax Credit-WOTC)	45
2.2.2.8.	Gaziler Yeniden Giriş Arama Hizmeti (Veterans Reentry Search Service- VRSS) 46	
2.2.2.9.	Eğitim ve İstihdam Becerileri Kazanma Programı (WAGEES).....	47
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		49
TÜRKİYE'DE ESKİ HÜKÜMLÜ İSTİHDAMI		49
3.1.	TÜRKİYE'DE HÜKÜMLÜLERİN GENEL GÖRÜNÜMÜ	49
3.2.	TÜRKİYE'DE ESKİ HÜKÜMLÜLERİN GENEL GÖRÜNÜMÜ	51
3.2.1.	Türkiye'de Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikaların Yasal Geçmişi	53
3.2.1.1.	Cumhuriyet Öncesi Dönem.....	53
3.2.1.2.	Cumhuriyet Sonrası Dönem.....	54
3.3.	CEZA İNFAZ KURUMU VE DENETİMLİ SERBESTLİK SİSTEMİ.....	56
3.3.1.	Ceza İnfaz Sisteminin Özellikleri.....	56
3.3.2.	Denetimli Serbestlik Sistemi	58
3.4.	TÜRKİYE'DE ESKİ HÜKÜMLÜLERİN İSTİHDAMINA YÖNELİK UYGULAMALAR	59
3.4.1.	Ceza İnfaz Kurumlarında Yürütülen Faaliyetler	59

3.4.1.1.	Değerlendirme, Profil Araçları ve Rehabilitasyon Programları (DEPAR)	60
3.4.1.2.	Ceza İnfaz Kurumları İle Tutukevleri İşyurtları	61
3.4.1.2.1.	<i>İşyurtlarının Kuruluş Amacı ve Görevi</i>	61
3.4.1.2.2.	<i>İşyurtlarının Teşkilat Yapısı</i>	62
3.4.1.2.3.	<i>İşyurtlarında Yürütülen Faaliyetler</i>	62
3.4.1.2.4.	<i>İşyurtlarında Çalıştırılan Hükümlülerin Hakları</i>	63
3.4.2.	Ceza İnfaz Kurumlarında Sunulan Mesleki Eğitim Faaliyetlerinin Eski Hükümlülerin İstihdamına Etkisi.....	64
3.4.3.	İşyurtları Dışında Çalışmalar	67
3.5.	CEZA İNFAZ KURUMLARINDAN ÇIKIŞ YAPILDIKTAN SONRA YÜRÜTÜLEN FAALİYETLER	67
3.5.1.	Koruma Kurulları	67
3.5.2.	İŞKUR Tarafından Yürütülen Faaliyetler.....	68
3.5.2.1.	Eski Hükümlü İlanlarına Başvuru	69
3.5.2.2.	Toplum Yararına Programlar (TYP)	70
3.5.2.3.	Mesleki Eğitim Kursları	71
3.5.2.4.	İşbaşı Eğitim Programları (İEP)	73
3.5.2.5.	Eski Hükümlü Kendi İşini Kurma Hibe Desteği Projeleri.....	74
	DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	76
	DEĞERLENDİRME.....	76
	SONUÇ VE ÖNERİLER.....	82
	KAYNAKÇA	87

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: World Prison Brief İstatistiklerine Göre Ülkelerdeki Cezaevi Nüfusları ve 100.000 Kişi Başına Düşen Cezaevi Nüfusu

Tablo 2: EUROSTAT İstatistiklerine Göre Cezaevinde Bulunan Kişi Sayısı

Tablo 3: EUROSTAT İstatistiklerine Göre 100.000 Kişi Başına Düşen Cezaevi Nüfusu

Tablo 4: Statüsüne Göre Amerika Birleşik Devletleri'nde Yetişkin Cezaevleri Tarafından Denetlenen Kişi Sayısı, 2011-2021

Tablo 5: Eyalet ve Federal Yargı Yetkisi Altındaki Mahkûmlar Ve Cinsiyete Göre İslah Makamları, 2011–2021

Tablo 6: İrk ve Cinsiyete Göre Eski Hükümlülerin İşsizlik Oranı

Tablo 7: İkinci Şans Yasasının Federal Bütçesi

Tablo 8: Ceza İnfaz Kurumlarında Bulunan Kişi Sayısı

Tablo 9: İŞKUR'a Kayıtlı Eski Hükümlü İşsiz ve İşe Yerleştirme Sayısı

Tablo 10: Yıllar İtibarıyla Eski Hükümlü/TMY Çalışan Sayısı

Tablo 11: Mesleki Eğitim Kursları Eski Hükümlü Katılımcı Sayısı

Tablo 12: İşbaşı Eğitim Programlarına Eski Hükümlü Katılımcı Sayısı

Tablo 13: Eski Hükümlü Kendi İşini Kurma Proje Başvuru Sayısı

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Devletin yargı yetkisi altındaki mahkûmlar veya federal ıslah makamları,1996– 2021

Şekil 2: Ceza İnfaz Kurumlarına Giren ve Çıkan Kişilerin Karşılaştırılması

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
EUROSTAT	: Avrupa Birliği İstatistik Ofisi
FBP	: Federal Bağlanma Programı
İEP	: İşbaşı Eğitim Programları
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
PROWD	: İş Gücü Geliştirmede Yeniden Giriş Fırsatları için Ortaklar
RSAT	: Eyalet Mahkûmları İçin Evde Madde Bağımlılığı Tedavisi Programı
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TMY	: Terörle Mücadelede Malul Sayılmayacak Şekilde Yaralanan
TTA	: Kabile Islah Eğitimi ve Teknik Yardım Girişimi
vb.	: ve benzeri
VRSS	: Gaziler Yeniden Giriş Arama Hizmeti
WAGEES	: Eğitim ve İstihdam Becerileri Kazanma Programı
WOTC	: İş Fırsatı Vergi Kredisini

GİRİŞ

Çalışma hakkı gerek uluslararası sözleşmeler gerekse anayasamızda yer alan insan olmanın gerektirdiği en temel bireysel haklardan birisi olagelmıştır. Söz konusu husus Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 23 üncü maddesinde;

“Herkesin çalışma, işini özgürce seçme, adil ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır.” ve 25 inci maddesinde *“Herkesin gerek kendisi, gerek ailesi için yiyecek, giyim, konut, tıbbi bakım ve gerekli sosyal hizmetler dâhil olmak üzere sağlık ve refahını sağlayacak uygun bir hayat düzeyine ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık veya geçim imkânlarından kendi iradesi dışında yoksun bırakacak başka durumlarda sosyal güvenliğe hakkı olduğu”*

ifade edilerek konunun önemi vurgulanmıştır.

İlgili kavram temelde ekonomik perspektifte düşünülse de sosyal ve psikolojik yönleri de en az ekonomik yönü kadar önem arz etmektedir. Ancak çeşitli sosyo-psikolojik faktörler toplumun bazı dezavantajlı kesimlerinin çalışma hakkı edinmesini daha zor hale getirebilmektedir. Örneğin engelliler, gençler, yaşlılar ve eski hükümlülerin işgücü piyasasına girişleri toplumun diğer kesimlerine nazaran daha problemlidir.

Ayrıca Anayasanın 5 inci maddesinde Devletin temel amaç ve görevleri;

“... kişinin temel hak ve hürriyetini sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.”

Şeklinde tanımlanarak bu husus vurgulanmıştır.

Eski hükümlüler dezavantajlılık seviyelerinin yüksekliğinden dolayı toplumsal katmanlaşmanın en alt sıralarındaki grupların içerisinde yer almaktadır. Bu çerçevede en temel insan haklarından biri olan çalışma hakkı, eski hükümlü bireylerin sosyal içermesinin ve rehabilitasyonunun gerçekleştirilmesi adına çok önemli yer tutmaktadır. Bununla beraber cezası infaz edilmiş olan bireylerin toplumla uyum içinde bir hayat sürebilmeleri sosyal devlet olmanın gereklerinden birisidir.

İşsiz kalan bir birey, her ne kadar sosyal güvenlik şemsiyesi altında desteklense de eski hükümlüler bu destekten yoksundurlar. İşsizlik ise bu kişileri hem sosyal hem de ekonomik

açıdan oldukça zor duruma düşürmektedir. Bu durum ise sadece kişinin kendisi için değil bakmakla yükümlü olduğu kişiler ve içinde yer aldığı toplum için de olumsuz sonuçlar meydana getirebilmekte ve belli bir noktada bu kişileri tekrar suça itebilmektedir.

Bu kapsamda bakıldığında eski hükümlü bireyler toplumsal olarak dışlanmaktadır. Her ne kadar topluma uyum için çeşitli faaliyetler yürütülse de yeterli düzeyde olmamaktadır. Bununla birlikte ceza infaz sisteminden çıktıktan sonra da eski hükümlülerin suç geçmişlerinden dolayı istihdama girişte zorluklar meydana gelmekte ve topluma uyumları zor olmaktadır.

Bu çerçevede tez çalışmasının temel amacı; sosyal devlet anlayışı çerçevesinde eski hükümlü işsizliği ile mücadelede ABD uygulamalarının incelenmesi, ülkemizde yapılan uygulamaların değerlendirilmesi ve ülkemiz için yeni önerilere ulaşılarak eski hükümlülerin istihdamına ve topluma uyumuna katkı sunmaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde eski hükümlü, hükümlü ve tutuklu kavramları açıklanarak kavramsal karışıklığın önüne geçilmesi ve kişilerin suça iten nedenler ortaya konularak yeniden suç işlemenin önüne geçilmesine dönük politikalara ulaşılmaya çalışılmaktadır.

İkinci bölümde ise ABD’de hükümlülere ve eski hükümlülere yönelik politikalar incelenerek yeniden suç işlenmesini azaltmak ve eski hükümlülerin istihdamına yönelik politikaların ortaya konulması hedeflenmektedir.

Üçüncü bölümde Türkiye’de eski hükümlü ve hükümlülerin genel durumuna değinilerek mevcut durumda yürütülen faaliyetler incelenecektir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise ABD’de eski hükümlülerin istihdam edilmeleri ve topluma yeniden girişini kolaylaştıran uygulamalar doğrultusunda eski hükümlülerin istihdamının artırılması ve toplumla yeniden uyumlaştırılması amacıyla değerlendirme ve önerilerde bulunulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. SUÇA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR

Suç bilimi olan kriminolojide ve suç sosyolojisinde suç ve sapma kavramları farklı anlamlara gelmektedir. Kısaca suç yasalar tarafından tanımlanan ve belirli bir cezai yaptırımı meydana getiren bir eylem olmakla birlikte sapma kavramı ise yasal tanım olmayan, toplumun kabul ettiği normlardan ayrılmayı ifade eden bir durumdur. Suç işleyen kişiler hukuk sisteminde suçlu olarak kabul edilip cezalandırılırken sapma davranışında bulunan kişiler için cezai yaptırım söz konusu olmamakta daha çok sosyal dışlanma, kınanma veya sosyal baskı şeklinde tepkilere neden olmaktadır (Akyayla, 2019).

1.1.1. Sapma

Günlük hayatta sapma kavramı, kabul gören bir yoldan ayrılmak, toplumun genelince kabul görülen veya makul görülen davranışların dışında kalarak ayıplanma ya da cezalandırma gibi tepkilerle karşılaşılacak davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Sapmış davranışlar örf, adet, gelenek ve göreneklere aykırı ise ayıplanma, kınama, sosyal dışlanma gibi davranışlarla karşılaşırken; hukuk kurallarına aykırı bir davranışta ise özgürlüğün kısıtlanması, tazminat ödenmesi gibi çeşitli yaptırımlarla karşılaşılır. Sapma kavramı sadece bir yasayı çiğneyen uyumsuz davranışı anlatan suç kavramından çok daha geniş bir anlamı ifade eder. Bu nedenle sapma davranışları suç davranışını da kapsamaktadır (Bal, 2016, s. 11).

1.1.2. Suç

Suç insanlığın varlığından beri karşı karşıya kalınan sosyal bir olgudur. Suç kelimesinin İngilizce karşılığı “crime” kelimesidir ve Latince kökenli olup “yargıladım, karar verdim” anlamına gelen bir kökten türetilmiştir. Türk Dil Kurumu’na (TDK) göre ise suç “*törelere, ahlak kurallarına aykırı davranış*” ve hukuki açıdan ise “*yasalara aykırı davranış, cürüm*” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2023).

Suç genel olarak törelere, ahlaka aykırı davranış olarak tanımlanmakla birlikte zaman, yer ve topluma göre farklı anlamlara gelebilmektedir. Bir toplumda belirli bir zaman diliminde

suç sayılmayan bir eylem, başka bir zamanda başka bir toplumda suç olarak kabul edilebilmektedir. Bu yüzden evrensel olarak bir suç tanımı yapmak zordur.

Yasaların belirlediği suç kavramı, cezai yaptırımlarla ilişkilendirilir ve hukuka aykırı olarak tanımlanan bir eylem yalnızca yasalar tarafından suç sayıldığında geçerli hale gelir. Dolayısıyla bir eylemin suç olarak tanımlanması için hukuki açıdan suç olarak tanımlanması gerekmekte olup yasalarca suç olarak tanımlanmaması halinde ise eylem suç olarak kabul edilmez.(Anayurt, 2001, s. 133).

Suç sosyal bir olgu olarak değerlendirilebilmektedir. İki veya daha fazla insanın olduğu bir yerde birine göre normal olan diğerine göre normal olmayan ve suç olarak görülen bir davranış ortaya çıkabilmesi gayet normaldir. Bugün suç olarak görülen bir olay ileri bir zamanda suç olmaktan çıkabilir (Bal, 2003, s. 180).

Suç durağan olmayan bir olgudur. Dolayısıyla içinde bulunduğumuz zaman diliminde suç olarak kabul edilen bir davranış gelecekte suç olmaktan çıkarak hayatın olağan akışına uygun bir olgu olabilir. Bu açıdan bakıldığında insanlığın ortaya çıktığı ilk zamanlardan beri suç var olagelmiş ve insanlık var oldukça da varlığını sürdürecektir (Bal, 2003, s. 215).

Suçun varlığı sadece suç işleyen ve suçtan zarar gören arasında kalmamakta makro düzeyde pek çok toplumsal yapı ile ilgili olmaktadır. Bu yüzden suç olgusu, nedenleri ve sonuçları ile birlikte değerlendirildiğinde toplumun geneli açısından önemli bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır (Dolu, 2013, s. 2-14).

Suç kavramı, insanlığın başlangıcından beri varlığını sürdüren bir olgudur. İnsanların neden suç işlediği, kimlerin suçlu olduğu ve suçun kapsamı gibi konular, felsefe, tarih, arkeoloji, sosyoloji, psikoloji, kriminoloji gibi birçok bilim dalı tarafından araştırılmış ve araştırılmaya devam etmektedir. Bu bağlamda, suç davranışını etkileyen faktörler ve açıklamaları üzerine birçok teori geliştirilmiştir (Burkay, 2008, s. 3).

1.2. SUÇA İLİŞKİN TEORİLER

Suç toplumsal bir olgudur. Suçlu kişinin fiziksel veya biyolojik özelliklerinden ziyade, suç insanların içinde bulunduğu koşulların sonucu ortaya çıkar, dolayısıyla her toplumda da suç bir şekilde vardır. Bununla birlikte, toplumsal değişimlerle birlikte suçun kapsamı, niteliği, işlenme şekilleri, suç oranları ve suçla mücadele yöntemleri de değişmektedir. Aynı şekilde,

suç önleme tedbirleri, suçla mücadele yöntemleri ve ceza sistemi de yeni koşullara uyum sağlamak için değişiklik göstermiştir. Bu doğrultuda suç olgusunun varlığının açıklanmasına yönelik çeşitli yaklaşımlar ortaya atılmıştır. Bu yaklaşımlar ise biyolojik, psikolojik ve sosyolojik kuramlar şeklinde üç grupta değerlendirilebilir (Seçen, 2021, s. 29-33).

1.2.1. Biyolojik Açıdan Suç

Suç ve sapma davranışını açıklayan ilk yaklaşımlar özünde insanların biyolojileri üzerine odaklanmıştır. Bu yaklaşıma göre hastalık ya da patoloji toplum ya da toplumsal yapı değil, bireyler ve onların kişisel ya da biyolojik özellikleridir. Yani bu yaklaşıma göre bazı bireyler suç işlemeye daha yatkındır. Bu yaklaşımın ana temsilcisi ise Cesare Lombroso'dur (1835-1909). Lombroso, Darwin'in evrim teorisinden etkilenmiş ve normal insanlara kıyasla suç işleyenlerin evrim sürecinde geri kalmış insanlar olduğunu ileri sürmüştür. (Giddens, Sosyoloji, 2012, s. 840)

Lombroso suç eylemi ile bireylerin fiziksel özellikleri arasında doğrudan bir ilişki olduğunu ileri sürmüştür. Suçluların kafatası ve alın şekli, çene büyüklüğü, kol ve bacakların uzunluğu gibi fiziksel özelliklerini incelemiş ve bu özelliklerin insan evriminin önceki aşamalarını temsil ettiğini ve insanın geri döndüğünü ileri sürmüştür. Lombroso, sosyal öğrenmenin suç davranışının ortaya çıkmasını etkileyebileceği kabul etse de çoğu suçlunun biyolojik olarak bozuk ya da kusurlu olduğuna inanmaktaydı ve bu bireylerin insan olarak tam anlamda gelişmemeleri nedeniyle insan toplumuna uygun davranışlar sergilemekten kaçınma eğiliminde olduklarını ileri sürmüştür. (Giddens, 2005, s. 205)

Lombroso, suçlu kişileri dört kategoriye ayırmıştır. Bunlardan ilki, suçlu olarak adlandırılan ve yukarıda anlatılan fiziksel özellikleriyle kolaylıkla ayırt edilebilen kişilerdir. İkinci grup suçlular, akıl hastası suçlulardır ve aptal, paranoyak, geri zekalı ve alkolikleri içermektedir. Üçüncü grup ise fırsat uğruna suç işleyen rastgele suçlular veya suç niteliği taşıyan kişilerdir. Son grup ise aşk, gurur, onur, öfke gibi duyguların harekete geçirdiği tutku suçlularıdır.

Charles Buckman Goring, yaptığı araştırmada, Lombroso ve destekçilerinin tespit ettiği fiziksel suçluluk türünün mevcut olmadığını ileri sürmekle birlikte suç örneğinin masum örneklemeden daha küçük ve biraz daha kilolu olduğunu iddia etmiştir. Goring'in yaptığı araştırma sonuçlarına göre, suçlu davranış zeka bozukluğuyla ilişkilidir ve kalıtsaldır. Bu

yüzden, düşük zeka, akıl hastalığı, epilepsi ve bozuk sosyal güdüye sahip ailelerin üreme kontrolleri yasalarla düzenlenmelidir. (İçli, 2004, s. 62-63)

Bu teoriye ilişkin yapılan araştırmalar daha çok ıslahhanelerde yürütülmüş ve bu durum eleştirilmiştir. Çünkü vücut tiplerine göre bir sınıflandırma yapılması atletik görünümlü olanların zayıf olanlara kıyasla daha çok ıslahhanelere gönderilebilmiş olacağı söz konusudur. (Giddens, 2005, s. 206)

1.2.2. Psikolojik Açıdan Suç

Psikologlar suç davranışını ele alırken, suçu toplumsal boyuttan ziyade bireyin temel davranışlarına odaklanmaktadır. Ancak, suçun bireysel görünümleri konusunda psikologlar arasında farklı fikirler vardır. Bazı psikologlar antisosyal davranışları incelemek ve çocukluk deneyimlerinin kişilik üzerinde etkisine odaklanmak için psikanalitik bir bakış açısı kullanmaktadırlar. Öte yandan davranışsal araştırmacılar, sosyal öğrenmenin ve davranışsal etiketlenmenin suçta önemli bir rol oynadığını savunurlar. Psikobiyologlar ise suçluluk ile biyolojik süreçler arasındaki ilişkiyle ilgilenir (İçli, Kriminoloji, 2004, s. 57).

Bu yaklaşım daha çok suçu açıklayan kişilik tiplerine yoğunlaşmaktadır. Psikolojik teoriler zeka, öğrenme, kişilik, suç ve suçluluk arasında yakın bir ilişki olduğunu öne sürmektedir. Bu yaklaşıma ilişkin ilk kriminolojik araştırmalar daha çok akıl hastaneleri ve hapisanelerde yürütülmüştür. Bu çalışmalarda ise daha çok “akıl hastalığı” ve “ahlaki düşkünlük” kavramları öne çıkarılmıştır (Giddens, 2005).

Psikolojik yaklaşımlar, suçun açıklanmasında sosyal ve kültürel etkilerin göz ardı edilmesi, zihinsel sağlığın ne ifade ettiğinin tam olarak açıklanamaması, zihinsel sağlığın nasıl ölçülebileceği konularında psikologlar arasında ortak bir fikir birliğinin olmaması ve bu yaklaşımın desteklenmesi konusunda yeterli ve yetkin bir düzeyde araştırma yapılmadığı konularında eleştirilmiştir (Kaner, 2019).

Eleştirilere rağmen biyolojik ve psikolojik yaklaşımlar birçok sosyal kontrol organizasyonu tarafından geniş çapta kabul görmektedir. Suçun bir hastalık olduğunun kabul edilmesiyle suçun ilaçlarla, çeşitli psikoterapi uygulamalarıyla ve beyne yapılan çeşitli cerrahi işlemlerle tedavi edilebileceği düşüncesi hakim olmuştur.

Suçluluğu psikolojik ve biyolojik boyutta inceleyen teoriler zaman içerisindeki çalışmalar nedeniyle göreceli olarak geçerliliğini yitirmiş ve birey eksenli açıklamalar yerini toplumu merkezine alan çalışmalara bırakmıştır. Bu yüzden suçluluk çalışmalarında suçluluk olgusunu, bireyin içinde yer aldığı ve bireyi suça iten sosyo-kültürel yapı etrafında açıklayan sosyolojik suç teorileri hız kazanmıştır (Seçen, 2021, s. 7-8).

1.2.3. Sosyolojik Açıdan Suç

Sosyolojik teoriler, suç olgusunu bireylerin sosyal bağlamları içinde açıklamaya çalışır. Bu kuramlar, bireylerin davranışlarının sosyal çevreleri tarafından etkilendiğini öne sürer. Bu çerçevede, sosyolojik kuramlar suçu açıklamak için bireylerin neden suç işlediğini veya işlemediğini, sosyal çevrelerine bağlı olarak açıklamaya çalışır (Ünal, 2012, s. 326-348).

Sosyolojik suç teorileri; sosyal yapı, sosyal yapının değerleri, normları ve sosyal yapının kurumlarını suç nedenleri açısından ele almaktadır. Genel anlamıyla suç, sosyolojik bakış açısına göre sosyal çevrenin bir ürünüdür. Yani suçlu aslında toplumdur (İçli, Kriminoloji, 2004, s. 77).

Sosyolojik suç teorileri suç davranışını sosyoloji bilimi varsayımları çerçevesinde ele alarak suçun çevresel boyutlarına vurgu yapmaktadır.

Sosyolojik suç teorileri temel olarak 3 başlık altında incelenebilmektedir.

1. Sosyal Yapı Teorileri
2. Sosyal Süreç Teorileri
3. Sosyal Çatışma Teorileri

1.2.3.1. Sosyal Yapı Teorileri

Sosyal yapı teorilerine Durkheim öncülük etmiştir. Durkheim, suçluluğu sosyolojik bir yöntemle incelemiş ve suçluluğun her toplumda var olan bir olgu olduğu sonucuna varmıştır. İnsanlık tarihinden itibaren suç her zaman var olmuş ve toplumlar tarafından istenmeyen davranışlar cezalandırılmıştır. Durkheim, suçluluğu normal bir olgu olarak kabul etmiş, ancak belirli sınırların aşıldığı durumlarda hastalıklı bir durumun ortaya çıkabileceğini öne sürmüştür. Bununla birlikte, suçluluğun her toplumun sağlıklı bir parçasını oluşturduğu ve suçsuz bir toplumun düşünülmemeyeceğini ifade etmiştir (Demirbaş, 2016, s. 140).

Suç davranışını açıklamaya çalışan sosyal yapı teorileri, toplumu oluşturan yapıya ve toplumsal düzenine odaklanmaktadır. Bu teorilere göre suçtoplumsal yapının bir sonucudur ve yapının özelliklerine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Suç davranışını sosyal yapısal bir çerçeve içerisinde açıklamaya çalışan teoriler arasında işlevsel, gerilim, alt kültür ve sosyal ekolojik teoriler yer almaktadır. (Burkay, 2008, s. 8)

Durkheim'a göre suçun her toplumun sağlıklı bir parçası olması suç ve sapmayı toplumsal açıdan yararlı görmesine neden olmaktadır. Durkheim'in bu konudaki görüşleri ise şöyle sıralanabilir: (Bahar, 2009)

- Suç ve sapma modern yaşamın normal ve ayrılmaz bir parçasıdır.
- Toplumun her kesiminin paylaşılan değerlere aynı oranda katılmadığı düşünüldüğünde kaçınılmazdır.
- Kaçınılmaz olmasının yanında suç işlevsel de olabilir ancak oranının çok ya da az olması sonucu işlevsizleşir ve topluma zarar vermeye başlar.
- Suç sanayileşmiş ileri ülkelerde daha fazla görülmekle birlikte tüm toplumlarda görülür. Modern toplumlarda bireyler ilkel toplumlardaki bireylere göre daha özgürlerdir. Bu durum da suça olanak sağlamaktadır.
- Bütün toplumsal değişimler bir çeşit sapma ve suç ile başlar ve zamanla değişime uğrayarak normale dönüşür.

Genel olarak bakıldığında Durkheim'a göre suçluluğu belirleyen temel unsur ortak bilindir. Ortak bilincin devamı için yönetime karşı olan bir saldırı da suç olarak nitelendirilir. Durkheim suç eylemi ortaya çıktığında ortak bilinç tarafından gösterilen ve bir tepki olarak ortaya çıkan cezalandırmanın niteliğini organik ve mekanik dayanışma kavramları ile açıklamaktadır. Durkheim mekanik dayanışmayı özellikle geleneksel toplumlarda görülen ve insanları uyum gösterme alışkanlığı ile normlara bağlayan sosyal birliktelik biçimi olarak tanımlamıştır. Organik dayanışmayı ise daha gelişmiş ve uzmanlaşmış karmaşık bir yapıya sahip toplumlarda insanları birbirine bağlayan bir yapı biçimi olarak tanımlamıştır (Bilton, 2009).

Sosyal yapı teorilerinden bir diğerini teorinin önde gelen isimlerinden Robert Merton Durkheim'ın anomi kavramından hareketle açıklamaya çalışmıştır. Merton anomi teorisinde, bir bireyin sapmış olma nedenine odaklanmak yerine, toplumdaki suç oranlarını

açıklamaya çalışmıştır. Merton, kültürel amaçlara ulaşmada kullanılan kurumsallaşmış yolların eşit olarak dağıtılmadığını iddia etmekte ve bu nedenle, suçun kaynağının bireysel kişilikler değil sosyal koşullar olduğunu ileri sürmüştür. (İçli, 2016, s. 105)

Sosyoloji literatüründe temel kuramlardan birisi de Chicago okulu veya ekolojik yaklaşım olarak adlandırılan Kültürel Aktarım kuramıdır. Chicago Okulu'nun suç çalışmaları, sosyal ekoloji teorileri bağlamında araştırılır. Bu çalışmalar genellikle suç davranışının nedenini sosyal yapı ve çevresel faktörlerle ilişkilendirir. Özellikle Clifford R. Shaw ve Henry D. McKay gibi Chicago Okulu sosyologlarının araştırmaları bu alanda büyük öneme sahiptir (Burkay, 2008, s. 10).

Shaw ve McKay, sosyal düzensizliği “*coğrafi alanda yüksek suç oranları*” ve “*zayıf sosyal kontrolle*” ilişkilendirmişlerdir. Suç ve suçluluğun insan doğasından kaynaklanmadığını, bunun yerine coğrafi bölgelerdeki kalıntıların suç oranlarını belirlediğini vurgulamaktadırlar. Araştırmalarında, yüksek suç oranına sahip olan grupları değil, yüksek suç oranına sahip coğrafi bölgeleri bulmuşlardır. Bu durum, ardışık nesillerin geçmişteki sapmalarının yerleşim bölgelerine yansması olarak açıklanmaktadır (akt. Winfree ve Abadinsky, 2003, s. 156).

1.2.3.2. Sosyal Süreç Teorileri

Sosyal süreç teorileri, suç ve sapkın davranışların nesiller boyu ve gruplar arası öğrenmenin yanı sıra kültür yoluyla da aktarıldığını öne süren teorilerdir. Bu teorilerde kullanılan temel kavram “etkileşim” kavramıdır. Bu teoriye göre suç ve sapkın davranışlar, bireyler ve gruplar arasındaki etkileşimlerin sonucu ortaya çıkmaktadır. (Güçlü ve Akbaşı, 2016, s. 46)

Suç ve sapkın davranışların gruplar ve bireyler arası etkileşim sonucu meydana geldiğini ileri süren sosyal süreç teorilerine katkı sunan en önemli sosyolojik bakış açısı “sembolik etkileşimcilik” tir.

Sembolik etkileşimcilik, toplumun insanlar arasında tekrarlanan yüz yüze etkileşimlerle oluştuğunu ve insan davranışlarının bu etkileşimlerle oluştuğunu ve insan davranışlarının bu etkileşimlere odaklanılarak anlaşılabileceğini savunan bir yaklaşımdır (Erdem, 2020, s. 50-65). Sosyal süreç teorileri, sosyal düzensizliğin yoğun olduğu bölgelerde insanlar arasındaki etkileşimlerin toplumsal normlara uymayı teşvik etmek yerine ondan uzaklaştığını savunur. Bu bölgelerde, insanlar arasındaki etkileşimler, normlara aykırı

davranışları destekleyen bir ortam oluşturur. Sembolik etkileşimcilik perspektifiyle bakıldığında, sosyal süreç teorileri suçu sosyo-psikolojik açıdan inceler. Bu teoriler, insanların suç işlemesine mikro düzeyde gerçekleşen bireyler arası etkileşimlerin nasıl etki ettiğine odaklanır (Güçlü ve Akbaş, 2016, s. 49).

Sosyal süreç teorileri suç ve sapmanın temelde gruplar ve bireyler arasında etkileşim sonucu meydana geldiğini savunmakla birlikte sosyal öğrenme teorileri, kontrol teorileri ve etiketleme teorileri olarak alt gruplara ayrılabilir.

Sosyal öğrenme teorisi; suç davranışının nedenini bireyin çevresiyle olan etkileşimde arayarak, suçun biyolojik veya psikolojik patolojiyle ilişkili olduğu fikrini reddeder. Bu teori, suç davranışının kişilerin sosyal çevreleriyle etkileşim sonucunda öğrendikleri bir davranış olduğunu öne sürmektedir (Balcıoğlu, 2016, s. 91).

Sosyal öğrenme teorileri, Gabriel Tarde'nin "Taklit Yasaları" adlı eserine dayanmaktadır. Bireyler, kişisel ilişkiler ve çevre gözlemi yoluyla taklit ederek öğrenme sürecini gerçekleştirirler. Bu süreç suçluluk durumunda da geçerlidir. Suça yönlendiren düşünce ve duygusal davranışlar gibi unsurlar da insanlar arasındaki taklit yoluyla öğrenilir. Tarde, bu bağlamda yakın ilişki, üst-alt ilişkisi ve yeni-eski ilişkisi olmak üzere çeşitli taklit kurallarını ortaya koymuştur (Seçen, 2021, s. 45-46).

Kontrol teorileri; kendinden önceki teorilerin büyük ölçüde yöneldiği “insanlar neden suç işler?” sorusundan çok “İnsanların neden suç işlemez?”, “suç işleme fırsatı bulunan bireyler neden suç işlemez” sorusuna cevap bulmak için çabalayan teorilerdir (Dolu, 2015, s. 160).

Kontrol teorileri, diğer teorilerden farklı olarak, neden insanların sosyal ve hukuki normlardan sapma gösterdiğini açıklamak yerine, neden bu normlara uymaya devam ettiklerini açıklamaya çalışır. Kontrol teorilerine göre, hepimiz normlara uyarız çünkü sosyal kontroller bizi suç işlemekten alıkoyar. Ancak bu kontrol mekanizmaları zayıfladığında veya tamamen ortadan kalktığında, sapma davranışı gösterme olasılığımız artar. Sosyal kontrol teorileri, insanların toplumsal normlara belli kontrol mekanizmaları sayesinde uymaya devam ettiklerini ve bu kontrol mekanizmalarının zayıfladığında veya etkisini kaybettiğinde normlardan uzaklaşarak suç işlemeye başladıklarını öne sürmektedir. (Bingöl, 2022, s. 646)

Travis Hirschi, kontrol teorilerine önemli bir katkı yaparak çocuk suçluluğunu açıklamıştır. Hirschi, Durkheim'in teorilerine odaklanarak çalışmalarını yürütmüştür. Hirschi, Durkheim

gibi, kişinin içinde bulunduğu ve kendini ait hissettiği gruba olan bağlılığı zayıfladıkça, kurallara uymaz bir kişi haline dönüşeceğini ifade etmektedir. Bu nedenle Hirschi, sosyal kontrol teorisinde bireyin toplumla olan bağını temel almakta ve bireyin toplum veya grubuna olan bağlılığı ne kadar zayıflarsa, suç işleme olasılığını o kadar artıracakını iddia etmektedir (İçli, 2016, s. 138)

Etiketleme teorileri; 1960'larda ilgi çeken ve suç ve suçluluk hakkında hızla bilinen bir teoridir. Bu teori, bireylerin etiketlenmelerinin suç işleme süreçlerini etkilediğini savunur. Yani, bir kişinin sapkın veya suçlu olarak etiketlenmesi, toplum tarafından dışlandığını hissetmesine neden olur ve bu dışlanma duygusu, kişinin suçlu gruplarla ilişki kurmasında etkili olabilir (Kızmaz, 2005, s. 167).

1.2.3.3. Sosyal Çatışma Teorileri

Çatışma teorilerine göre yasaların oluşmasında ve uygulanmasında toplumun genel çıkarları değil siyasi ve ekonomik gücü elinde bulunduran siyasi ve ekonomik gücün çıkarları korumak amaçlanmaktadır. Dolayısıyla gücü elinde bulunduran kesimler yasaları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmakta ve bu yolla toplumu kontrol altında tutabilmektedirler (Kargın, 2016, s. 191-194).

1.3. TUTUKLU, HÜKÜMLÜ VE ESKİ HÜKÜMLÜ KAVRAMLARI

Çalışmamız her ne kadar eski hükümlülere yönelik olsa da kavramsal olarak karışıklığın önüne geçmek için tutuklu ve hükümlü kavramlarının da açıklanmasında yarar görülmektedir.

1.3.1. Tutuklu

Bir suçun araştırılması esnasında kaçma şüphesi bulunan kişileri hükmün kesinleşmesine kadar suç şüphesi altında bulunmaları yüzünden tutuklu olarak adlandırılmaktadır (Koparan, 2006, s. 154-155). Bir kişinin tutuklu olması kişinin suçlu olduğu anlamına gelmemektedir. Evrensel bir yargı doktrini olan masumiyet karinesi bir kimsenin suçluluğu kesinleşene kadar kişinin suçsuz olmasının esas olduğunu ortaya koymaktadır. Her ne kadar toplumsal olarak tutuklu bulunan kişilerin suçlu olduğu algısı bulunsada masumiyet karinesi en temel insan haklarından biri olup anayasamızda da yer almaktadır. Masumiyet karinesi dolayısıyla tutuklu kimselerin suçlu olduğunun ispatlanması gerekmektedir.

1.3.2. Hükümlü

Türk Dil Kurumuna göre “ceza hükmü verilmiş, hüküm giymiş, mahkûm” olarak tanımlanan hükümlü hukuki açıdan yargılanması tamamlanarak suçluluğu sabit görülen kişi olarak tanımlanabilir (TDK, 2023).

Bununla birlikte hükümlü, işlemiş olduğu suç nedeniyle yargılanmış, hakkında mahkûmiyet kararı verilmiş ve toplumdan uzaklaştırılmış kimse olarak da tanımlanabilir.

1.3.3. Eski Hükümlü

Kısaca hükümlülük süresi biten kişileri tanımlamak için kullanılan eski hükümlü terimi eski hükümlü statüsünün kazanılması açısından ise farklı bir tanıma gelmektedir. Ülkemiz ceza ve infaz mevzuatında genel bir eski hükümlü tanımı bulunmamaktadır. Eski hükümlü kişilerin istihdamı için 4857 sayılı İş Kanununda yer alan kota sistemi kapsamında eski hükümlü tanımları yapılmıştır. Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Eski Hükümlü veya Terörle Mücadelede Malul Sayılmayacak Şekilde Yaralananların İşçi Olarak Alınmasında Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 4 üncü maddesinde eski hükümlü ise;

“Eski hükümlü: Affa uğramış olsa bile Devletin güvenliğine karşı suçlar, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, milli savunmaya karşı suçlar, Devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk, cinsel saldırı veya çocuğun cinsel istismarı suçlarından mahkûm olmamak şartıyla; kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıl veya daha fazla süreyle hapis cezası alan ya da ceza süresine bakılmaksızın zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık suçlarından hüküm giyenlerden cezasını tamamlayanlar, cezası ertelenenler, koşullu salıverilenler, denetimli serbestlikten yararlananlardan eski hükümlü belgesi ile durumlarını belgelendirenleri”

ifade eder şeklinde tanımlanmıştır.

Yurt İçinde İşe Yerleştirme Hizmetleri Hakkında Yönetmeliğin 3 üncü maddesinde de eski hükümlü tanımına yer verilmiştir;

“Eski hükümlü: Kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıl veya daha fazla süreyle hapis cezası alan ya da ceza süresine bakılmaksızın Devlet memuru olmaya engel bir suçtan hüküm giyenlerden cezasını tamamlayanlar, cezası ertelenenler, koşullu salıverilenler, denetimli serbestlikten yararlananlardan eski hükümlü belgesi ile durumlarını belgelendirenleri ifade etmektedir”

Tanımlar incelendiğinde genel olarak eski hükümlülük statüsünün devlet memuru olma şartlarını sağlayamayan kişileri kapsadığı görülmektedir. Bu çerçevede bakıldığında bazı suç türlerinden hüküm giymiş kişilerin eski hükümlü statüsü içerisine alınmadığı görülmektedir. Ayrıca taksirle işlenmiş suçlar için de eski hükümlü statüsünün kazanılmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim taksirli suçlardan hüküm giymek devlet memuru olmaya engel değildir.

Öte yandan eski hükümlü tanımına bakıldığında göze çarpan diğer bir husus ise bazı suçlardan hüküm giyen kişilerin eski hükümlü olamamalarıdır. Bu kapsamda mezkur yönetmelikte ifade edilen suçlardan hüküm giyenler eski hükümlü kapsamı dışında tutulmaktadır.

1.4. İSTİHDAM

İnsanın hayatını idame ettirmesi için çalışması bireysel olmanın yanı sıra toplumsal bir olgudur. Bu olgu kişilerin istihdam edilerek ekonomik bağımsızlığından öz saygı kazanmasına, kişisel gelişiminden toplumsal uyuma kadar birçok farklı açılardan önem arz etmektedir. Ancak çalışma şartları her birey için aynı oranda fırsatlar sunmamakta toplumun bazı kesimleri ne yazık ki daha dezavantajlı bir durumda hayatlarını devam ettirmek zorunda kalmaktadır. Örneğin eski hükümlüler, engelli bireyler, kadınlar, gençler istihdam edilme açısından daha dezavantajlı bir durumda kalmaktadır.

Günümüz toplumlarında suç ve ceza ile ilişkili olarak toplumun bir parçası durumunda olan eski hükümlülerin topluma yeniden uyum sağlamaları ve yeniden suç işlemeleri önemli bir mesele haline gelmiştir. Eski hükümlü istihdamı, hem toplumsal olarak suçla mücadelede etkin bir strateji olarak görülen hem de bireylerin ekonomik hayata ve topluma uyum sağlamalarını kapsayan kritik bir faktördür. Bu yüzden eski hükümlülerin istihdamının toplumsal olarak birçok anlamının olduğunu bilmek ve bu doğrultuda bakmak eski hükümlüler için önemli bir noktadır.

1.4.1. Eski Hükümlülerin Dezavantajlı Olma Nedenleri

İşlemiş oldukları suçlar nedeniyle ceza evine giren kişiler cezalarını tamamlayıp salıverildikten sonra günlük hayata kolaylıkla uyum sağlamaları önünde sosyal, toplumsal, ekonomik birçok sebep bulunmaktadır. Eski hükümlülerin topluma yeniden uyum

göstermeleri psikolojik açıdan da oldukça zordur. Çünkü eski hükümlülerin suça karşı daha yatkın oldukları ve tekrar suç işlemeye meyilli olmaları konusunda toplumsal önyargılar bulunmaktadır. Ancak gerek infaz aşamasında gerekse cezaevinden çıktıktan sonra kişilerin topluma uyum sağlamaları ve yeniden suç işlemenin önüne geçilebilmesi için çok sayıda çalışma yapılırsa da infazını tamamlamış olan hükümlüler için de suçtan kurtulduğu ve toplumsal hayata uyum açısından da hazır olduğu varsayılmaktadır (Namal, 2021).

Yine de iş imkânlarının sınırlılığı, toplumdan dışlanma, psikolojik sorunlar, maddi zorluklar, iş eğitimi eksikliği ve aile ilişkilerinin bozulması gibi durumlar eski hükümlüleri dezavantajlı bir konuma iten çeşitli nedenler olarak görülebilmektedir.

1. **1-İş İmkânlarının Sınırlılığı:** Eski hükümlülerin birçok işveren tarafından işe alınmaları zor olabilmektedir. Bu nedenle eski hükümlülerin işsiz kalma riskleri yüksektir ve bu durum da maddi zorluklara neden olabilmektedir.
2. **2-Toplumdan Dışlanma:** Eski hükümlülerin sosyal olarak kabul görmesi zordur. Toplumda ayrımcılıkla karşı karşıya kalabilirler ve bu da toplumdan dışlanmalarına neden olabilir.
3. **3-Psikolojik Sorunlar:** Hapis hayatı, kişilerin psikolojik sorunlar yaşamasına neden olabilmektedir. Bu nedenle eski hükümlülerin psikolojik destek almaları gerekebilmektedir.
4. **4-Maddi Zorluklar:** Eski hükümlüler, hapis hayatı sırasında maddi zorluklar yaşayabilirler. Bu durum ceza evinden çıktıktan sonra da devam edebilmektedir.
5. **5-İş Eğitimi Eksikliği:** Eski hükümlüler, hapis hayatı sırasında iş eğitimi alma fırsatı bulamayabilirler. Bu nedenle, iş hayatına atılmaları zor olabilir.
6. **6-Aile İlişkilerinin Bozulması:** Eski hükümlüler, hapis hayatı sırasında aileleriyle ilişkilerini kaybedebilirler. Bu da, hayata yeniden başlamalarını zorlaştırabilir.

Bu nedenlerden dolayı, eski hükümlüler dezavantajlı bireyler olarak kabul edilirler ve hayata yeniden başlamaları zorlaşabilir. Bu çerçevede bakıldığında ise toplumun bu bireylere yeniden entegrasyonu için çeşitli programlar ve politikalar uygulaması bir zorunluluk olarak görülebilir. Bu programlar ve politikalar, eski hükümlülerin iş bulmalarını, topluma yeniden adapte olmalarını ve maddi sıkıntılarını azaltmalarını sağlayabilir.

Dezavantajlı gruplar arasında önemli bir yeri bulunan eski hükümlüler, cezaevinden çıktıktan sonra toplum hayatına uyum sağlayabilmeleri açısından ekonomik, sosyal ve yasal

engeller ile karşılaşılabilmektedirler. Bunun yanı sıra kamu ve özel sektörde eski hükümlülere yönelik bazı kriterlerde bu durumu zorlaştırmakta ve eski hükümlülerin toplum hayatına girmeleri önünde engel oluşturabilmektedir (Erusta, M, S 52).

Savaş ve Eryalçın (2020: 343-345) tarafından yapılan eski hükümlülerin ve denetimli serbestlikten yararlananların istihdamına yönelik 1915 kişiyi kapsayan araştırma bizlere eski hükümlülerin ve denetimli serbestlikten yararlananların istihdamına ilişkin önemli bilgiler vermektedir. Bu araştırmaya göre katılımcıların %36,04'lük oranı bir işte çalışmamaktadır. Ayrıca katılımcıların %50,2 'sinin önceden İŞKUR'a bir başvuru yapmadığı görülmüştür. Ayrıca başvuru yapmış olan kişilerin işe girme oranı ise %16,74 oranında kalmıştır. Yine katılımcılar içerisinde ceza infaz kurumlarında kalanların %35,79'unun iş yurtlarında çalışmış oldukları görülmüştür.

Kamu kurum ve kuruluşlarında eski hükümlü çalıştırma zorunluluğunun bilinirliğinin Savaş ve Eryalçın (2020: 345) tarafından yapılan araştırma sonunda katılımcılar içinde %62,85 olarak çıktığı görülmüştür. Bu durum aslında eski hükümlülerin istihdam konusunda ne kadar az bilgi sahibi olduklarını göz önüne koymaktadır.

Eski hükümlülerin çalışmama nedenleri incelendiğinde yapılan araştırma sonuçları büyük oranda "iş bulamama" durumunu öne çıkardığı görülmüştür. Bunu sağlık sorunları, yeterli gelirin olmaması ve ailede bakıma ihtiyaç duyan kişilerin sorumluluğu bulunması gerekçeleri izlemektedir. İş bulamadığı için çalışmayan eski hükümlülerin iş bulamama nedenleri sorulduğunda ise en önemli nedenin bulunulan yerdeki genel işsizlik sorunu olduğu ifade edilmiştir. Diğer nedenler ise eleman ihtiyacının olmaması, işverenlerin tutumları ve mesleki niteliğe sahip olunmaması olduğu ifade edilmiştir. İşverenlerin eski hükümlü istihdamına ilişkin bakışları incelendiğinde eski hükümlülere karşı olan önyargılarının ve olumsuz tutumlarının işe almama konusunda başlıca neden olduğu görülmüştür. Bunu eski hükümlülerin işgücü piyasasının ihtiyaçlarına uygun mesleki bilgi eksiklikleri ve devlet teşviklerinin yeterli düzeyde olmaması takip etmektedir. (Savaş, 2020).

Sonuç olarak işverenlerin eski hükümlülere olan önyargıları eski hükümlü istihdamı önünde en temel sorun olarak görülmektedir. Eski hükümlüler açısından bakıldığında ise iş bulamama düşüncesinin ve mesleki eğitim eksikliğinin istihdam açısından engel teşkil ettiği söylenebilmektedir.

1.4.2. Eski Hükümlülerin İstihdam Edilmeleri Önündeki Engeller

Dezavantajlı gruplar arasında önemli bir yeri bulunan eski hükümlüler, ceza evinden çıktıktan sonra toplum hayatına uyum sağlayabilmesi açısından ekonomik, sosyal ve yasal engeller ile karşılaşabilmektedirler. Bunun yanı sıra kamu ve özel sektörde eski hükümlülere yönelik bazı kriterler de bu durumu zorlaştırmakta ve eski hükümlülerin toplum hayatına girmeleri önünde engel oluşturabilmektedir (Erusta, 2016, s. 52).

Cezaevinde tutuklu ve hükümlü olarak bulunan kişilerin salıverildikten sonra yaşayacakları en önemli sorun iş bulmaları önündeki engellerdir. Bu engellerden biri ise mesleki eğitim konusunda bilgi ve tecrübe eksikliğidir. Bu eksikliğin giderilmesi konusunda ise ceza infaz kurumlarındaki mesleki eğitim faaliyetleri önemli bir yer kaplamaktadır.

1.5. DÜNYADA HÜKÜMLÜ VE ESKİ HÜKÜMLÜLERİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Ülkelerde bulunan eski hükümlülerin sayısını kesin olarak belirlemek, hükümlülerin cezalarını tamamlayarak ceza evinden çıktıktan sonra herhangi bir takip merkezinin ve veri tabanının olmaması yüzünden oldukça zordur. Dünya genelinde her ülkede farklı çalışmalar yürütülmekte ancak ülkelerde bu durumun daha ciddi bir şekilde takip edilmekte olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra ülkeler arasında nüfuslardaki farklılık da yine hükümlü sayıları arasında farkın olmasına sebep olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında hükümlü sayılarının yanı sıra toplam nüfusa oranla hükümlü sayısına bakmak ülkeler arasında kıyaslama yapılabilmesi açısından daha gerçekçi olacaktır. Eski hükümlülerin toplam nüfusa oranı esas alındığında Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Çin ve Brezilya gibi ülkelerde yüksek sayıda hükümlü bulunmakta ancak Norveç, Finlandiya ve Japonya gibi ülkelerde ise nispeten daha düşük sayıda hapsedme durumu bulunmaktadır.

Dünya genelinde cezaevleri ile ilgili bilgi veren kurumlar kısıtlı bulunmakla birlikte World Prison Brief bu kapsamda ücretsiz erişim imkânı sağlayan çevrimiçi bir veri tabanıdır. Bu veri tabanında 2021 yılında Helen Fair ve Roy Walmsley tarafından yayımlanan dünya hapisane nüfus listesi dünya genelinde hükümlülere ilişkin bilgiler vermektedir.

Tablo 1: World Prison Brief İstatistiklerine Göre Ülkelerdeki Cezaevi Nüfusları ve 100.000 Kişi Başına Düşen Cezaevi Nüfusu

Sıra	Ülke	Cezaevi Nüfusu Toplam	Sıra	Ülke	100.000 Kişi Başına Düşen Cezaevi Nüfusu
1	Çin	1.690.000	1	Amerika Birleşik Devletleri	629
2	ABD	1.675.400	2	Ruanda	580
3	Brezilya	811.707	3	Türkmenistan	576
4	Hindistan	478.600	4	El Salvador	564
5	Rusya Federasyonu	471.490	5	Amerikan Samoası	538
6	Türkiye	314.502	6	Küba	510
7	Tayland	309.282	7	Palau	478
8	Endonezya	266.259	8	Virgin Adaları (Birleşik Krallık)	477
9	Meksika	220.866	9	Panama	428
10	İran	189.000	10	Tayland	412
11	Filipinler	165.583	11	Bahamalar	409
12	Güney Afrika	147.922	12	Guam (ABD)	408
13	Vietnam	125.697	13	Uruguay	383
14	Mısır	120.000	14	Brezilya	381
15	Arjantin	114.074	15	Türkiye	374
16	Etiyopya	110.000	16	Anguilla (Birleşik Krallık)	367
17	Myanmar	92.000	17	Kitts ve Nevis	347
18	Kolombiya	97.615	18	St. Vincent ve Grenadinler	347
19	Peru	87.251	19	Virgin Adaları (ABD)	345
20	Cezayir	65.000	20	Belarus	345

Kaynak: World Prison Brief (2023).

World Prison Brief'in sayfasında 2021 yılında yayımlanan rapora göre dünya genelinde 10,77 milyondan fazla kişi ceza infaz kurumlarında tutulmaktadır. Tüm dünya ortalamasında ise 100.000 kişi başına düşen cezaevi nüfusu ortalaması 140 olarak görülmektedir . (Fair ve Walmsley, 2021).

Yayımlanan bu rapora göre cezaevi nüfusu açısından Amerika Birleşik Devletleri 2 milyondan fazla mahkûm ile dünyada en fazla hükümlü bulunan ülke konumunda yer almaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'ni ise 1,69 milyon ile Çin, 811 bin ile Brezilya, 478 bin ile Hindistan ve 471 bin ile de Rusya takip etmektedir. Cezaevi nüfusunun ülke nüfusuna

göre oranında ise (100.000 kişi başına düşen hükümlü sayısı) yine en fazla Amerika Birleşik Devletleri'ndedir. Bu oran ABD'de 629 olmakla birlikte onu takip eden ülkelerden Ruanda'da 580, Türkmenistan'da 576, El Salvador'da 564 ve Küba'da ise 510'dur.

Dünya hapisane nüfusu oranı, Birleşmiş Milletler'in ulusal nüfus seviyelerine ilişkin tahminleri ise 100.000'de 140'tır. Bununla birlikte Güney Afrika ülkeleri için 248 iken, Batı Afrika ülkeleri için ortalama 44.5, Kuzey Amerika ülkeleri için ortalama 21.5, Güney Asya için 85 ve Avrupa ülkeleri için ise 73'tür.(Fair ve Walmsley, 2021).

Avrupa özelinde bakıldığında Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (Statistical Office for European Union [EUROSTAT]) tarafından Avrupa kıtasındaki 41 ülkenin 10 yıllık istatistiklerini değerlendirmiştir.

Tablo 2: EUROSTAT İstatistiklerine Göre Cezaevinde Bulunan Kişi Sayısı

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Belçika	11.040	11.183	11.818	:	10.994	:	10.471	10.261	10.559	10.381
Bulgaristan	9.885	9.493	8.834	7.870	7.408	7.345	6.988	6.651	6.448	6.251
Çekya	23.170	22.644	16.645	18.658	20.866	22.481	22.159	21.577	21.048	19.286
Danimarka	3.947	3.829	4.091	3.583	3.203	3.408	3.418	3.635	3.920	4.166
Almanya	69.543	68.533	66.221	63.228	63.020	64.291	65.841	65.762	63.146	59.585
Estonya	3.400	3.286	3.023	3.034	2.823	2.864	2.723	2.584	2.487	2.366
İrlanda	4.216	4.287	4.088	3.777	3.755	3.718	3.680	3.962	4.017	3.810
Yunanistan	12.479	12.475	12.693	11.798	9.611	9.560	10.011	10.654	10.891	11.379
İspanya	70.472	68.597	66.765	65.017	61.614	59.589	58.812	58.883	58.517	55.180
Fransa	64.787	66.572	67.075	66.270	66.678	68.432	68.974	70.059	70.739	62.673
Hırvatistan	5.084	4.741	4.352	3.763	3.341	3.108	3.190	3.217	3.533	3.531
İtalya	68.325	67.102	63.848	54.745	53.410	55.978	59.038	61.131	62.232	54.605
Kıbrıs	622	678	553	532	547	586	592	619	759	:
Letonya	6.561	6.117	5.136	4.745	4.409	4.243	3.765	3.522	3.414	3.104
Litvanya	9.920	9.729	9.261	8.636	7.355	6.815	6.599	6.485	6.138	5.320
Lüksemburg	637	666	656	626	691	724	684	656	608	557
Macaristan	17.210	17.179	17.841	17.890	17.449	17.658	17.343	17.251	16.664	16.726
Malta	584	585	615	581	569	553	591	635	754	864
Hollanda	13.969	13.473	12.721	11.934	10.850	10.601	10.874	11.251	11.777	11.024
Avusturya	8.770	8.805	8.862	8.692	8.665	8.619	8.852	9.163	9.072	8.488
Polonya	82.832	85.459	80.165	79.345	72.695	72.209	74.480	72.818	74.612	68.354
Portekiz	12.955	13.875	14.535	14.198	14.373	13.917	13.587	13.021	12.947	11.502
Romanya	30.694	31.817	33.434	30.156	28.334	27.455	23.450	20.792	20.578	21.753

Slovenya	1.273	1.377	1.360	1.522	1.399	1.308	:	1.346	1.396	1.449
Slovakya	10.525	10.850	9.753	10.020	9.913	9.995	10.028	10.294	10.555	10.519
Finlandiya	3.268	3.306	3.295	3.148	3.135	3.156	3.082	2.956	2.945	2.751
İsveç	6.669	6.296	5.723	5.807	5.691	5.658	5.713	6.114	6.719	7.297
İzlanda	150	153	147	154	139	116	137	136	158	141
Lihtenştayn	71	60	68	53	53	72	73	63	43	64
Norveç	3.866	4.052	3.869	4.103	4.056	4.192	4.164	3.791	3.561	3.533
İsviçre	5.626	6.102	6.652	6.519	6.498	6.507	6.564	6.602	6.568	6.183
İngiltere ve Galler	84.428	84.886	81.884	83.678	84.444	83.604	84.441	81.904	:	:
İskoçya	8.178	8.057	7.894	7.731	7.744	7.579	7.436	:	:	:
Kuzey İrlanda	1.673	1.682	1.796	1.709	1.447	1.407	1.411	1.407	:	:
Karadağ	1.328	1.331	1.064	1.123	1.131	1.123	1.119	1.125	1.090	810
Kuzey Makedonya	:	:	:	:	:	3.231	3.031	:	:	:
Arnavutluk	4.659	4.618	4.998	5.689	5.981	6.031	5.674	5.316	5.045	4.614
Sırbistan	11.070	10.226	10.031	10.288	10.064	10.672	10.807	10.871	11.077	10.540
Türkiye	128.604	136.020	145.468	159.397	178.257	200.727	233.415	264.842	291.546	267.883
Bosna Hersek	2.757	:	2.898	2.825	2.730	2.832	2.820	4.377	4.482	4.097
Kosova	1.441	1.737	1.776	1.854	1.478	1.648	1.709	1.567	1.806	1.396

Kaynak: Statistical Office for European Union (EUROSTAT) [2023]

Tablo 2’den görüleceği üzere cezaevinde bulunan kişi sayısı bakımından Türkiye ilk sırada yer almaktadır. Bu durum her ne kadar Avrupa ülkeleri arasında nüfus bakımından da fazla bir nüfusa sahip olmasından kaynaklı olduğu düşünülse de tablo 3’ten de görüleceği üzere yüz bin kişi başına düşen cezaevi nüfusu bakımından Türkiye’nin ilk sırada yer alması önemli bir husustur. Bu göstergeler ise bize suç ile mücadele konusunda daha derinden çalışmalar yapılmasını ve özellikle de salıverildikten sonra yeniden suç işleme ihtimalini azaltma konusunda daha titiz çalışılması gerektiğini göstermektedir.

Tablo 3: EUROSTAT İstatistiklerine Göre 100.000 Kişi Başına Düşen Cezaevi Nüfusu

Yıl	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Belçika	100,36	100,79	105,88	:	97,84	:	92,24	90,02	92,17	90,09
Bulgaristan	134,14	129,56	121,27	108,62	102,86	102,67	98,4	94,34	92,11	89,92
Çekya	220,95	215,55	158,28	177,49	198	213,01	209,47	203,36	197,64	180,35
Danimarka	70,98	68,61	73,02	63,67	56,59	59,71	59,46	62,88	67,52	71,55
Almanya	86,69	85,32	82,24	78,28	77,61	78,24	79,79	79,43	76,06	71,65
Estonya	255,7	247,96	235,73	230,58	214,7	217,64	206,97	195,89	187,72	178,03
İrlanda	92,24	93,55	89,04	82,01	81,12	78,67	76,92	82,02	81,91	76,75

Yunanistan	112,19	112,53	115,35	107,97	88,52	88,65	92,97	99,19	101,55	106,16
İspanya	151,01	146,52	142,88	139,78	132,65	128,31	126,4	126,2	124,67	116,58
Fransa	99,7	101,98	102,25	100,5	100,29	102,5	103,25	104,69	105,3	93,1
Hırvatistan	118,51	110,88	102,11	88,61	79,07	74,16	76,79	78,36	86,67	87,01
İtalya	115,09	112,98	106,97	90,07	87,85	92,27	97,44	101,07	104,04	91,56
Kıbrıs	74,07	78,65	63,87	62	64,58	69,08	69,26	71,62	86,65	:
Letonya	316,25	299,15	253,78	237,08	221,99	215,49	193,07	182,07	177,82	162,71
Litvanya	324,97	323,91	311,62	293,4	251,77	235,93	231,71	230,87	219,67	190,4
Lüksemburg	124,45	126,89	122,15	113,88	122,74	125,64	115,8	108,97	99,04	88,96
Macaristan	172,35	172,97	180,05	181,12	177,05	179,62	177,01	176,42	170,51	171,21
Malta	140,73	140,1	145,95	136,58	129,41	122,78	128,4	133,49	152,77	167,91
Hollanda	83,87	80,53	75,81	70,91	64,2	62,44	63,66	65,48	68,15	63,33
Avusturya	104,71	104,72	104,85	102,18	101,03	99,18	100,9	103,86	102,41	95,36
Polonya	217,62	224,52	210,61	208,7	191,27	190,19	196,14	191,74	196,49	180,08
Portekiz	122,53	131,61	138,6	136,16	138,54	134,58	131,79	126,53	125,99	111,71
Romanya	143,34	158,33	167	151,18	142,59	138,94	119,37	106,46	105,99	112,54
Slovenya	62,09	66,99	66,06	73,84	67,82	63,37	:	65,12	67,09	69,14
Slovakya	195,18	200,77	180,25	185,01	182,85	184,2	184,5	189,12	193,65	192,73
Finlandiya	60,8	61,21	60,72	57,75	57,29	57,51	56	53,62	53,37	49,79
İsveç	70,83	66,39	59,89	60,21	58,39	57,44	57,16	60,41	65,68	70,66
İzlanda	47,1	47,88	47,23	47,29	42,24	34,88	40,49	39,03	44,26	38,72
Lihtenştayn	196,41	164,5	184,59	142,75	141,84	191,38	193,07	165,29	112,04	165,17
Norveç	78,57	81,27	76,59	:	:	80,45	79,19	71,59	66,83	65,82
İsviçre	71,49	76,71	82,75	80,09	78,88	78,14	77,96	77,82	76,87	71,84
İngiltere ve Galler	150,95	150,59	144,27	146,35	146,42	146,11	144,19	138,91	:	:
İskoçya	154,87	151,84	148,38	144,84	144,57	140,64	137,34	:	:	:
Kuzey İrlanda	92,45	92,47	98,32	93,02	78,34	75,7	75,59	75	:	:
Karadağ	214,25	214,57	171,37	180,69	181,8	180,48	179,79	180,76	175,19	130,25
Kuzey Makedonya	:	:	:	:	:	155,99	146,16	:	:	:
Arnavutluk	164,53	:	:	196,44	206,79	208,97	197,25	185,21	176,25	162,12
Sırbistan	152,66	141,7	139,68	143,95	141,46	150,81	153,5	155,27	159,07	152,16
Türkiye	174,44	182,03	192,36	206,98	:	254,92	292,45	327,73	355,53	322,15
Bosna Hersek	71,74	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Kosova	80,32	:	:	:	:	93,02	95,82	87,13	100,58	78,33

Kaynak: Statistical Office for European Union [EUROSTAT] (2023).

Avrupa Birliği İstatistik Ofisi tarafından yayımlanan verilere bakıldığında ise Almanya, İspanya, Fransa, İtalya, Polonya, İngiltere ve Türkiye'nin cezaevi nüfusunun tüm yılların ortalamasından daha fazla olduğunu görülmektedir. Ayrıca 100.000 kişi başına düşen

cezaevi nüfusunda da tüm yıllarda ortalamanın üstünde olan ülkelerin Çekya, Estonya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Slovakya, Karadağ, Arnavutluk, Sırbistan ve Türkiye olduğu göze çarpmaktadır.

Hem dünya verilerinin yer aldığı Fair ve Walmsley'in raporunda hem de Avrupa Birliği İstatistik Ofisi tarafından yayımlanan verilerde Türkiye'nin ortalamaların üzerinde hükümlü sayısı bulunduğu görülmektedir. Ayrıca 100.000 kişi başına düşen hükümlü sayısı açısından da yine Türkiye'nin Dünya ve Avrupa ortalamasının üzerinden yer aldığı görülmektedir.

Ülkemizde suç işleme ve mahkûmiyet oranlarının yüksek olması ise bu grup özelinde çalışmaların artırılması sonucunu göz önüne koymaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE ESKİ HÜKÜMLÜ İSTİHDAMI

2.1. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNDE ESKİ HÜKÜMLÜLERİN DURUMU

2.1.1. Genel Durum

Hapis cezası genel olarak kişinin kendi toplumundaki geleneksel sosyal ağlardan önemli ölçüde dışlanmasına yol açabilmektedir. Özellikle suçlu hakkında yeterince bilgiye sahip olmayan kişiler arasında bu durum daha da belirgin bir hale gelmektedir. Ancak ailenin daha geniş topluluklara karşılaştırıldığında suçluların damgalanmasını daha fazla görmezden gelme eğiliminde olduğu ve daha çok kişilerin tutuklanmalarının gerçek benliklerinin bir temsili olarak değil daha çok suçluların toplam kişiliğinin bir parçası olarak görürler. Bundan dolayı suçluların geçmişte işlemiş oldukları suçlarını tekrar işlemeleri daha geniş bir topluma kıyasla aile üyeleriyle bağ kurma üzerinde daha az yıpratıcı bir etkiye sahiptir (Braithwaite, 1989).

Mevcut teorik ve ampirik araştırmalar, aileyle olan sosyal bağların, onların suç davranışına katılımlarını etkilediği iddia edilen üç bileşen içerdiğini ima etmektedir. Birincisi, bağların suçluların geri dönüşü üzerinde kontrol edici bir etkisi vardır; ikincisi, bir duygusal destek sağlamakta; üçüncüsü, kimlik dönüşümünü kolaylaştırmaktadır (Berg M. T. 2011, s. 385).

Literatürde ortaya çıkan başka bir bakış açısı ise sosyal kontrol, sosyal destek ve kimlik dönüşümü için itici güç sağlamanın ötesinde, aile bağlarının tahliye sonrası ortamda da araçsal bir işleve hizmet ettiğini, yani iş piyasasına girişte bir köprü görevi gördüğünü ima etmektedir. Eyleme geçildiğinde, aile ağındaki sermaye stoku, suçluların tahliye sonrası ortamda sabit bir iş de dâhil olmak üzere çeşitli kaynaklara ulaşmalarına yardımcı olabilmektedir (Glaser, 1964, s. 303).

ABD yaklaşık 330 milyonluk nüfusu ile Çin ve Hindistan'ın ardından Dünyanın en kalabalık üçüncü ülkesi durumundadır. Bu durum hükümlü ve eski hükümlü sayılarında da önemli bir oranın ortaya çıkması konusunda şaşırtıcı olmamaktadır.

1970'lerin sonlarından itibaren ABD, daha önce hiç görülmemiş bir ölçekte hapisane sistemi inşa etme uygulamalarını başlatmıştır. 2002'ye kadar, yaklaşık 2 milyon Amerikalı erkek ve kadın, yerel, eyalet ve federal hapisanelerde hükümlü olarak bulunmaktaydı. Hapsedilme oranı, 1980'de 100.000 kişi başına 100 civarındayken 2000'li yılların başında yaklaşık 500'e yükselmiştir. (Lehrer, 2003)

2.1.2. Ceza ve İnfaz Sistemi

ABD'nin ceza yargılama sistemi oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu karmaşıklığın temel nedeni, ABD'nin federalizm adı verilen yönetim şekline sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Federalizm, politik ve yargısal yetkilerin federal hükümet ile elli eyalet hükümeti arasında paylaşıldığı bir sistemdir. Bu paylaşım, ABD'nin hükümet yetkilerinin merkeziyetçilik ve eyalet otonomisi arasında dengelenmesini sağlamaktadır. (Yapar, 2012, s. 12)

ABD'de cezaevleri yerel, eyalet ve federal hapisaneleri olarak üç farklı şekilde yürütülmektedir. Federal yasaları çiğneyen kişiler federal hapisanelerde barındırılmaktadır. Federal hapisane sistemi 1930'lu yıllarda inşa edilmeye başlanmıştır. Federal sistemdeki hapisaneler, düşük, orta veya yüksek güvenlik gibi farklı güvenlik seviyelerine göre çalışmaktadır. Federal hapisanelerdeki mahkûmların çoğu uyuşturucu satıcıları, banka soyguncuları, beyaz yakalı suçlular, siyasi mahkûmlar gibi kimselerdir. Eyalet hapisaneleri ise devlet yetkilileri tarafından idare edilmektedir. Katiller, tecavüzcüler ve silahla ilgili suçlardan suçlu olan diğer suçlular gibi şiddet içeren suçlular eyalet hapisanelerine gönderilmektedir. Bu yüzden, daha şiddetli suçluları barındırdıkları söylenebilmektedir. Dolayısıyla federal hapisanelerin eyalet hapisanelerinden daha yüksek güvenlikli oldukları söylenebilmektedir. (Strephonsays,2023)

2.1.3. Hükümlüler ile İlgili Veriler

Adalet İstatistikleri Bürosu (Bureau of Justice Statistics), ABD'deki ceza adaleti sistemiyle ilgili istatistikleri derleyen bir kurumdur. Bu büro, hükümlü istatistikleri, suç oranları, hükümlü demografisi ve diğer ilgili bilgilere erişim imkânı sağlamaktadır.

Tablo 4: Statüsüne Göre Amerika Birleşik Devletleri'nde Yetişkin Cezaevleri Tarafından Denetlenen Kişi Sayısı, 2011–2021

Yıl	Toplam İslah Nüfusu	Toplam (a+b)	Şartlı Tahliye (a)	Denetimli serbestlik(b)	Toplam (c+d)	Federal Hapishane (c)	Yerel Hapishane(d)
2011	6.994.500	4.818.300	3.973.800	855.500	2.252.500	1.599.000	735.600
2012	6.949.800	4.790.700	3.944.900	858.400	2.231.300	1.570.400	744.500
2013	6.899.700	4.749.800	3.912.900	849.500	2.222.500	1.577.000	731.200
2014	6.856.900	4.713.200	3.868.400	857.700	2.225.100	1.562.300	744.600
2015	6.740.300	4.650.900	3.789.800	870.500	2.172.800	1.526.600	727.400
2016	6.616.200	4.537.100	3.673.100	874.800	2.165.100	1.508.100	740.700
2017	6.549.700	4.508.900	3.647.200	875.000	2.153.600	1.489.200	745.200
2018	6.409.200	4.399.000	3.540.000	878.000	2.122.300	1.464.400	738.400
2019	6.343.300	4.357.700	3.492.900	878.900	2.086.000	1.430.200	734.500
2020	5.506.000	3.890.400	3.053.700	862.100	1.697.000	1.221.200	549.100
2021	5.444.900	3.745.000	2.963.000	803.200	1.775.300	1.204.300	636.300

Kaynak: Bureau of Justice Statistics, National Prisoner Statistics, 2011–2021.

Not: Sayılar en yakın 100'e yuvarlanarak büro tarafından yayınlanmıştır. İkili ıslah statüsüne sahip kişiler (cezaevlerinde veya yerel hapishanelerde tutulan şartlı tahliye veya şartlı tahliye altındaki kişiler, aynı zamanda şartlı tahliyede olan şartlı tahliye edilenler ve yerel hapishanelerde tutulan mahkûmlar) olduğu için tabloda bu yüzden sayıların toplamını vermeyebileceği ifade edilmiştir.

Adalet İstatistikleri Bürosu tarafından 2023 Şubat ayında 2021 yılına ilişkin yayımlanan veriler incelendiğinde 2021 yılında bir önceki yıla göre %1 azalışla birlikte 1.204.300 kişinin federal hapishanede mahkûm olduğu görülmektedir. Bu sayı 2020 yılında ise 1.221.200'ü federal ve eyalet hapishanelerinde, 636.300'ü yerel hapishanelerde olmak üzere toplam 1.775.300 kişinin cezaevinde olduğu görülmektedir. Hapishane nüfusu Covid-19 salgını sebebiyle 2021 yılında 32 eyalette azalmıştır (Carson, 2022).

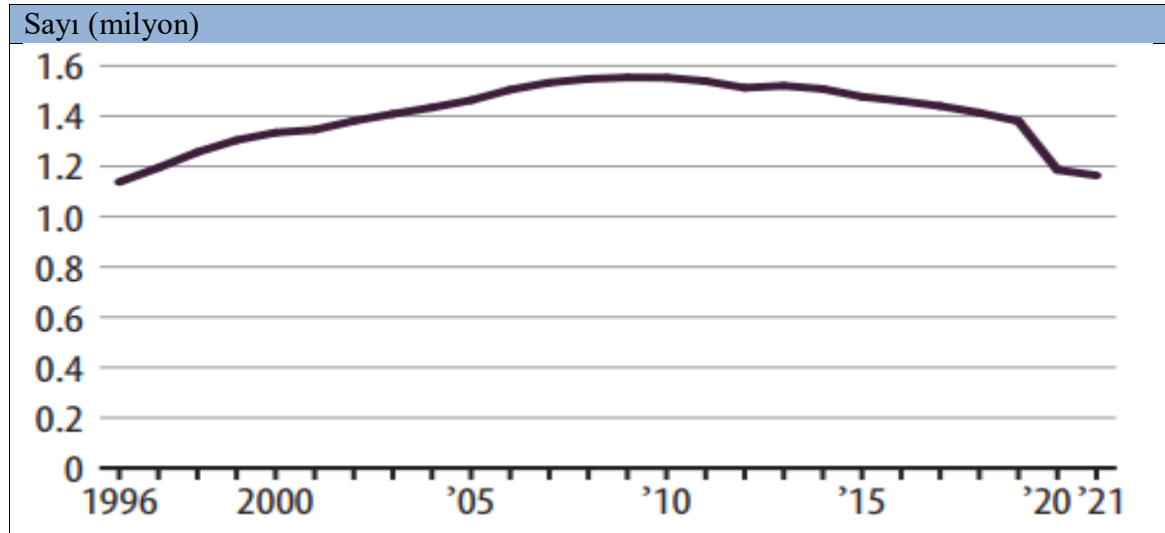
Yayımlanan aynı rapor incelendiğinde federal ya da eyalet hapishanelerinde bulunan kişilerin yanında büyük bir oranda denetimli serbestlik ve şartlı tahliyede olan kişilerin de

olduğu görülmektedir. Tablo 3’de görüleceği üzere 2021 yılında toplam 3.745.000 kişi ya şartlı tahliye ya da denetimli serbestlikten yararlanmaktadır.

2021 yılı toplam ıslah nüfusunun yaklaşık 5,5 milyon kişiyi içerdiği söylenebilmektedir. Bu sayı ABD’deki yetişkin nüfusunun yaklaşık 48’de 1’inin bir şekilde denetimli serbestlik, şartlı tahliye ya da hapisanede olduğunu göstermektedir. Bu oranın 2011 yılında 34’te bir olduğu göz önüne alındığında azaldığını göstermektedir.

2011 yılından 2019 yılına kadar ıslah sistemi içerisindeki nüfus her yıl %0,6 ile %2 arasında azalmış ancak Covid-19’un etkisi ile 2019’dan 2020’ye gelindiğinde %13 oranında bir azalma meydana gelmiştir.

Şekil 1: Devletin yargı yetkisi altındaki mahkûmlar veya federal ıslah makamları, 1996–2021

Kaynak: Bureau of Justice Statistics

1996 yılında yaklaşık 1.1 milyon kişi federal ve eyalet cezaevlerinde bulunmaktayken bu sayıyı yıllar itibarıyla nispeten dalgalı bir seyir izlemiş ve son yıllarda Covid-19 pandemisinin de etkisi ile azalma eğilimi göstermiştir.

Tablo 5: Eyalet ve Federal Yargı Yetkisi Altındaki Mahkûmlar Ve Cinsiyete Göre İslah Makamları, 2011–2021

Yıl	Toplam	Federal	Federal Devlet	Erkek	Kadın
2011	1.598.968	216.362	1.382.606	1.487.561	111.407
2012	1.570.397	217.815	1.352.582	1.461.625	108.772
2013	1.576.950	215.866	1.361.084	1.465.592	111.358
2014	1.562.319	210.567	1.351.752	1.449.291	113.028
2015	1.526.603	196.455	1.330.148	1.415.112	111.491
2016	1.508.129	189.192	1.318.937	1.396.296	111.833
2017	1.489.189	183.058	1.306.131	1.377.815	111.374
2018	1.464.385	179.898	1.284.487	1.353.595	110.79
2019	1.430.165	175.116	1.255.049	1.322.256	107.909
2020	1.221.164	152.156	1.069.008	1.137.410	83.754
2021	1.204.322	157.314	1.047.008	1.120.973	83.349

Kaynak: Bureau of Justice Statistics, National Prisoner Statistics, 2011–2021.

Eyalet ve federal yargı yetkisi altındaki hükümlülerin yıllar itibarıyla sayılarına bakıldığında ise son 10 yılda kademeli bir düşüş olduğu tablo 5’te görülmektedir. 2011 yılında 216.362’si federal hapishanelerde olmak üzere toplam 1.598.968 kişinin hükümlü olarak cezaevlerinde kaldığı görülmektedir. Bu sayı 2021 yılı sonuna gelindiğinde ise 157.314’ü federal hapishanelerde olmak üzere 1.204.322 ye düşmüştür. Tabloda göze çarpan önemli bir husus ise erkek hükümlü sayısının kadın hükümlü sayısında oldukça fazla olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında 83.349 kadın hükümlü bulunduğu ve bu sayının toplam hükümlü sayısının yaklaşık %7 sini oluşturduğu görülmektedir. Ancak bu oranın 1980’li yıllarda %4 seviyesinde olduğu düşünüldüğünde kadınların suç işleme oranlarının da arttığı düşünülebilir.

2.1.4. Hükümlülerin İstihdamı ve Rehabilitasyonu

ABD’de hapishaneler 19. Yüzyılda mahkûmların istihdam edilmemelerinden dolayı temel bir kusur olarak görülmekteydi. Bununla birlikte hapishane işçiliği suçluların mesleki bilgilerini, becerilerini ve yeteneklerini geliştirmek için bir mekanizma olarak sömürülmüş ve rasyonelleştirilmiştir.1930’larda ülke genelinde örgütlü eğitim ortaya çıkmaya başlamıştır. Mesleki eğitimin tanıtılması, odak noktasının tarımsal işlerden teknolojik işlere kaydırmayı amaçlamıştır. Mahkûmların eksikliklerini gidermelerine ve topluma uyum sağlamalarına yardımcı olmak için genel bir eğitim müfredatı getirilmiştir. O yıllardan beri

ise cezaevlerinde eğitim programları, mesleki eğitim, danışmanlık, tahliye programları ve iş başında eğitim, ABD'deki neredeyse tüm hapisane programlarını kapsayacak şekilde genişlemiştir (S. Kethineni, 2007, s. 36-41).

1970'lerin ve 1980'lerin başlarındaki rehabilitasyon dönemi, birçok tedavi ve eğitim programının genişletilmesine tanık olmuştur. 1980'lerin ortalarından sonlarına kadar, bu programlar ilgisiz, etkisiz ve politika hamleleri ise rehabilitasyondan cezaya kayan ıslah sisteminin misyonuyla tutarsız olarak görülüyordu. Suçluların 'hasta' olarak kabul edildiği ve dolayısıyla normal bir topluma yakın bir ortamda tedaviye ihtiyaç duyduğu 'saf rehabilitasyon' kavramı artık saf ve değersiz olarak kabul edilmektedir. Saf rehabilitasyon modeli altında, ıslah kurumunun tüm yönlerinin mahpusları rehabilite etmek için tasarlanmış tedavi programlarına yönlendirilmesi gerekiyordu. Bu bakış açısı, sosyal yoksunluğun ve ekonomik dezavantajların, işsizlik ve suç arasındaki karmaşık ilişkiyi açıklamada dolaylı ve etkileşimli bir rol oynadığını öne sürmektedir. (E. Harry Allen, 2001)

2.1.5. Eski Hükümlü İşsizliği

ABD'de eski hükümlülerin işsizlik oranı en son açıklanan 2008 yılındaki veriler ışında genel halktaki %5,8 olan işsizlik oranından oldukça yüksek bir oranda %27,3 olarak gerçekleşmiştir (Couloute, 2018).

Bu açıdan bakıldığında eski hükümlülerin istihdamının ABD'de oldukça önemli bir sosyal sorun olduğu görülmektedir. Her yıl binlerce kişinin cezaevinden çıktığı göz önüne alındığında işsizlik sorunu kişilerin tahliye edildikten sonra cezaevine dönmelerine sebep olan en önemli faktörlerden birisidir. Dolayısıyla eski hükümlülerin istihdamı kişilerin tekrar cezaevine girmelerini engellemekte ve herkesin yararına olarak kamu güvenliğini de sağlamaktadır (Berg M. T., 2011, s. 382-410).

ABD'de dikkate değer bir başka nokta ise ırk ve cinsiyet olarak ayrımcılığın oldukça fazla olması ve bu durumun eski hükümlülerin istihdamı açısından da önemli bir nokta olmasıdır. Genel kamuoyunda, beyaz olmayan insanlar beyazlardan daha yüksek işsizlik oranlarıyla karşı karşıya kalırken, erkekler kadınlardan daha düşük işsizlik oranlarına sahip olma eğilimindedir. Beyaz olmayan insanların ve erkeklerin cezaevine girenler arasında aşırı temsil edilmesi, daha önce hapsedilmiş kişiler ile genel halk arasında gözlemlenen eşitsizlikleri de muhtemelen etkilemiş olmaktadır (Couloute, 2018)

Tablo 6: Irk ve Cinsiyete Göre Eski Hükümlülerin İşsizlik Oranı

	Genel Nüfusun İşsizlik Oranı	Eski Hükümlülerin İşsizlik Oranı
Siyahi Kadın	6,40%	43,60%
Siyahi Erkek	7,70%	35,20%
Beyaz Kadın	4,30%	23,20%
Beyaz Erkek	4,30%	18,40%

Kaynak: Couloute, 2018

2.1.6. Yeniden Suç İşleme

Cezaevinden çıktıktan sonra tekrar suç işleme oranlarına bakıldığında bu durumun ABD’de önemli bir kamu güvenliği sorunu olduğu görülmektedir. Pek çok suçlu için özellikle de gençler için hapis haneye dönme bir geri dönüş kapısıdır. Bu durumda kişilerin tekrar suç işlemelerine, tutuklanmalarına, tekrar hapsedilmelerine, mahkûm oldukları süreyi yattıktan sonra serbest bırakılıp tekrar suç işleyerek tutuklanmalarına ve hapsedilmelerine devam edilen bir kısır döngüye girmelerine neden olmaktadır. (S. Kethineni, 2007, s. 36)

Amerika Birleşik Devletleri Adalet Bürosu (Bureau of Justice) tarafından yayımlanan 2002 tarihli rapor 1994 yılında 15 eyaletteki hapis hanelerden serberst bırakılan 272.111 mahkûmun yüzde 67,5’inin (183.675) üç yıl içinde yeni suçlar işlediğini ortaya koymuştur. Yeniden tutuklandıkları suçlar ise ya ağır suçlar ya da ciddi kabahatler olmuştur. Tekrar suç işleme, yeniden tutuklama, yeniden mahkûmiyet, yeniden hüküm verme ve yeni bir ceza olsun ya da olmasın cezaevine geri dönüş kullanılarak ölçülmüştür. Genel olarak, yeniden suç işleme ölçümü hem eyalet içi hem de eyalet dışı suçları içermiştir. Serbest bırakılana deneklerin yüzde 46,9’u eyalet veya federal mahkemede yeni bir suçtan yeniden hüküm giymiş ve yüzde 25,4’ü yeniden hapse mahkûm edilmiştir. (P.A. Langan, 2002)

2.1.7. ABD’de Eski Hükümlülerin İstihdamı ve Yeniden Suç İşleme Davranışı Üzerine Yapılan Araştırmalar

Yüksek riskli örnekler üzerinden yürütülen araştırmalar genellikle istihdam ile suç davranışı arasında negatif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, Horney, Osgood ve Marshall 1995 yılında Nebraska mahkûmlarından toplanan geriye dönük verileri inceleyerek yaptıkları araştırmada örnek üyelerin istihdam edildiği aylarda mülkiyete yönelik suç işleme olasılığının azaldığını bulmuşlardır (akt. Berg M. T., 2011, s. 387).

Ancak hapishaneden ayrılan çoğu suçlu rekabetçi bir özgeçmişten yoksundur, genel nüfusa göre daha az becerilidirler ve ayrıca sabıka geçmişlerine bağlı zayıflatıcı bir damgayı da omuzlarında taşırlar. Bu durum cezaevi sonrası istikrarlı biri işte çalışmak isteyen kişiler için ise zorlu bir süreçtir. Yine de eski hükümlülerin sadece nitelik açısından eksik olması değil işverenlerin bu kişileri işe alma konusunda isteksiz olmaları da eski hükümlü bireylerin istihdamı açısından engel olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin bir araştırma işverenlerin, eski hükümlü bireylerin istenilen pozisyonunun niteliklerini aştıklarında bile bu kişileri işe almak istemediklerini ortaya koymuştur (Pager, 2003).

Hapishaneden salıverilen 740 erkek üzerinde yapılan karma yöntemli bir araştırma, şartlı tahliye tarihinden sonraki iki ay içinde yaklaşık %80'inin iş aramak için zaman harcadığını göstermiştir. Bununla birlikte, erkeklerin çoğu sabıka kayıtları nedeniyle iş arama sırasında zorluklar rapor etmiştir (Visher C., 2004, s. 14-15) .

Visher ve arkadaşları (2004) tarafından yapılan çalışmada çoğu suçlunun akrabalar da dâhil olmak üzere kişisel bağlantılar aracılığıyla iş bulduğunu rapor edilmiştir.

Bu doğrultuda bakıldığında suçlular genellikle cezaevinden çıktıktan sonra sosyal bağlarına güvenmekte ve günümüze kadar yapılan araştırmalarda aile bağlarının, sosyal kontrol ve destek sağladıklarının, bilişsel değişim için bir ivme sağlayarak tekrar suça karışma noktasında daha etkin bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. (Berg M. T., 2011, s. 389)

Sosyal bağların suçluları işleriyle bağlayıp bağlamadığına ve dolaylı olarak yeniden suç işleme riskini şekillendirip şekillendirmediğine ilişkin olarak Berg ve Hubbner (2011) tarafından yapılan çalışma sonucunda üç nihai sonuç ortaya konulmuştur. İlk olarak, istihdam edilen ve akrabalarıyla kaliteli bağları olan suçluların yeniden suç işleme olasılığı daha düşük olduğu ortaya konulmuştur. İkincisi, akrabalarıyla kaliteli bağları olan suçluların takip döneminde istihdam edilme olasılığı daha yüksektir. Üçüncüsü ise sık sık işsizlik öyküsü, tahliye sonrası istihdamı azaltmıştır, ancak bu etki, akrabalarla olan kaliteli bağlarla hafifletilmiştir. Spesifik olarak, sık işsizlik geçmişinin, tahliye sonrası iş bulma üzerinde güçlü bir olumsuz etkisi olduğu; ancak bu etkinin büyüklüğü, akrabalarıyla kaliteli bağları olanlar arasında önemli ölçüde daha zayıf olduğu sonucuna varmışlardır (Berg M. T, 2011, s. 402).

Benzer şekilde, Bales ve Mears (2008) tarafından yapılan bir araştırmada, cezaevinde ziyaret edilen mahkûmların tekrar suç işleme oranlarının daha düşük olduğu ve bu etkilerin, ziyaret failerin aile üyeleri tarafından yapıldığında daha belirgin olduğu bulunmuştur (akt. Berg M. T. 2011).

Daha önce hapsedilmiş kişilerin işgücüne katılım konusunda isteklerinin genel halk ile kıyaslandığında daha "aktif" olduğunu gösteren bir araştırma bulunmaktadır. 25-44 yaş aralığındaki daha önce hapsedilmiş kişilerin %93,3'ü çalışmakta veya iş aramakta, bu oran ise benzer yaş çevrelerindeki genel nüfus arasında %83,8 olarak gerçekleşmektedir. Bu durum, daha önce hapsedilmiş kişilerin oranları genel nüfusa göre beş kat daha yüksek olsa da eski hükümlülerin işe alınmak üzere daha fazla istekli olduklarını göstermektedir (www.prisonpolicy.org, 2023).

2.2. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE ESKİ HÜKÜMLÜLERİN İSTİHDAMINA YÖNELİK UYGULAMALAR

Amerika Birleşik Devletlerinde 1.7 milyondan fazla insan hapsedilmekte ve her yıl 500 binden fazla kişi ceza evinden tahliye edilmektedir. Ancak serbest bırakılanların yaklaşık üçte biri hayatlarının belirli bir anında tekrar suç işleyerek cezaevine girmektedir. Araştırmalar iş aramada sabıka kaydının engel teşkil ettiğini, bu durumun da ekonomik eşitsizlik getirerek kişileri tekrar suç işlemeye ittiğini göstermektedir (Pager, 2003, s. 937-975).

Eski hükümlülerin istihdam edilmeleri bu kişilerin tekrar suça sürüklenmelerini önleyecektir. ABD'de eski hükümlü istihdamını sağlamak ve eski hükümlülerin toplumla bütünleşmelerine yardımcı olmak için çeşitli politikalar ve uygulamalar yürütülmektedir.

Eski hükümlülerin topluma yeniden girişi için yürütülen uygulamaları ceza infaz kurumlarında yürütülen uygulamalar ve ceza infaz kurumlarından salıverildikten sonra yürütülen uygulamalar olarak iki başlık altında incelenecektir.

2.2.1. Ceza İnfaz Kurumlarında Yürütülen Faaliyetler

Ceza infaz kurumları suç işleyen kişilerin toplumdan tecrit edildikleri ceza infaz merkezleri olmasının yanı sıra rehabilitasyon ve tahliye sonrası topluma yeniden giriş için hazırlık yeridir. ABD'de hapisane nüfusunun yaklaşık 2 milyon olduğu ve her yıl 500 binden fazla

kişinin tahliye olduğu göz önünde alındığında ceza infaz kurumlarında yürütülen faaliyetlerin rehabilite ederek yeniden suç işleme ihtimalini de azaltması gerektiği açıktır.

Ceza infaz kurumlarında bu amaçlarla yürütülen programlar ise temel eğitim, mesleki eğitim ve cezaevi programları olarak yürütülmektedir.

2.2.1.1. UNICOR

UNICOR, 1934'te kurulan ve yüzde yüz devlete ait bir şirket olan Federal Hapishane Endüstrilerinin (Federal Prison Industries) ticari adıdır. Şu anda UNICOR ticari adı altında faaliyet göstermektedir. Misyonu, mahkûmları iş eğitimi yoluyla başarılı bir şekilde yeniden işe girmeye hazırlayarak toplumu korumak ve suçu azaltmaktır. UNICOR tamamen kendi kendini idame ettirebilmekte, hiçbir fon almamakta ve vergi mükelleflerine hiçbir maliyet yüklememektedir. UNICOR her şeyden önce bir ıslah programıdır (www.unicor.gov, 2023).

Federal Hapishane Endüstrilerine hangi mahkûmun katılmaya uygun olduğuna Hapishane Bürosu karar vermektedir. Federal Hapishane Endüstrileri çok çeşitli alanlarda üretim yapmaktadır. Örneğin tekstil, metal işleri, araç tamiri, ahşap işleri, çeşitli basılı malzeme üretimi, hayvancılık, içecek vb. birçok alanda üretimler yapılmaktadır. Bu ürünler birkaç istisna dışında, Federal Hükümete satılmaktadır. Satışların %50'den fazlası Savunma Bakanlığı'na yapılmakla birlikte Tarım Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Hazine Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu gibi birçok kuruma satış yapılmaktadır (Goodwin, 2020, s. 1-8)

Tahliye sonrası istihdam projesi (Post Release Employment Project) Federal Hapishane Endüstrilerinde çalışan mahkûmları, programa katılmayan 7000 kişilik denek bir grup olan benzer mahkûmlarla karşılaştırmıştır. Bu proje sonunda ise Federal Hapishane Endüstrilerinde çalışan mahkûmların, programa katılmayan mahkûmlara kıyasla 12 yıl boyunca yeniden suç işleme oranlarının %24 daha az olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda bu mahkûmların cezaevinden sonrası iş bulma, istihdama katılma ve işte devam etme oranının da %14 daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Federal Bureau of Prisons, 2023).

Hükümlülere yönelik olarak yürütülen bu uygulamanın sadece cezaevlerinde mahkûmların zaman geçirdikleri bir faaliyet olmadığı aynı zamanda mahkûmların cezaevinden salıverildikten sonra da hayatlarına dokunduğu uygulamanın sonuçlarına bakıldığında anlaşılmaktadır. Her ne kadar Federal Hapishane Endüstrilerinde mahkûmlara verilen ücret düşük görünse de almış oldukları bu eğitim ve yürüttükleri mesleki faaliyetlerin

salıverildikten sonra istihdam olasılıklarına etkisinin oldukça önemli bir sonuç verdiği görülmektedir.

2.2.1.2. The Last Mile

The Last Mile, cezaevlerinde pazarlanabilir beceriler öğretmek ve katılımcıların hapsedildikten sonra kazançlı bir istihdama hak kazanmalarına ve bunları güvence altına almalarına yardımcı olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde tekrar suç işleme oranını azaltmayı amaçlayan bir hapisane rehabilitasyon programıdır.

The Last Mile adlı topluluk cezaevindeki mahkûmlara eğitimler vermektedir. Bu topluluk bireysel ve kurumsal bağışlarla faaliyetlerini sürdürmektedir. Topluluğun sunmuş olduğu programın amacı mahkûmlara teknoloji eğitimi ve hapis sonrası rehberlik sağlayan bir hapisane rehabilitasyon hizmeti vermektir. Program, hapisanelerde pazarlanabilir beceriler öğretmek, program katılımcılarının hapsedildikten sonra kazançlı bir iş bulmalarına ve güvence altına almalarına yardımcı olarak ABD'de tekrar suç işleme oranını azaltmayı amaçlamaktadır. Program, hapsedilmiş bireyleri başarılı bir şekilde yeniden girişe hazırlamak için kodlama ve girişimcilik eğitimi de dâhil olmak üzere mesleki eğitim programları sunmaktadır. Program şuana kadar altı eyalette 500'den fazla öğrenciye hizmet vermiştir. Ayrıca programa katılan kişilerin ceza infaz kurumlarından çıkış tarihinden itibaren altı ay içerisinde %85 istihdam oranına sahip olduğu tespit edilmiştir (thelastmile.org, 2023).

2.2.1.3. İş Gücü Geliştirmede Yeniden Giriş Fırsatları için Ortaklar (Partners for Reentry Opportunities in Workforce Development, PROWD)

Bu program federal olarak hapsedilmiş bireylerin topluma yeniden girmeye yaklaştıkları zaman hedeflenen istihdam hizmetleri sağlayan bir programdır. Program Adalet Bakanlığı (DOJ) ve Çalışma Bakanlığı'nın (DOL) ortak bir çalışmasıdır. Program katılımcılara iş eğitimi ve beceri geliştirme hizmetlerini sağlayarak içinde buldukları toplumun işgücü piyasasının ihtiyaçlarına göre kişileri daha uyumlu hale getirmeyi amaçlamaktadır. Eylül 2022'de Adalet Bakanlığı yedi eyalet kurumuna İlk Adım Yasası için 42 milyon doların üzerinde finansman sağlamıştır. Bu hibe programı da bu kapsamda başvuranlara hibeler vermiştir. (www.dol.gov, 2023).

Bu hibe programına başvurmaya kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, topluluk temelli kuruluşlar, İnanç temelli kuruluşlar eyalet ve yerel hükümet kurumları, kabile örgütleri, eğitim kurumları ve işgücü geliştirme kurulları uygundur. Uygunluk gereksinimleri, belirli hibe fırsatına ve finansman kuruluşuna bağlı olarak değişebilmektedir.

PROWD hibeleri, planlama ve başlangıç için altı aya kadar ve en az 12 aylık takip dâhil olmak üzere 42 aylık bir performans dönemi boyunca uygulanmaktadır (www.dol.gov, 2023).

2.2.1.4. Pathway Home

Bu programın amacı, eyalet hapisanelerinde veya yerel cezaevlerinde uygun şartlara sahip, hapsedilmiş kişilere salıverilmeden önce işgücü hizmetleri sağlamak ve bu kişileri geri dönecekleri topluluklardaki yeniden giriş programlarına geçirerek cezaevinden tahliye edildikten sonra hizmetlere devam etmektir. Bu program işe dayalıdır ve yerel işverenlerle, suçluların istihdamı güvence altına almasına olanak sağlayacak bağlantılar kurmaktadır. Bu hibe programı ABD Çalışma Bakanlığı, İstihdam ve Eğitim Başkanlığınca yürütülmektedir (reo.workforcegps.org, 2023).

Bu hibe programından yararlanıcılar kar amacı gütmeyen kuruluşlar, toplum ve inanç temelli kuruluşlar, eğitim kurumları, eyalet ve yerel yönetimlerdir.

Bu projeler suçluların, işverenlerin değer verdiği becerilerle yerel işgücü piyasalarının ihtiyaçlarını karşılamaya hazırlanmalarını sağlamaktadır. Mesleki eğitime başvuran, sağlanan mesleki eğitimin, sabıka kaydı olan kişilerin o kariyerde lisans veya diğer gerekli kimlik bilgilerini almasını kısıtlayan hiçbir federal, eyalet veya yerel düzenlemeye sahip olmadığından emin olmak zorundadır. Bu program sayesinde işe hazırlık, istihdam edilebilirlik ve iş arama gibi temel becerilerin öğretilmesi ile çıracılık ve piyasa tarafından istenilen sertifikalar için mesleki eğitim sağlanmaktadır. Ayrıca bu program sayesinde istihdama erişim sağlanmakta ve yeniden suç işleme olasılığı azaltılmaktadır (U.S. Department of Labor, 2020, s. 4-5).

Program ABD genelinde temelde aynı olmakla birlikte bazı farklılıkları olan Pathway Home 1, Pathway Home 2, Pathway Home 3, Pathway Home 4 şekilde dört projeye ayrılmıştır. Örneğin Pathway Home 1, 2 ve 3 nolu projelerden ayrı olarak düşük gelirli bir katılımcı uygunluk koşulu içermektedir. Pathway Home 1 ve 2 genel olarak 20 ila 180 gün süresi

içerisinde cezaevinden çıkma koşulunu ararken Pathway Home 3 ve 4 ise bu süreyi biraz daha geniş tutmakta ve 20 ila 270 gün süre belirlemektedir. 2020 yılında, 15 eyalette 7.000'den fazla kişiye hizmet vermek üzere 20 alıcıya 64 milyon dolar tutarında hibe verilmiştir. 2021 yılındaysa Pathway Home 2 hibeleri için 22 hibeye yaklaşık 61 milyon dolarlık ek hibe fonu verilmiştir (www.dol.gov, 2023).

Bu hibe programı ile birlikte eski hükümlülerin istihdam edilebilirlikleri artmakta ve yeniden suç işleme oranları da düşmektedir.

2.2.1.5. Eyalet Mahkûmları İçin Evde Madde Bağımlılığı Tedavisi Programı

Eyalet Mahkûmları İçin Evde Madde Bağımlılığı Tedavisi programı (RSAT) , 1994 tarihli Şiddet Suçlarını Kontrol Etme ve Yasa Uygulama Yasası ile başlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri tarihindeki en büyük suç yasası olarak değerlendirilmekte ve bu zamana kadar 100.000 yeni polis memuru, hapishaneler için 9,7 milyar dolar ve önleme programları için 6,1 milyar dolar fon sağlayan bir programdır (goccp.maryland.gov, 2023).

RSAT Programı, uyuşturucu maddelere olan talebi azaltarak uyuşturucu kullanımını ve şiddet döngüsünü kırmayı amaçlamaktadır. Program, eyalet ve yerel hükümet birimlerinin hapsedilen mahkûmlar için evde madde bağımlılığı tedavisi geliştirmekte ve suçluları topluma yeniden kazandırmaya çalışmaktadır. Program tipik olarak danışmanlık, grup terapisi, eğitim programları ve yaşam becerileri eğitimi dâhil olmak üzere bir dizi kanıta dayalı müdahaleyi içermektedir. Tedavi, madde bağımlılığı sorunları olan bireylerin özel ihtiyaçlarını karşılamak ve cezaevinden çıktıktan sonra ayık kalmaları için gerekli beceri ve stratejileri geliştirmelerine yardımcı olmak üzere tasarlanmıştır (mass.gov, 2023).

RSAT Programı fonları, konut, hapishane tabanlı ve bakım sonrası olmak üzere üç tür program uygulamak için kullanılabilir. Yatılı konut tedavisi programında bireyler, ıslahevi içindeki özel bir yatılı tesiste ikamet ederken madde bağımlılığı tedavisi sağlanmaktadır. Hapishanede tedavi uygulamasında ise yerel hapishanelerdeki kişilere madde bağımlılığı tedavisi hizmetleri sağlanmaktadır. Finansman almaya hak kazanabilmek için, eyaletlerin tedavi programlarının tasarımı ve uygulamasını koordine etmesi gerekmektedir. RSAT Programı, cezaevinde veya gençlik tutukevlerinde 6 ila 12 ay süreyle, hapishanede ise en az 3 ay süreli olarak uygulanmaktadır (BJA, RSAT, 2023, s. 5-6).

2021 yılı içerisinde RSAT programından yaklaşık 21 bin kişi hizmet almış ve katılımcıların %69'u tüm programın gerekli şartlarını tamamlamıştır.

RSAT Programı kapsamında finansman almaya hak kazanabilmek için eyaletlerin, bu program kapsamında sağlanan yardımla madde kullanım bozukluğu tedavi programına katılan kişilere bakım sonrası hizmetler de sağlamasını gerekmektedir. Bu hizmetler, düzeltici tedavi programı ile iş eğitimi ve mesleki eğitim, şartlı tahliye gözetimi, rehabilitasyon evleri, kendi kendine yardım gibi diğer sosyal hizmet ve rehabilitasyon programları arasındaki koordinasyonu içermelidir. Bu program sonrası katılımcıların nitelikli olmaları için, madde kullanım bozukluğu tedavi programının başkanı, program katılımcılarını serbest kaldıktan sonra toplumdaki madde kullanım bozukluğu tedavi tesislerine yerleştirmek için eyalet ve yerel makamlar ve madde kullanım bozukluğu tedavisiyle ilgili kuruluşlarla birlikte çalışmalıdır (BJA, RSAT, 2023, s. 5-7) .

2.2.1.6. Federal Cezaevleri Bürosu Yaşam Bağlantıları Pilot Programı (Federal Bureau of Prisons Life Connections Pilot Program)

Bu program inanç temelli bir programdır. 18 aylık bir süre için devam eden bu program hem erkek hem de kadın mahkûmlar için gönüllülük esaslı yürütülmektedir. Bu programın amacı mahkûmun dini ve felsefi bakış açısı ile topluma yeniden girişte karar verme, öfke yönetimi gibi konuların incelenmesi yoluyla yeniden suç işlemenin azaltılmasıdır. Program katılımcıları inanç ve felsefi görüşleri kapsamında gönüllü danışmanlarla eşleştirilmekte ve haftalık olarak toplumla bütünleşmeyi sağlamak için kilise vb. yerlerde grup görüşmeleri yapılır. Aynı inançtan olan kişiler küçük gruplar halinde çalışırlar. İnançları doğrultusunda hoşgörü, sorumluluk bilinci, saygı, sevgi vb. konular dini kaynakları doğrultusunda ele alınmakta ve topluma yeniden hoşgörüyle yaklaşılmasına imkân tanımaktadır (www.justice.gov, 2023).

2.2.1.7. Kabile Islah Eğitimi ve Teknik Yardım Girişimi (TTA)

Kabile Islah Eğitimi ve Teknik Yardım Girişimi, Bureau of Justice Assistance (BJA) tarafından finanse edilen bir programdır. Program, Amerikan Kızılderili/Alaska Yerlisi (AI/AN) topluluklarına hem yüz yüze hem de sanal eğitim ve teknik yardım sunmaktadır. Eğitim ve teknik yardım, kanıta dayalı uygulamalar, kültürel olarak uygun hizmetler ve etkili yeniden giriş programları dâhil olmak üzere bir dizi konuyu kapsamaktadır. Programdan

faýdalanabilecek kuruluřlar ise kar amacı gütmeyen kuruluřlar, kabile kuruluřları ve yüksek oęretim kurumlarıdır (grantsforus.io, 2023).

Program, grup düzeltmeleri, hapishaneler ve cezaevleri dâhil olmak üzere kabile ıslah sistemlerini güçlendirmek için stratejik eğitim ve teknik yardım sunmakta ve kabile ıslah kurumlarının etkili ve kültürel olarak uygun ıslah hizmetleri sağlama, tekrar suç işleme oranlarını azaltma ve kamu güvenliğini iyileştirme kapasitesini artırmayı amaçlamaktadır (ncjtc.fvtc.edu, 2023).

2.2.2. Ceza İnfaz Kurumlarından Çıkış Yapıldıktan Sonra Yürütülen Uygulamalar

ABD’de suç işleme oranlarının oldukça yüksek olması ve her üç yetişkinden birinin sabıka kaydının bulunması eski hükümlülere yönelik olan bakışı da değiştirmektedir. Bu kapsamda mahkûmiyet süresi biten ve topluma yeniden giren kişilerin yeniden suç işlememesi ve topluma uyumunun kolaylaşması için çeşitli uygulamalar yürütülmektedir. Bu uygulamalar ceza infaz kurumlarından salıverilmeye yaklaşanlar ile birlikte çıkan kişileri kapsamaktadır. Özellikle ABD’de yürütülen tüm faaliyetler için ikinci şans ve yeniden giriş terimleri oldukça yaygın olarak kullanılmakta ve bu terimler yürütülen faaliyetlerin ana temasını oluşturmaktadır.

Bununla birlikte yeniden giriş, eski hükümlülerin cezaevlerinden dışarı çıktıktan sonra topluma başarılı bir şekilde yeniden entegre olmalarına yardımcı olmak ve karşılaştıkları çok sayıda sorunu ele almak için tasarlanmış programları ve hizmetleri tanımlamak için kullanılan bir terimdir. (Wheeler D. P., 2008, s. 145-148)

2.2.2.1. İkinici şans Yasası (The Second Chance Act)

İkinici şans Yasası (SCA), eyalet, yerel ve kabile hükümetlerini ve kar amacı gütmeyen kuruluşları, tekrar suç işlemeyi azaltmak ve eyalet ve federal hapishanelerden, yerel hapishanelerden ve ocuk tesislerinden çıkan kişilerin sonuçları iyileştirmek için yaptıkları çalışmalarla destekleyen bir uygulamadır. Bu yasa 9 Nisan 2008 yılında imzalanarak yürürlüğe girmiştir (nationalreentryresourcecenter.org, 2023).

İkinici şans Yasasının amacı kişilerin yeniden suç işlemlerini azaltmak, kamu güvenliğini artırmak ve topluma dönene eski hükümlülerin istihdamını sağlamaktır. 2009'dan bu yana, ikinci şans Yasası hibeleri 49 eyalet, Columbia Bölgesi ve ABD topraklarındaki kurum ve

kuruluşlara verilmektedir. Bu programdan 2018 yıl sonuna kadar yaklaşık 164 bin kişi yararlanmıştır. İstihdam hizmeti alan program katılımcılarından 12 binden fazlası ise 2011 yılından 2018 yılına kadar iş bulabilmiştir (bja.ojp.gov, İkinci Şans Yasası Bilgi Sayfası, 2018).

Adalet Yardımı Bürosu tarafından 2018 yılında yayımlanan bilgi notuna göre İkinci Şans Yasası için 2018 mali yılında 85 milyon dolarlık bir bütçe ayrılmıştır.

Tablo 7: İkinci Şans Yasasının Federal Bütçesi

Mali Yıl	Bütçe
2009 Mali Yılı	25 Milyon Dolar
2010 Mali Yılı	100 Milyon Dolar
2011 Mali Yılı	83 Milyon Dolar
2012 Mali Yılı	63 Milyon Dolar
2013 Mali Yılı	67,5 Milyon Dolar
2014 Mali Yılı	67,7 Milyon Dolar
2015 Mali Yılı	68 Milyon Dolar
2016 Mali Yılı	68 Milyon Dolar
2017 Mali Yılı	68 Milyon Dolar
2018 Mali Yılı	85 Milyon Dolar

Kaynak: Bureau of Justice Statistics

İkinci Şans Yasasına başvuruları genellikle her yılın ilk yarısında alınmaktadır. Bu kapsamda fon alanlar ise bu fonları cezaevinden sonra topluma geri dönenlere yardım sağlamak için kullanılabilir (nationalreentryresourcecenter.org, 2023).

Başvuru yapmak isteyenler İkinci Şans Yasası'nın uygunluk ve finansman gereksinimlerine tam olarak uymalıdır. Başvurularının kabul edilmesi için, başvuranların yargı bölgesinin ayrıntılı bir uygulama planı ve önemli kamu ve özel paydaşlarla işbirliği içeren bir yeniden giriş stratejik planı hazırlamış olması gerekmektedir. Ayrıca, belirli bir adalet sistemi ve topluluk temsilinden oluşan bir Yeniden Giriş Görev Gücü oluşturulmuş olması da gerekmektedir (www.federalgrants.com, 2023).

Bu program kapsamında verilen fonlar özellikle suç işleme riski yüksek ve orta olan kişiler için verilmektedir. Bu fonlar kullanılarak katılımcılara çok çeşitli destek ve hizmetler verilerek katılımcıların ihtiyaçları ve yerel topluluklarında hangi desteklere ve kaynaklara

ihtiyaç duyulduğu konusunda bütüncül düşünmeye teşvik edilir (BJA, BJA FY 23 Second Chance Act Community-Based Reentry, 2023).

Yeniden giriş programları, hükümlülere tahliyeden en az beş ay önce hizmet koordinasyonu, eğitim, işe hazırlık, tedavi, aile destekleri ve diğer hizmetlerle ilgili yardımcı olmaktadır. Hizmet sağlayıcıları her bir kişinin risk ve ihtiyaçlarını belirlemekte, hapis haneye ilk girişte 30 ila 60 gün süresince hapis hane personeli ile işbirliği içerisinde hareket edilmektedir. Bununla birlikte program kişilerin cezaevinden çıkışı esnasında onları hazırlamaktadır (BJA, , 2023).

Genel olarak İkinci Şans Yasası hibe programlarına göre değişmekle birlikte genellikle aşağıdaki kategorilere göre program düzenlenmektedir;

- Yeniden giriş programları: Bu programlar, bireylerin hapisten çıktıktan sonra toplumlarına başarılı bir şekilde yeniden entegre olmalarına yardımcı olacak hizmetler ve destek sağlamaktadır. Yeniden giriş programlarının örnekleri arasında iş eğitimi ve yerleştirme, eğitim ve mesleki eğitim ve barınma yardımı yer almaktadır (BJA, BJA FY 23 Second Chance Act Community-Based Reentry, 2023)
- Davranışsal sağlık programları: Bu programlar, ceza adaleti sistemine dâhil olan ruh sağlığı ve madde kullanım bozuklukları olan kişilerin tedavi ve iyileştirme ihtiyaçlarına yöneliktir. Davranışsal sağlık programlarının örnekleri arasında ruh sağlığı ve madde kullanımı tedavisi, akran desteği ve ilaç destekli tedavi yer almaktadır (www.ruralhealthinfo.org, 2023)
- Başarı için öde girişimleri: Bu girişimler, tekrar suç işlemeyi azaltan ve hapisten dönen kişiler için sonuçları iyileştiren kanıta dayalı programları finanse etmek için performansa dayalı bir sözleşme modeli kullanmaktadır. Başarı İçin Öde girişimlerine örnek olarak eğitim ve iş eğitimi, davranışsal sağlık tedavisi ve barınma yardımı sağlayan programlar verilebilir (bja.ojp.gov, Second Chance Act (SCA) Programs, 2023).
- Topluluk temelli yeniden giriş programları: : Bu programlar, hapsedildikten sonra topluluklarına dönen kişilere hizmet ve destek sağlar. Topluluk temelli yeniden giriş programlarının örnekleri arasında mentorluk, vaka yönetimi ve aile destek hizmetleri yer almaktadır (bja.ojp.gov, Second Chance Act (SCA) Programs, 2023).

2.2.2.2. İlk Adım Yasası (First Step Act - FSA)

İlk Adım Yasası (FSA), kamu güvenliğini korumanın yanı sıra ceza adaleti sonuçlarını iyileştirmeyi ve federal hapisane nüfusunun boyutunu azaltmayı amaçlayan önemli bir yasadır. 2018 yılında kabul edilen bu yasa temelde mahkûmların ihtiyaçlarının değerlendirilmesine, uygun programlara yerleştirilmesine ve başarılı katılım için teşviklerin sağlanmasına odaklanmaktadır (bop.gov, 2023).

İlk adım yasının üç temel bileşeni bulunmaktadır (James, 2019, s. 2);

- 1- Hapishaneler Bürosunda (BOP) bir risk ve gerekli değerlendirme yöntemini gerçekleştirme yoluyla düzeltme reformu.
- 2- Bazı federal suçlular için cezalarda yapılan değişiklikler yoluyla ceza reformu.
- 3- 2007 tarihli İkinci Şans Yasasının yeniden yetkilendirilmesi.

Yasa mahkûmların programlara aktif katılımını desteklemek ve faaliyetlere başarılı bir şekilde katılım gösterilmesi için çeşitli teşvikler de içermektedir. Örneğin federal mahkûmların hapisanede göstermiş oldukları iyi hallerine göre 54 güne kadar iyi hal indirimi kazanılabilmektedir. Bu durum ile birlikte 10 yıllık bir hapis cezası olan ve her yıl maksimum iyi zaman kredisi kazanan bir federal mahkûmun 540 günlük kredi kazanacağı anlamına gelmektedir. Ancak terörizm, insan kaçakçılığı, casusluk ve cinsel suçlar benzeri suçlar için zaman kredisi kazanmaya uygun değildirler (bop.gov, 2023).

Mahkûm, hapis cezasının tamamını çekmeden önce denetimli serbestlik süresini tamamlamalıdır. Eğer mahkûm, hapis cezasının kalan süresine eşdeğer bir zaman kredisi kazanırsa ve son yeniden değerlendirmede suç işleme riski düşükse, hapis cezası doğrudan denetimli serbestliğe dönüştürülebilir. Ancak, BOP, mahkûmun denetimli serbestlik süresini, uygun görülen tarihten 12 ay öncesine kadar tamamlamasına izin vermemektedir. Mahkûm, 12 aydan fazla ek süre kazanmışsa, bu fazla süre gözaltında geçirilir ve kalan süre denetimli serbestlik altında tamamlanmaktadır (James, 2019, s. 9).

Tahliye öncesi ev hapsinde bulunan mahkûmlar için belirli kurallara tabi düzenlemeler bulunmaktadır;

- İşe gitmek veya iş arama faaliyetlerine katılmak,
- Yeniden suç işlemeyi azaltma programlarına veya benzer işlemlere başlamak,

- Kamu hizmeti yapmak,
- Suç mağdurlarını operasyona dâhil etmek,
- Tıbbi tedavi almak,
- Mahkûmun başarılı bir şekilde topluma yeniden giriş yapmasını kolaylaştıran aileyle ilgili faaliyetlere katılmak

Ayrıca bir mahkûmun tahliye öncesi gözaltı kurallarını uyup uymadığını izlemek için, Adalet Bakanlığı Bürosu (BOP) sorumludur. (James, 2019, s. 9-10)

İlk adım yasası doğrultusunda program veya faaliyetlere katılım oranı 2022 yılı için yüzde %50 olarak hedeflenmiş ancak bu hedef Ekim 2022 itibarıyla geçilmiştir. Ekim 2022 itibarıyla mahkûmların %66,9'u herhangi bir ilk adım yasası kapsamında yürütülen faaliyetlerden yararlanmıştır. 2023 yılı için ise hedef %55 ve 2024 yılı için ise %80 olarak belirlenmiştir (justice.gov, 2023).

2.2.2.3. Eve Dönüş Projesi

Eve Dönüş Projesi, hapisten çıkan kişilere uygun bir fiyata konaklama imkânı sunarak onları güvende ve istikrarlı bir ev ortamında tutmayı amaçlamaktadır. Proje, ev sahipleriyle hapisten dönen insanları eşleştirerek sosyal bir uçurumu kapatmanın yanı sıra hizmetlerdeki boşluğu da doldurmayı hedeflemektedir. Proje, güçlü bir tarama ve eşleştirme süreciyle desteklenmekte ve iletişim, problem çözme, işbirliği ve koçluk gibi becerilerin yanı sıra sürekli destek sağlamaktadır. Kurallar ve beklentiler belirleyerek ilham verici ilişkilerin oluşmasını teşvik etmekte ve ev sahiplerine ek gelir elde etme fırsatı sunarak, hapisten dönen insanlara güvenli ve destekleyici bir ortamda yaşama imkânı sunmaktadır. Eve Dönüş Projesi, cezaevinden eve dönen ve başka bir suç işleme riski çok düşük olan kişiler için özel olarak tasarlanmıştır (impactjustice.org, 2023).

Eve dönüş projesi şu aşamalardan oluşmaktadır;

- Ev sahipleri tercihlerini belirtir ve adayları bu tercihlere göre değerlendirme fırsatı verilir. Başvuranların detaylı bir değerlendirme için geçmişlerini, daha önceki suçlarını, tutuklama geçmişlerini, kişisel özelliklerini ve yaşam tarzı tercihlerini içeren ayrıntılı başvurular sağlanır.

- Ev sahibi, tercihlerine uygun niteliklere sahip bir başvuru sahibini seçer ve ardından başvuru sahibinden ayrıntılı bir başvuru sunması istenir.
- Ev sahibi, önerilen katılımcıyı evlerine kabul etmeden önce onunla iletişim kurma ve muhtemelen onu tanıma fırsatı bulacaktır.

Bu aşamalar doğrultusunda katılımcı eski hükümlü ile ev sahibi program personeline yüz yüze görüşme imkânı oluşturmaya özen göstermektedir (impactjustice.org, 2023).

Bu program, tahliye edilen hükümlülere iş eğitimi ve yerleştirme hizmetleri, geçici barınma ve gönüllü rehberlik desteği sağlamaktadır.

2.2.2.4. Adil Şans Lisanslaması (Fair Chance Licensing)

ABD’de neredeyse her üç yetişkinden birinin sabıka kaydı göz önünde bulundurulduğunda sabıka kaydının toplum üzerinde oldukça önemli bir yer edindiği ve bu yüzden de çok büyük bir nüfusun bu durumdan etkilendiği söylenebilir.

ABD’de çalışmaya başlayan insanlar çalışmaya başlamadan önce devlet kurumlarında izin almaları veya bir başka deyişle özgeçmiş değerlendirmesinden geçmeyi gerektiren meslekler için meslek ruhsatlandırması çarpıcı bir şekilde yaygınlaşmıştır (www.nelp.org, 2023).

Ancak meslek ruhsatlandırmasının yanı sıra kişilerden adli sicil kaydının da talep edilmesi sabıka kaydı bulunan kişilerin işe girişleri önünde engellere neden olmaktadır. Bu yüzden işe alımlarda sabıka kaydından önce kişilerin niteliklerinin ön plana çıkarılmasına yönelik kampanyalar başlamıştır. Bunların başında ise “ban-the-box” (kutuyu yasakla) kampanyası gelmektedir. Bu kampanyanın temel amacı ise eski hükümlülerin işe girişleri önündeki engellerin tekrar suça karışma riskini artırmasından dolayı işe girişlerde kişilerin sabıka kaydının sorulmasının engellenmesidir (Raphael, 2021, s. 191-207).

Bu doğrultuda geliştirilen Adil Şans Lisansı, daha önceden sabıka kaydı olan kişiler için mesleki lisans almaları amacıyla adil bir şans sunarak istihdamın önündeki engelleri azaltmayı amaçlayan politikalar ve mevzuat anlamına gelmektedir (csgjusticecenter.org, 2023).

“Ban-the-box” (kutuyu yasakla) kampanyası Ekim 2021 yılı itibarıyla ABD’de ülke çapında 37 eyalette ve 150’den fazla şekilde yaygın bir şekilde benimsenmiştir. Bu eyaletlerden

bazılarında hem kamu hem de özel işverenler yasaklama politikalarını uygularken, bazı eyaletlerde ise yalnızca kamu işverenleri için uygulanmaktadır (www.nelp.org, 2023).

“Ban-the-box” kampanyası kapsamında kabul edilen yasaların uygulanmaması bazı yaptırımlara sebep olmaktadır. Bu yaptırımlar ise para cezalarından yasal işlemlere kadar çeşitlilik göstermektedir. Örneğin bazı eyaletlerde ihlal başına 10.000 dolara varan cezalar uygulanmaktadır (Von Bergen, 2016, s. 383).

Adil şans lisanslama politikaları sabıka kaydı geçmişli bulunanlara mesleki lisans almalarına engel olup olmayacağını belirlemeleri için bir lisans kurum veya kuruluşuna dilekçe verebilmeleri doğrultusunda yollar oluşturmaktadır. Bu yolla yaşamları üzerinde yıkıcı etkileri olabilecek sabıka kaydı bulunan kişilerin çalışması önündeki engeller kaldırılabilir. Clean Slate Initiative ve çıraklık eğitimleri, sabıka kaydı olan kişilerin istihdam ve meslek ruhsatı almalarına yardımcı olabilecek programlara örnektir (csgjusticecenter.org, 2023).

2.2.2.4.1. *Temiz Sayfa (Clean Slate)*

Bir suçtan dolayı suç işleyen ve sabıkalı duruma giren kişiler cezalarını tamamlayıp tahliye olsalar bile sabıka kayıtları bu kişilerle olmaya devam etmektedir. Bu durum da kişilerin topluma yeniden girişi konusunda önyargılara sebebiyet vermekte, iş bulmalarına hatta barınmalarına ve kişilerin topluma adapte olmalarına karşı engel oluşturmaktadır.

Temiz sayfa işledikleri suçtan dolayı ceza alan, hapis yatan veya benzer ıslah faaliyetlerinde bulunan bir kişinin tutuklama ve mahkûmiyet dolayısıyla kişinin sicilinin temizliği için uygunluğu güncellemeyi ve genişletmeyi amaçlayan bir politika modelidir (cleanslateinitiative.org, 2023).

ABD’de Prison Policy Initiative tarafından yapılan araştırmada bir sabıka kaydına sahip olunması ve işverenlerin bu durumu bilmesi halinde iş başvurularında işverenlerin kişileri tekrar aramasını %50 oranında azalttığı sonucuna varmıştır (Couloute, 2018, s. 1).

Bu durumun ortadan kaldırılmasına yönelik çözüm önlemlerinden birisi ise kişilerin tahliye olduktan sonra işlemiş oldukları suçların adli sicillerinden silinmesidir. Şu aşamada ABD’de tüm eyaletlerde otomatik olarak adli sicil silinmesi mevcut olmamakta her eyalet için farklı mevzuatlar bulunmakta ve kişiler adli sicillerinden işlemiş oldukları ve cezasının

tamamladıkları suçların silinmesi için belirli bir süre geçtikten sonra başvuru yapmaları gerekmektedir. (Pressley, 2022, s. 1-5).

Otomatik olarak sabıka kaydının silinmesi eyaletler arasında farklılık gösterebilmektedir. Ancak büyük ölçüde benzer bir nitelik göstermektedir. Michigan eyaletinde otomatik silme yasası 2023 yılında yürürlüğe girmiştir ve belirli suç türleri için geçerlidir. Örneğin 93 günden az bir hapisle cezalandırılan kabahatler 7 yıl sonra otomatik olarak silinecektir. 2 yıldan fazla olmayan suçlarda ise 10 yıl geçtikten sonra otomatik silme olacaktır. Ancak saldırgan bir suç, ciddi bir kabahat, sahtekârlık suçları, 10 yıl ve üzerinde hapis cezası gerektiren suçlar, eyalet yasalarının ihlali, savunması bir yetişkine yönelik yaralama ve öldürme suçları, insan kaçakçılığı suçları gibi suçlardan mahkûm olan kişiler otomatik silme uygulamasından faydalanamamaktadırlar. Toplamda ise en fazla 2 ağır suç ve 4 kabahate ilişkin mahkûmiyet otomatik olarak silinebilmektedir (michigan.gov, 2023).

Bu politika modeli doğrultusunda ABD Çalışma Bakanlığı (DOL) ve ABD Adalet Bakanlığı (DOJ) tarafından maddi olarak desteklenen ve ortaklaşa olarak geliştirilmiş Temiz Sayfa Takas Merkezi “Clean Slate Clearinghouse” ülke çapında çocuk, genç ve yetişkinlerin sabıka kaydının temizlenmesi konusunda çeşitli yollarla destek sağlamaktadır (cleanslateinitiative.org, 2023).

- Sabıka kaydı olan kişilere ABD’nin tüm bölgelerindeki yasal hizmet sunucularının iletişim bilgilerini vermek, sicil temizleme konusunda güncel bilgileri sağlamak
- Mevcut durumda sicil temizleme işleriyle uğraşan hukuk hizmet sağlayıcıları destek olmak ve gereken araçları ve kaynakları sunmak,
- Politika yapıcılara eyaletlerinde kayıt temizleme ile ilgili ihtiyaç duyulan bilgileri vermek bu amaçla yürütülen destekler arasında sayılabilmektedir (www.dol.gov, 2023).

Bu proje ile birlikte amaç sabıka kaydı olan kişilere, önyargılı yaklaşılmasının önüne geçmek ve onlara ikinci bir şans sağlamaktır.

2.2.2.4.2. Çıraklık Eğitimi

Çıraklık eğitimi, ABD Çalışma Bakanlığı Çıraklık ve Eğitim Bürosu tarafından onaylanan programlar aracılığıyla mahkûmları çeşitli mesleklerde istihdama hazırlamaktadır. Bu programlar, yapılandırılmış bir şekilde bir kalfa denetiminde gerçekleştirilmekte olup eyalet ve ulusal düzeyde geçerlidir. Çalışma Bakanlığı personeli tarafından sunulan standartlaştırılmış eğitimlerle çıraklar desteklenmektedir. Mahkûmlar, yerel bir kalfa tarafından denetlenen 2.000 ila 8.000 saatlik programlara katılabilirler. Genellikle bu programlara katılmak için mahkûmların lise denkliği gerekmektedir ancak bazen eş zamanlı kayıt imkânı da bulunmaktadır. Her program, tahliye sonrası istihdam fırsatlarını artırmak amacıyla mahkûmların pazarlanabilir ve talep gören istihdam becerileri kazanmasını hedeflemektedir (volunteer.reentry.gov, 2023).

Çıraklık eğitimi tekrar suç işlemeyi azaltmada ve hapisshaneden tahliye edildikten sonra iş bulan katılımcılar üzerinde önemli bir etkiye sahip olmanın yanı sıra eğitime katılan kişilerin katılmayan mahkûmlara kıyasla %28 daha rahat iş bulabildikleri görülmüştür (Davis, 2013, s. 18-21).

2.2.2.5. Kazanılan Gelir Vergisi Kredisi (The Earned Income Tax Credit-EITC)

İş fırsatı vergi kredisinin yanında ABD vergi kanunları eski hükümlülerin işgücü piyasasına geçişlerini kolaylaştırmak için çeşitli teşvikler sunmaktadır. Bunlardan birisi de kazanılan gelir vergisi kredisi (EITC)'dir.

EITC potansiyel olarak güçlü bir çalışma teşviki sağlamakta olup düşük gelirli çalışanlar için bir sübvansiyon sunmaktadır (Looney A., 2018, s. 4).

Bu krediden 2022 yılı sonu itibarıyla ABD genelinde 31 milyon kişi faydalanmış ve bu uygulamadan ortalama kişi başı 2.043 dolarlık bir sübvansiyon sağlanmakla birlikte toplam yaklaşık 64 milyar dolarlık bir ödeme yapılmıştır (irs.gov, 2023).

Tekrar suç işleme ile mücadele etmek ve eski hükümlüleri topluma kazandırmak amacıyla vergi kanunlarında işverenlere eski hükümlüleri işe almaları amacıyla teşvikler vermek istihdamı artırıcı bir etki oluşturmaktadır. Eski hükümlüler arasında, çocuksuz olanların EITC kullanımını artarken, EITC ve WOTC'nin benimsenmesi düşük olmaktadır. Ancak eski hükümlülerin çoğu bu teşviklerden yararlanma hakkına sahip olsa da, istihdam oranlarını

diğer çalışma çağındaki bireylerin oranlarıyla aynı seviyelere çıkarmak için yeterli olmadığı da görülmektedir (Looney A., 2018, s. 19).

2.2.2.6. Federal Bağlanma(Bağ kurma) Programı (FBP)

Federal Bağlanma Programı (FBP), ABD Çalışma Bakanlığı'nın iş bulması zor olan kişiler için sadakat tahvilleri sağlayan bir girişimdir. Tahviller, iş başvurusunda bulunan kişinin işe başladığı ilk gün yürürlüğe girer ve altı ay sonra sona ermektedir. FBP, işverene risk altındaki iş arayanların iş dürüstlüğü garantisi ederek bir işe yerleştirme aracı olarak hizmet etmektedir. İşverenler, yerleştirilmesi zor olan kişileri ücretli olarak işe almak için bir teşvik olarak bonoları ücretsiz olarak alırlar. FBP tahvil sigortası, çalışanın para veya mülk hırsızlığından kaynaklanan herhangi bir kaybı, işverenin yükümlülüğü haline gelecek herhangi bir muafiyet tutarı olmadan tazmin etmek için tasarlanmış bir programdır. FBP, suçlulara hayatlarını yeniden inşa etme ve yasalara uyan vatandaşlar olma şansı sunan bir programdır (bonds4jobs.com, 2023).

Bu programa katılmak için işe alım yapıldıktan sonra iş arayanların işverenlerine bir tahvil alabileceklerini söylemeleri ve federal tahvil talebinde bulunmak için Eyalet Bağ Koordinatörünü araması gerekmektedir. Kısa bir görüşmenin ardından işverene onay mektubu gönderilmekte ve onaydan sonraki iki hafta içinde ise asıl tahvil sertifikası işverene iletilmektedir (www.dli.pa.gov, 2023).

Bu program ile birlikte şüana kadar 42.000'den fazla kişinin işe yerleştirilmesi yapılmış ve %99 oranında başarı kaydedilmiştir. Bu programdan sadece 460 kişinin dürüst bir şekilde çalışmadığı tespit edilmiştir (nicic.gov, 2023).

2.2.2.7. İş Fırsatı Vergi Kredisi (The Work Opportunity Tax Credit-WOTC)

İş fırsatı vergi kredisi istihdam konusunda önemli engellerle karşılaşan bireyleri işe almak ve istihdam etmek için işverenlere sunulan bir federal vergi kredisidir. İşverenler bu vergi kredisine talepte bulunabilmeleri için, yeni işe alınan kişinin eski hükümlülerin de dâhil olduğu belli bir grubun üyesi olduğunu doğrulayan bir sertifika almaları gerekir. Gerekli sertifika alındıktan sonra vergiye tabi işverenler bu krediyi gelir vergilerine karşı genel bir işletme kredisi olarak talep edebilmektedirler. Vergiden muaf işverenler ise bu krediyi bordro vergilerine karşı talep edebilirler (dol.gov, 2023).

İş Fırsatı Vergi Kredisi, Çalışma Bakanlığı (DOL) ve İç Gelir Dairesi (IRS) tarafından ortaklaşa yürütülen İç Gelir Yasası uyarınca sağlanan genel bir işletme kredisidir. Kredi, 1 Ocak 2026'dan önce çalışmaya başlayan belirli kişilere ödenen ücretler için geçerlidir. Genel olarak kredi, aşağıdakileri kapsayan bir kişiye ödenen veya onun adına tahakkuk eden ücretlerin 6.000\$'a kadar olan kısmının %40'ına eşittir:

- İstihdamlarının ilk yılında;
- Hedeflenen bir grubun üyesi olarak onaylanmış
- İşveren için en az 400 saat hizmet vermek

Bu yüzden, alınabilecek en yüksek kredi genellikle 2.400 dolardır. İşveren için 400 saatin altında ancak en az 120 saat hizmet verenlerin ücretlerine %25 oran uygulanmaktadır. Bir işveren, yeniden işe alınan çalışanlar için kredi talebinde bulunamaz. Genel olarak, vergiye tabi işverenler, cari yılın kullanılmayan kredisini bir yıl geriye ve ardından 20 yıl ileriye taşıyabilmektedirler (irs.gov, 2023).

WOTC, eski suçluları işe alan işletmeler için potansiyel olarak büyük bir vergi avantajı sunmaktadır. Ayrıca bu krediden şartlı tahliye ve denetimli serbestlikten yararlanan kişiler için de faydalanılabilmektedir. Ancak işverenler üzerinde yapılan araştırmalarda işverenlerin krediden büyük ölçüde habersiz oldukları sonucuna varılmıştır. Kredi alımının daha çok düşük vasıflı iş gücünün istenildiği perakende veya fast food restoranları gibi yüksek devir hızına sahip endüstrilerde yoğunlaştığı da yine araştırmalardan anlaşılmıştır (Looney A., 2018, s. 3).

2.2.2.8. Gaziler Yeniden Giriş Arama Hizmeti (Veterans Reentry Search Service-VRSS)

Gaziler Yeniden Giriş Arama Hizmeti ABD Gaziler İşleri Bakanlığı (VA) tarafından, eyalet ve federal hapisanelerde bulunan gaziler için geliştirilen bir sistemdir. ABD'de hapisanelerde bulunan gazileri belirleyen otomatik bir sistem bulunmamakta olup bu sistem ile birlikte hapsedilen ve ya gözetim altında olan gaziler belirlenebilmektedir (vrss.va.gov, 2023, s. 5).

VRSS sistemi hapisane personelinin gazileri hızlı bir şekilde belirlemesine ve onlara Gaziler İşleri Bakanlığının hizmetlerinden ve avantajlarından bahsetmesine olanak

sağlamaktadır. Sistem mahkûm ya da eski hükümlü gazilerin tespiti sonrası Gazi İşleri Bakanlığı tarafından adalet sosyal yardım uzmanları bu kişilerin sosyal yardım almalarına, istihdam dâhil olmak üzere tıbbi, ruh sağlığı ve sosyal hizmetlere sevk ve bağlantılar sağlamalarına ve bu şekilde topluma başarılı bir şekilde uyum sağlayabilme açısından yardımcı olmaktadır (vrss.va.gov, 2023, s. s35)

2.2.2.9. Eğitim ve İstihdam Becerileri Kazanma Programı (WAGEES)

Eğitim ve İstihdam Becerileri Kazanma Programı, Colorada eyaletinde uygulanan ve cezaevinden çıkmış veya çıkmak üzere olan kişilere yeniden giriş hizmetleri sağlayan toplum temelli bir programdır. Program, hapsedildikten sonra topluma yeniden entegre olan yetişkin erkek ve kadınlara destekleyici hizmetler, rehberlik ve benzeri istihdam programları sağlayarak yeniden giriş sürecini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. WAGEES programı şu anda Colorado'da uygulanmakta olup yerel topluluk ve inanç temelli kar amacı gütmeyen kuruluşlar tarafından uygulanmaktadır. Program, aşağıdakiler de dâhil olmak üzere bir dizi hizmet sağlamaya odaklanmaktadır (wageesco.org, 2023):

- İşe Hazırlanma ve Yerleştirme
- İş Elbisesi ve Alet Yardımı (işverenin ihtiyaç duyduğu giyim/bot/ayakkabı veya mülakatlar için kıyafet, ayrıca işverenlerin ihtiyaç duyduğu küçük aletler için ödeme)
- Grup ve Bireysel Mentorluk
- Kimlik Edinme (örn. Ehliyet, Doğum Belgesi vb. için ücretler)
- Mesleki Eğitim Maliyet Yardımı
- Ulaşım Yardımı (işe ve WAGEES faaliyetlerine katılmaya yardımcı olmak için otobüs geçişleri veya biletleri)
- Tıbbi Faydaların Elde Edilmesi (tıbbi ve zihinsel sağlık)
- Konut Yardımı (barınma ücreti, sınırlı konut veya otel, kira)
- Aile Birleşimi/Ebeveynlik desteği
- Eğitim Yardımı (ders ve kitap ücreti)
- Madde Bağımlılığı Destek Grubu
- Grup ve Bireysel Terapi vs.

WAGEES kapsamında sunulan hizmetler çoğu hizmet için ücretsizdir ancak barınma gibi hizmetler için genellikle artan bir maliyet paylaşımı vardır. Bazı Topluluk Ortaklarının, bu

tür bir yardıma ihtiyacı olan ve güvenli ve başarılı yeniden giriş için Topluluk Ortağı tarafından belirlenen kurallara ve yönergelere uymaya istekli kişilere sunulan kendi konutları vardır. Barınma kaynakları her zaman yüksek talep görmektedir ve bu da sağlanan desteğin süresi ve miktarında sınırlamalar oluşturmaktadır (wageesco.org, 2023).

Ocak 2023'te yayımlanan WAGEES Topluluk Etki Raporuna göre programın başlangıcından Ekim 2022'ye kadar 6.853 katılımcıya toplam 2.752.590 ABD Doları tutarında yardımda bulunulmuştur. 1.516 katılımcı ise konutlara yerleştirilmiştir (WAGES, 2023, s. 7).

2014 yılı başlangıcından beri WAGEES, cezaevinden çıkan binlerce kişiye hizmet vermiş ve topluma yeniden giren eski hükümlülerin tekrar suça giriş ihtimallerini de azaltmıştır. Aktif WAGESS katılımcıları arasında tekrar suç işleme ilgili yapılan araştırmalar ise bu oranın yüzde 2,5 oranında gerçekleştiğini göstermiştir (Amy L. Solomon, 2023, s. 14).

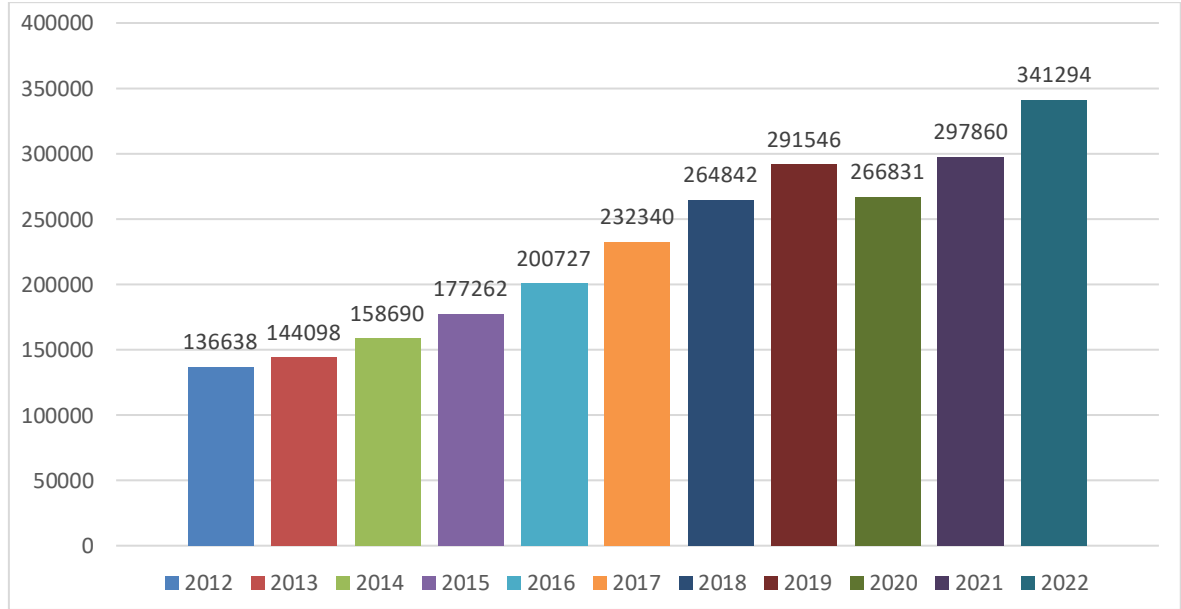
ÜÇÜCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ESKİ HÜKÜMLÜ İSTİHDAMI

3.1. TÜRKİYE’DE HÜKÜMLÜLERİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Türkiye’de hükümlülerin genel durumuna bakıldığında ceza infaz kurumlarında bulunan kişilerin sayısının 2012 yılından son yayımlanan 2022 istatistiklerine kadar artış gösterdiği görülmektedir.

Tablo 8: Ceza infaz kurumlarında bulunan kişi sayısı, 31 Aralık, 2012-2022

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü Haber Bülteni

Şekilde görüleceği üzere ceza infaz kurumlarında 2012 tarihinde 136.638 kişi bulunmakta iken bu sayı 2022 yılında 341.294 kişi olmuştur. Bu nüfusunun %87,6’sını hükümlüler oluştururken %12,4’ünü tutuklular oluşturmaktadır. Ceza infaz kurumlarında bulunanların cinsiyet dağılımlarına bakıldığında ise 31 Aralık 2022 tarihindeki nüfusun %95,9’unu erkekler, %4,1’ini ise kadınlar oluşturmaktadır. Ayrıca ceza evinde kalan kişilerin %12,8’ini ise henüz hükümlü statüsünde olmayan tutuklular oluşturmaktadır (Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, 2023).

Bununla birlikte Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından 22 Mayıs 2023 tarihinde yayımlanan haber bültenine göre her yılın 31 Aralık tarihi itibarıyla

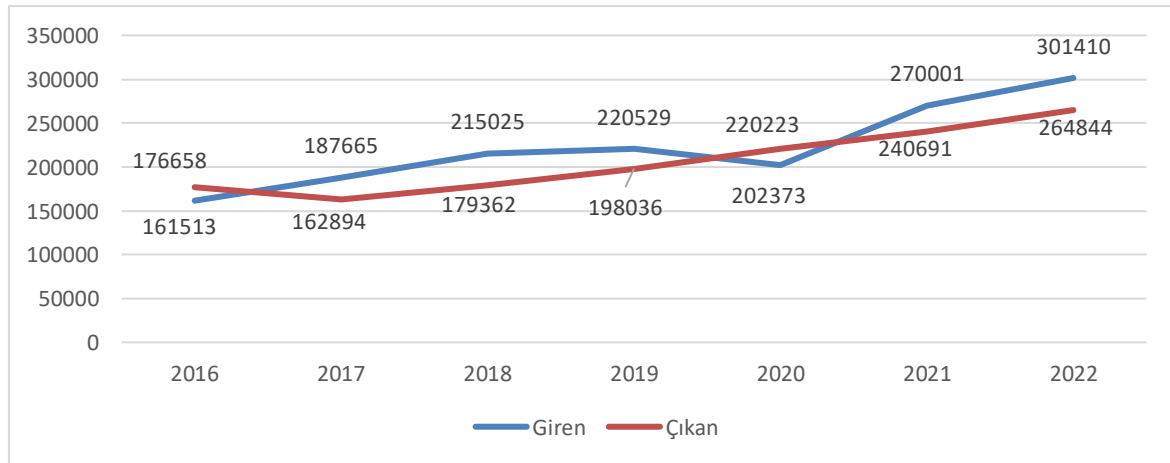
Türkiye'de yüz bin kişi başına düşen ceza infaz kurumlarındaki kişi sayısı 2021 yılında 352 iken 2022 yılında 400 kişi olmuştur. Ayrıca 2022 yılında 12 ve üstü yaştaki her yüz bin kişiden 485'i ceza infaz kurumlarında yer aldığı görülmüştür.

Cezaevlerinde hükümlülerin işlediği suç türlerine bakıldığında, 31 Aralık 2022 itibarıyla cezaevlerinde hüküm giyenlerin %24,4'ü hırsızlık, %8,6'sı konut dokunulmazlığının ihlali, %7,3'ü kasten yaralama, %6,7'si uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti, %5,6'sı ise mala zarar verme suçu işlediği görülmektedir. 2022 tarihi içerisinde ceza infaz kurumlarına girenlerin suç dağılımına bakıldığında ise %15,4'ünün hırsızlık, %14,1'inin kasten yaralama, %8,7'sinin kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmak, %6'sının tehdit ve %5,1'inin trafik güvenliğini tehlikeye sokma suçunu işlediği görülmektedir (Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, 2023).

Dikkate değer bir diğer husus ise 2022 yılında ceza infaz kurumlarına girdiğinde 12-17 yaş aralığında olup 18 yaşını doldurmamış olan yani çocuk hükümlü olarak nitelendirebileceğimiz hükümlü sayısının 1.373 olduğudur.

2016-2022 yılları arasında ceza infaz kurumlarına giren ve çıkan kişi sayılarına bakıldığında 2016 ve 2020 yılı haricinde giriş yapan kişi sayısının çıkış yapan kişi sayısından daha fazla olduğu görülmektedir. Diğer yıllar ise çıkan kişiler giren kişilerden daha azdır.

Şekil 2: Ceza İnfaz Kurumlarına Giren ve Çıkan Kişilerin Karşılaştırılması

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil Ve İstatistik Genel Müdürlüğü Haber Bülteni

Tabloya göre 2022 yılında 301.410 kişi ceza infaz kurumlarına hükümlü ve tutuklu olarak giriş yapmış, 264.844 kişi ise aynı yıl içerisinde ceza infaz kurumlarından çıkış yapmıştır.

2021 yılında ise giriş yapan kişi sayısı 270.001 iken çıkış yapan kişi sayısı ise 240.691 olmuştur.

3.2. TÜRKİYE’DE ESKİ HÜKÜMLÜLERİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Türkiye’de eski hükümlülerin genel durumu ile ilgili resmi olarak yayımlanan herhangi bir istatistik bulunmamaktadır. Genel olarak hükümlü istatistikleri yayımlanmış olsa da eski hükümlülerin sayısı tam olarak bilinmemektedir. Bu verilerin Adalet Bakanlığı ile Ceza ve Tevfikevleri Genel Müdürlüğü kayıtlarında bulunduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca İş Kanununun 30 uncu maddesi kapsamında 50 ve üzeri çalışanı bulunan kamu kurum ve kuruluşlarının eski hükümlü veya terörle mücadelede malul sayılmayacak şekilde yaralananları (TMY) çalıştırma zorunluluğu kapsamında istihdam yükümlülüğünün takibinden sorumlu Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) kayıtlarında da eski hükümlülerle alakalı veriler bulunmaktadır. Ancak İŞKUR’da bulunan eski hükümlü verileri İŞKUR’a eski hükümlü olarak kayıt olan kişiler ile sınırlı olduğu için eski hükümlülerin tam sayısını göstermemektedir.

Tablo 9: İŞKUR’a Kayıtlı Eski Hükümlü İşsiz ve Kamu İşe Yerleştirme Sayısı

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023*
İşe Yerleştirme	255	242	186	387	787	1.507	303	185	103
Kayıtlı İşsiz	6.107	7.773	6.754	12.935	12.973	9.689	7.973	12.008	11.334

Kaynak: İŞKUR veri tabanından yazar tarafından derlenmiştir.

*2023 Ekim ayı itibarıyla

Tablo 9’da İŞKUR’a eski hükümlü statüsünde kayıt olan kişilerin sayıları ve bu kişilerden eski hükümlü ilanlarına başvurarak işe yerleşenlerin sayıları yer almaktadır. Tablo 9 incelendiğinde 2023 yılı ilk 10 ayında 103 eski hükümlünün kamu kurum ve kuruluşlarında işe yerleştirildiği görülmektedir. Aynı tarih itibarıyla İŞKUR’a kayıtlı eski hükümlü işsiz sayısının ise 11.334 olduğu görülmektedir. Kayıtlı işsiz sayısının 2015 yılından itibaren yükseliş eğiliminde olduğu ancak işe yerleştirme sayılarının aynı oranda artmadığı görülmektedir. Adalet Bakanlığı kayıtlarında ceza infaz kurumlarından 260 binin üzerinde çıkış olduğu göz önüne alındığında bu kişilerin iş aramak için İŞKUR’u tercih etmedikleri de söylenebilmektedir.

2008 yılına kadar İş Kanununun 30 uncu maddesinde kamu kurumlarında bulunan eski hükümlü çalıştırma zorunluluğunun yanı sıra özel sektör işverenlerinin de yükümlülüğü bulunmaktaydı. Bu yükümlülük kapsamına eski hükümlü kontenjanına TMY’lerde katılmakta olup sayılara dâhil edilmekteydi. Ancak 2008 yılında yapılan yasal düzenleme ile özel sektörde bulunan eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu kaldırılmıştır.

2002 yılından 2023 yılına kadar eski hükümlü çalışan sayıları tablo 10’da yer almaktadır.

Tablo 10: Yıllar İtibarıyla Eski Hükümlü/TMY Çalışan Sayısı

Yıl	Eski hükümlü-TMY çalışan		
	Kamu	Özel	Toplam
2023	5.185	0	5.185
2022	5.266	0	5.266
2021	5.766	0	5.766
2020	5.068	0	5.068
2019	5.577	0	5.577
2018	4.933	0	4.933
2017	4.337	0	4.337
2016	4.486	0	4.486
2015	4.604	0	4.604
2014	4.565	0	4.565
2013	5.140	3	5.143
2012	5.364	0	5.364
2011	5.683	0	5.683
2010	6.079	3	6.082
2009	6.215	0	6.215
2008	5.822	0	5.822
2007	6.678	13.620	20.298
2006	8.889	15.091	23.980
2005	9.458	15.269	24.727
2004	9.858	14.451	24.309
2003	10.800	17.595	28.395
2002	11.123	15.773	26.896

Kaynak: İŞKUR veri tabanından yazar tarafından derlenmiştir. Tablo 10’da yer alan sayılara eski hükümlü olarak İŞKUR’a kayıtlı olan ve işveren tarafından eski hükümlü/TMY kontenjanı kapsamında çalıştığı bildirilen kişiler dâhil edilmekte olup eski hükümlü çalışanlarının tamamını yansıtmamaktadır.

3.2.1. Türkiye’de Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikaların Yasal Geçmişi

Türkiye’de eski hükümlülere uygulanan sosyal politikalara geçilmeden önce tarihsel arka planından bahsedilmesinin uygulamaların gelişimi ve eski hükümlülere bakış açısı bakımından önem teşkil etmektedir. Bu doğrultuda bu bölümde Cumhuriyet öncesi dönem ve Cumhuriyet sonrası dönem olarak iki başlık altında yasal düzenlemeler açıklanmaktadır.

3.2.1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Cumhuriyet öncesi dönem olarak ifade edilen gelişmeler Osmanlı Devletinde yaşanan gelişmeler olarak açıklanabilir. Yüzyıllar boyunca tarih içerisinde çok önemli bir aktör olmuş olan Osmanlı Devletinde ülke yönetim biçimimini temellere dayalı olarak teokratik bir yapı sürdürmüştür. Bunun yanı sıra ülkenin yönetimini elinde bulunduran padişahın yetkileri neredeyse sınırsız bir nitelik taşımaktaydı (Kara, 2014, s. 11).

Bu doğrultuda bakıldığında ise Osmanlı Devleti’nde devlet tarafından yürütülen sosyal politikanın doğması ve gelişmesi ülke yönetimi dolayısıyla zor bir durum oluşturmuştur. Bununla birlikte 1860 yılında yürürlüğü giren Mecelle Kanunu ile işçileri koruyan çeşitli maddelere yer verilmiş ve sosyal politikanın gelişmesi açısından önemli bir süreç doğmuştur (Talas, 1977, s. 32)

Söz konusu yıllarda sosyal sınıfların henüz güçlenememesi ve endüstrileşmenin yetersiz kalması gibi sebepler nedeniyle toplumsal bilinç oluşmamış ve sosyal politikalara toplum tarafından yeterli talep olmamıştır. Bu yüzden sosyal politikanın alt dallarından biri olan eski hükümlülere yönelik politikalar da gelişmemiştir (Kaşıkçı, 2007, s. 14).

Osmanlı Devleti’nde sosyal yardımların özellikle 1700’lü yıllarda hız kazandığı söylenebilir. II. Abdülhamit Döneminde başta yoksullar, yetimler, öksüzler olmak üzere zor durumda kalmış kesimlere yardımlar yapılmıştır. Hükümlüler açısından ise bu tarihlerde, kılıç kuşanma, veladet ve cülus gibi törenler için hapisyanede bulunan ve cezasını üçte bir oranında tamamlamış hükümlüler affedilmiştir. Ayrıca II. Abdülhamit döneminde borçları dolayısıyla hapisyaneye giren kişilerin durumlarının düzeltilmesi için de çalışmalar yapılmıştır (Özbek, 2004, s. 173).

3.2.1.2. Cumhuriyet Sonrası Dönem

29 Ekim 1923 yılında Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Osmanlı Devleti yerini Türkiye Cumhuriyeti Devletine bırakmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonraki dönemde yürürlükte bulunan 1936 tarih ve 3008 sayılı İş Kanunu incelendiğinde ise eski hükümlülerin istihdamına yönelik herhangi bir hüküm bulunmadığı görülmektedir. 20.07.1961 tarih ve 10859 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe giren 1961 Anayasasına kadar Cumhuriyet Dönemi sonrası için eski hükümlülerin çalışma hayatına ilişkin herhangi bir düzenleme ortaya çıkmamıştır. 1961 Anayasası'ndan önce yürürlükte bulunan 1924 Anayasası esas itibarıyla temel hak ve hürriyetleri düzenlemeyi amaç edinmiş ve sosyal ve ekonomik hak ve ödevlere ise sınırlı bir yer vermiştir (Erusta, 2016, s. 49).

1961 Anayasası ile birlikte çalışma hayatına ilişkin birçok yenilik ve değişiklik meydana gelmiştir. Türk hukuk sisteminin en özgürlükçü anayasası olarak kabul edilen 1961 Anayasası, temel hak ve hürriyetleri ayrıntılı bir şekilde düzenlemiştir (Kara, 2014, s. 12)

Bu çerçevede 1961 Anayasasının 2. maddesi Türkiye Cumhuriyetinin insan haklarına dayanan, milli demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunu açıkça ifade etmiştir. Bu çerçevede ise 1961 Anayasasının “sosyal ve iktisadi haklar ve ödevler” başlıklı üçüncü bölümünde ise çalışma hakkı düzenlenmiştir. 1961 Anayasasının 41. maddesinde iktisadi ve sosyal hayatın, adalete, tam çalışma esasına ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlanması amacıyla düzenlenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Caniklioğlu'na göre (1991, 8) tam çalışma ifadesi herkesin çalışması anlamına gelmekte olup devletin herkese iş bulabilmek için yürütülen çalışmalara destek olmakla yükümlü olduğu, devletin elindeki kaynaklarla mümkün olduğu kadar iş alanı oluşturmakla birlikte herkese iş bulmayı destekleyici tedbirleri alması gerekmektedir.

Eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu ilk defa Türkiye'de 854 sayılı Deniz İş Kanunu ile mevzuatımızda yer almış ve bu zorunluluk 931, 1475, 5763 ve 4857 sayılı İş Kanunları ile güvenceye alınarak günümüze kadar ulaşmıştır (Erusta, 2016, s. 50).

854 Sayılı Deniz İş Kanunundaki Düzenleme: 29.04.1967 tarih ve 12586 sayılı resmi gazete yayımlanarak yürürlüğe giren 854 sayılı Deniz İş Kanunu'nun “*engelli ve eski hükümlü çalıştırma*” başlıklı 13 üncü maddesine göre bu kanunun kapsamına giren işveren

veya işveren vekilleri, işyerlerinde İş Kanununun bu konuda koyduğu hükümler, esaslar ve şartlara göre engelli ve eski hükümlü gemiadamı çalıştırmak zorundadır.

931 Sayılı İş Kanunu'ndaki Düzenleme: 1967 yılında yürürlüğe giren 931 Sayılı İş Kanunu'nun 25 inci maddesinden önce engelli ve eski hükümlülerin çalışma hayatına katılmaları ve korunmalarına ilişkin düzenlemeler, özellikle engelli işçiler bakımından toplu iş sözleşmeleri ile düzenlenmekte veya bu kişilerin iş bulabilmeleri işverenlerin insafına bırakılmaktaydı. Ancak iş bulma olanaklarının sınırlı olduğu ülkemizde işverenlerin engelli ve eski hükümlülere kendiliğinden iş vermelerini düşünmek oldukça düşük bir ihtimaldir. (Kutal, 1993, s. 321)

1475 Sayılı İş Kanunundaki Düzenleme: 1475 Sayılı İş Kanunu, Anayasa Mahkemesinin 931 sayılı İş Kanununu iptal etmesiyle birlikte 01.09.1971 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu kanunda yer alan eski hükümlü çalıştırma yükümlülüğü son olarak 1983 yılında 1869 sayılı yasa ile yeniden düzenlenmiş ve “sakat ve eski hükümlü çalıştırma” başlıklı 25 inci madde başlığı “çalışma zorunluluğu” şeklinde değiştirilerek eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu ayrı bir şekilde ele alınmıştır. Bununla birlikte elli ve daha fazla işçi çalıştıran işverenlerin bu yükümlülük altına gireceği de açıkça ifade edilmiştir. Bu yasa değişikliği ile hükümlülerin mesleklere yönlendirilmeleri yükümlülüğü daha aktif bir şekilde yürütülmesi için Türkiye İş Kurumuna verilmiştir. (Erusta, 2016, s. 51)

4857 Sayılı İş Kanunu'ndaki Düzenleme: 4857 sayılı İş Kanunu 10.06.2003 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş olup halen yürürlükte bulunmaktadır.

4857 Sayılı İş Kanunun “engelli ve eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu” başlıklı 30 uncu maddesi, engelli ve eski hükümlü istihdamı ile ilgili hususları düzenlemektedir. Buna göre;

“İşverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde yüzde üç engelli, kamu işyerlerinde ise yüzde dört engelli ve yüzde iki eski hükümlü işçiyi veya 21/6/1927 tarihli ve 1111 sayılı Askerlik Kanunu veya 16/6/1927 tarihli ve 1076 sayılı Yedek Subaylar ve Yedek Askeri Memurlar Kanunu kapsamına giren ve askerlik hizmetini yaparken 12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 21 inci maddesinde sayılan terör olaylarının sebep ve tesiri sonucu malul sayılmayacak şekilde yaralananları meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler. Aynı il sınırları içinde birden fazla işyeri bulunan işverenin bu kapsamda çalıştırmakla yükümlü olduğu işçi sayısı, toplam işçi sayısına göre hesaplanır.

...

Bu maddeye aykırılık hallerinde 101 inci madde uyarınca tahsil edilecek cezalar, engellilerin ve eski hükümlülerin kendi işini kurmaları, engellinin iş bulmasını sağlayacak destek teknolojileri, engellinin işe yerleştirilmesi, işe ve işyerine uyumunun sağlanması ve bu gibi projelerde kullanılır. Tahsil edilen cezaların kullanımına ilişkin hususlar, Türkiye İş Kurumunun koordinatörlüğünde, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü ile İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü, en çok işçi ve işvereni temsil eden üst kuruluşların ve en çok engelliye temsil eden üst kuruluşun birer temsilcisinden oluşan komisyon tarafından karara bağlanır. Komisyonun çalışma usul ve esasları Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca çıkarılan yönetmelikle düzenlenir.

Eski hükümlü çalıştırılmasında, kanunlardaki kamu güvenliği ile ilgili hizmetlere ilişkin özel hükümler saklıdır.”

Kanunun 101 inci maddesinde ise “engelli ve eski hükümlü çalıştırma zorunluluğuna aykırılık” hali düzenlenmiştir. Buna göre 4857 sayılı İş Kanunu’nun 30 uncu maddesindeki hükümlere aykırı olarak engelli ve eski hükümlü istihdam etmeyen işveren veya işveren vekiline, çalıştırmadığı her engelli ve eski hükümlü ve çalıştırmadığı her ay için idari para cezası verilmektedir. 2023 yılı için bu yükümlüğe aykırılık durumunda her bir kişi için ve her bir ay için 13.190 TL idari para cezası uygulanmaktadır.

Bu kapsamda tahsil edilen para cezaları, engelliler ve eski hükümlülerin kendi işlerini kurmalarına yardımcı olacak şekilde kullanılmaktadır.. Tahsil edilen cezaların kullanımına ilişkin hususlar, Türkiye İş Kurumu’nun koordinatörlüğünde, Çalışma Genel Müdürlüğü, İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü, en çok işçi ve işvereni temsil eden üst kuruluşların ve en çok engelliye temsil eden üst kuruluşun birer temsilcisinden oluşan komisyon tarafından karara bağlanmaktadır.

3.3. CEZA İNFAZ KURUMU VE DENETİMLİ SERBESTLİK SİSTEMİ

3.3.1. Ceza İnfaz Sisteminin Özellikleri

Türkiye’de ceza infaz kurumları, farklı tiplere ayrılmaktadır. Bunlar arasında kapalı cezaevleri, açık cezaevleri, gençlik cezaevleri, kadın kapalı ve açık cezaevleri gibi farklı türler bulunmaktadır. Ceza infaz kurumları, hükümlü koruma programları ve eğitim

faaliyetleriyle desteklemeyi ve hükümlülerin topluma uyum sağlamalarını hedeflemektedir. 01.07.2023 tarihi itibarıyla Türkiye’de 278’si kapalı ceza infaz kurumu olmak üzere toplam 403 ceza infaz kurumu bulunmaktadır. Bu infaz kurumlarının kapasitesi ise 293.473 kişidir (Ceza ve Tevfikevleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Kapalı ceza infaz kurumları diğer hapisane tiplerine kıyasla daha sıkı denetimlere ve şartlara sahip cezaevleridir. Kapalı ceza infaz kurumları 29/12/2024 tarihli ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 8 inci maddesinde ise şu şekilde tanımlamıştır;

“Kapalı ceza infaz kurumları, iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan, firara karşı teknik, mekanik, elektronik veya fizikî engellerle donatılmış, oda ve koridor kapıları kapalı tutulan, ancak mevzuatın belirttiği hâllerde aynı oda dışındaki hükümlüler arasında ve dış çevre ile temasın olanaklı bulunduğu, yeterli düzeyde güvenlik sağlanmış ve hükümlünün gereksinimine göre bireysel, grup hâlinde veya toplu olarak iyileştirme yöntemlerinin uygulanabileceği tesislerdir.”

Açık ceza infaz kurumları ise diğer hapisane tiplerine göre daha az güvenlik önlemi olan ceza evleridir. Açık ceza infaz kurumları;

“hükümlülerin iyileştirilmelerinde, çalıştırılmaları ve meslek edindirilmelerine öncelik verilen, firara karşı engelleri ve dış güvenlik görevlisi bulunmayan, güvenlik bakımından kurum görevlilerinin gözetim ve denetimi ile yetinilen kurumlardır”

şeklinde tanımlanabilmektedir(Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, 2004).

Açık kurumlar, ihtiyaca göre ayrıca;

a) Kadın açık ceza infaz kurumları,

b) Gençlik açık ceza infaz kurumları şeklinde kurulabilir.

Açık ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlü ve tutuklular için iş arama izni verilmektedir. Bu izin 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 96 ncı maddesinde düzenlenmiş olup kanunda;

“Ceza infaz kurumlarında hükümlülük sürelerinin en az altı ayını kesintisiz geçirmiş ve koşullu salıverilmelerine bir ay kalmış hükümlülere olağan yaşantılarına döndüklerinde uyum sorunu

ile karşılaşmaları ve iş bulma olanakları sağlanmak üzere kurum en üst amirinin önerisi ve Cumhuriyet Başsavcılığının onayı ile çalışma günleri içinde sekiz saate kadar izin verilebilir.”

şeklinde açıklanmıştır.

3.3.2. Denetimli Serbestlik Sistemi

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği denetimli serbestliği;

“Yükümlülerin (şüpheli, sanık veya hükümlünün) toplum içinde denetim ve takibinin yapıldığı, iyileştirilmesi ve topluma kazandırılması için ihtiyaç duyulan her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı bir ceza infaz sistemi”

olarak tanımlamıştır.

Denetimli serbestlik bir diğer anlamda kişinin tutuklanması ya da mahkûmiyet kararı verilmesi durumunda, cezasını cezaevine girmekte ziyadetoplum içinde gözetim ve denetim altında çekmesini sağlayan alternatif bir infaz sistemidir. Denetimli serbestlik, hükümlü için hapis cezasının yerine geçen ve belli şartlara bağlı olarak uygulanan bir seçenektir. Bu sistemde, şüpheli, sanık veya hükümlüler, hapis cezası yerine belirli yükümlülükler ve koşullarla serbest bırakılırlar. Bu yükümlülükler, hükümlünün topluma uyumunu sağlamak, suç işleme riskini azaltmak ve toplumsal rehabilitasyonunu desteklemek amacıyla belirlenir. Denetimli serbestlik, ceza infazının alternatif bir yöntemi olarak, suçluların topluma dönüş süreçlerini kolaylaştırmak ve toplumda yeniden entegre olmalarına yardımcı olmak amacıyla uygulanmaktadır (O. Koçak, 2010).

Denetimli serbestlik sistemi, suçlunun rehabilite edilmesini ve bu şekilde yeniden kazandırılmasını destekleyecek faaliyetleri içermektedir. Denetimli serbestlik sistemi, suç oranlarının azalmasına katkıda bulunarak daha güvenli bir toplum sağlamak için sosyal ve cezai politikanın önemli bir parçası olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda suçlu bireylerin sosyal hayata uyumunu ve suç işleme isteğini azaltmaya yönelik etkili bir ceza infaz yöntemidir (İ. Usta, 2010).

Denetimli serbestlik müdürlükleri, yükümlülerin adli merciler tarafından verilen yükümlülükleri infaz eder. Bu çerçevede, denetimli serbestlik kapsamında belirli karar türlerinin infazı gerçekleştirilir. (Türkiye’de Denetimli Serbestlik Hizmetleri Tanıtım Broşürü)

3.4. TÜRKİYE'DE ESKİ HÜKÜMLÜLERİN İSTİHDAMINA YÖNELİK UYGULAMALAR

İstihdam her ne kadar ceza infaz kurumlarından salıverildikten sonra ortaya çıkan bir durum olsa da kişilerin ceza infaz kurumlarında almış oldukları mesleki eğitimlerin istihdama geçiş için oldukça önemli olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu nedenle eski hükümlülerin istihdamına yönelik uygulamaların başlangıç yerinin ceza infaz kurumuna giriş anından istihdama giriş anına kadar ele alınmalıdır.

3.4.1. Ceza İnfaz Kurumlarında Yürütülen Faaliyetler

Suç işleyerek cezaevine giren kişilerin mahkûmiyet süreleri bittikten sonra topluma yeniden uyum sağlayabilmeleri ve yeniden suç işlemelerinin önlenmesi açısından tutukluluk süresi içerisinde mahkûmların eğitim faaliyetleri büyük önem göstermektedir.

Ceza infaz kurumalarında mahkûmların topluma yeniden girmeleri ve sorumluluk bilinci ile hayatlarına devam etmeleri için eğitim servisleri tarafından çeşitli çalışmalar yürütülmektedir (cte.adalet.gov.tr, Eğitim Servisi Faaliyetleri, 2023).

Bu çalışmalara tutukluluk sürecinin başında infaz kurumuna giriş esnasında kurum öğretmenleri tarafından yapılan görüşme ile başlanılmakta olup kişilerin eğitim ve mesleki durumları tespit edilmektedir. Bu tespit sonrasında ise tutuklu ve hükümlülerin salıverilme zamanı gelene kadar gerekli eğitimlerin sağlanması, kişilerin eğitimlerinin yükseltilmesi ve ilgileri doğrultusunda mesleki eğitim faaliyetlerinden yararlanılması için rehberlik sağlanmaktadır (cte.adalet.gov.tr, Eğitim Servisi Faaliyetleri, 2023).

Çağdaş ceza infaz sisteminin temel amacı hükümlülerin ve tutukluların mahkûm oldukları süre boyunca eğitim ve iyileştirme programlarına katılarak cezasını tamamlaması ve topluma yeniden uyum sağlamasıdır. Bu amaç doğrultusunda tutuklulara okuma yazma eğitiminden başlanarak ortaokul, lise ve üniversite eğitimlerine devam edebilmeleri için destekler sunulmaktadır (Balaban, 2015). Bunun yanı sıra ceza infaz kurumlarında, Yetişkinler için 1'nci ve 2'inci kademe okuryazarlık kursları, dini gelişim ve manevi rehberlik çalışmaları, kütüphane faaliyetleri, mesleki ve teknik eğitim çalışmaları ile sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlere yönelik çeşitli çalışmalar yürütülmektedir (cte.adalet.gov.tr, Eğitim Servisi Faaliyetleri, 2023).

Ayrıca ceza infaz kurumlarında hükümlü ve tutukluların sosyal hayata uyumlarının kolaylaşması için psiko-sosyal yardım servisi de çalışmalar yürütmektedir. "Standartlar Sistemi" çerçevesinde meydana gelen bu çalışmalar "İyileştirme Haritası" kapsamında sunulmaktadır. Psiko-sosyal servis uzmanları tarafından kişilerin kendileri ve yaşadıkları sosyal çevreleri kapsayan çalışmalar yürütülmektedir. Serviste psikologlar ve sosyal çalışmacılar görev almakta olup tutuklu ve hükümlülerin takibini yapmaktadırlar. Psiko-sosyal servis cezaevine girişten başlayarak mahkûmiyet süresi boyunca devam etmekte ve salıverilmeye hazırlık ve salıverilme sonrası için hizmetler sunmaktadır. Özellikle kişilerin eğitim ve meslek edinmeleri açısından yönlendirmelerde bulunmakta olup salıverilme durumuna hazırlanma açısından hükümlünün sosyal çevresi ile iletişime geçilmekte ve hükümlünün salıverildikten sonra yapabileceği işler açısından bilgi aktarımında bulunmaktadır (Ceza ve Tevfikevleri Genel Müdürlüğü, 2023).

3.4.1.1. Değerlendirme, Profil Araçları ve Rehabilitasyon Programları (DEPAR)

DEPAR projesi, hükümlülerin ihtiyaçlarını ve özelliklerini belirlemek için etkili değerlendirme ve profil araçlarını içermektedir. Proje ile farklı suçların geçmiş hükümlere sahip hükümlülerin rehabilite edilmesini, tedavisini ve topluma yeniden başarılı bir şekilde kazandırılmasını sağlayacak işlevsel bir sistemin yapısını ve ceza infaz kurumunun personelinin AB yapısına uygun şekilde hizmet vermesinin sağlanması da dahil olmak üzere iyi tanımlanmış ve bireyselleştirilmiş bir infaz hizmetinin oluşturulması amaçlanmıştır. Proje kapsamında ise aşağıdaki müdahale programları geliştirilmiştir (cte.adalet.gov, 2023);

1. "Çözüm Odaklı Terapi
2. Travma Sonrası Stres Bozukluğu Müdahale Programı
3. Psikopatoloji Müdahale Programı
4. Değişim Motivasyonu Müdahale Programı
5. Kadın Hükümlüler Müdahale Programı
6. Ayrılık Acısı Müdahale Programı
7. Yüksek Etkili Suçları İşlemiş Hükümlülere Yönelik İntiharın Önlenmesi Müdahale Programı
8. Dürtüsellik Kleptomani Müdahale Programı
9. Cinsel İsteğin Kontrolü Müdahale Programı
10. LGBTİ'li Hükümlülere Yönelik Müdahale Programı
11. Radikalleşme (Adli Suçlular)
12. Terör Suçlarına Yönelik Müdahale Programı
13. Üçüncü Jenerasyon Terapiler, Genç Hükümlüler İçin Müdahale Programı (18-21 Yaş Grubu)

14. Aile İçi Şiddet Müdahale Programı

15. Cinayet Suçu İşlemiş Hükümlülere yönelik Bilgi Notu”

DEPAR Programı, hükümlülerin suç tekrarını önleme, mesleki bilgi elde etme ve topluluğa uyumlarını desteklemek amacıyla önemli bir rol oynamaktadır. Bu program, hükümlülerin yeniden topluma kazandırılması ve suçun engellenmesi için önemli bir uygulamadır (cte.adalet.gov, 2023).

3.4.1.2. Ceza İnfaz Kurumları İle Tutukevleri İşyurtları

İşyurtları, ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlülere meslek öğretmek veya var olan mesleklerini korumalarına yardımcı olmak amacıyla 1997 yılında 4301 sayılı Kanun ile kurulmuş ve 4 sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında 4 nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yeniden şekillenmiştir. Bu kararnameye göre işyurtları; “*Hükümlü ve tutukluların meslek ve sanatlarını koruyup geliştirme, hükümlü ve tutuklulara bir meslek ve sanat öğretmek ve ünitelerde üretilen ekonomik değerleri pazarlamak amacıyla kurulan tesis, atölye ve benzeri üniteleri*” ifade etmektedir (4 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 2018).

İşyurtları performans programına bakıldığında 2021 yılında kadın hükümlü ve tutuklulara yönelik 149 mesleki eğitim verildiği görülmektedir. Ayrıca işyurtları bünyesinde yürütülen mesleki eğitimlere katılanların toplam sayısının da 2021 yılı için 1.344 olduğu ve bu eğitimlere katılan kadın hükümlü sayısının da 75 olduğu görülmektedir. 2020 yılında sigorta primi ödenerek çalıştırılan hükümlü tutulu sayısı 53.818 iken 2021 yılında sigorta primi ödenerek çalıştırılan hükümlü tutulu sayısının ise 19.873 olduğu görülmektedir. Bu sayıların düşmesinin nedeni ise Kovid-19 pandemisinin etkisidir (2023 Yılı Performans Programı, 2023, s. 29).

3.4.1.2.1. İşyurtlarının Kuruluş Amacı ve Görevi

İşyurtlarının temel amacı meslek sahibi olmayan hükümlü ve tutukluların yeni meslekler edinmesi ve meslek sahibi olanların da sahip oldukları meslekleri korumalarıdır. Her ne kadar hükümlüler ve tutuklular toplumdan uzaklaşmış olsalar bile belli bir süre sonra yeniden topluma katılacakları göz önüne alındığında dezavantajlı bir durumla karşılaşacakları için işyurtlarında edinecekleri bilgi ve birikimler ileriki hayatlarına önemli katkılarda bulunacaktır.

Ayrıca ceza adalet sistemimizin genel amacına bakıldığında hükümlülerin yeniden topluma kazandırılması temel amaçtır. Bu doğrultuda bakıldığında da hükümlü bulunan kişilerin topluma kazandırılabilmesi için hüküm süresi bittikten sonra eski hükümlü olacakları düşünüldüğünde hükümlü buldukları sırada çeşitli faaliyetler ile toplumdan kopmalarının engellenmesi önem arz etmektedir.

3.4.1.2.2. İşyurtlarının Teşkilat Yapısı

Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumu 2021 yılı faaliyet raporuna göre 31.12.2021 tarihi itibarıyla 146 kapalı ceza infaz kurumu, 73 kapalı-açık ceza infaz kurumu, 89 açık ceza infaz kurumu, 14 F tipi ceza infaz kurumu, 4 eğitimevi, 10 kadın kapalı olmak üzere toplam 336 işyurdu müdürlüğünden oluşmaktadır (2021 Yılı Faaliyet Raporu, 2022, s. 11).

3.4.1.2.3. İşyurtlarında Yürütülen Faaliyetler

İşyurtları hükümlülerin ve tutukluların topluma uyum sağlayabilmeleri ve hükümlülük sonrasındaki hayatlarında çalışma imkânı bulması amacıyla birçok alanda faaliyetler yürütmektedir İşyurtlarında çalışan hükümlülerin gösterdikleri faaliyetler ise şunlardır;

- “Endüstri Ürünleri İşkolları: Mobilya, tekstil, , sabun ve detarjan, elektrik elektronik, çiğ köfte gibi endüstri ürünleri,
- Eliği Ürünleri İşkolları: Dokuma, çini-seramik, gümüş, ebru, sedef kakma, bakır, oltu taşı, mermer işleme, cam süsleme, süs kabağı işlemeciliği, yapay çiçek, ahşap oymacılığı gibi geleneksel ürünlerin üretimi,
- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Ürünleri İşkolları: Besicilik, süt ve süt ürünleri, yumurta, fidecilik, sebze ve meyveler, sera ve canlı çiçek, tahıl ve yem bitkileri, et ve t ürünleri, endüstriyel ziraat, kuruyemişler, kuru gıda paketlenme gibi ürünlerin üretimi,
- İnşaat ve Onarım İşkolları: İnşaat ve onarım işleri, mimari restorasyon uygulamaları,
- Hizmet Sektörü İşkolları: Halı saha işletmeciliği, halı yıkama, oto bakım onarım, oto yıkama, otopark işletmeciliği, temizlik işleri, yediemin deposu, fotokopi, fotoğraf atölyesi, nakliye, kuaför, kesimhane, kuru temizleme, fuar ve organizasyon hizmetleri, haşere ilaçlama hizmetleri gibi iş kolları,
- Uygulamalı Sosyal Tesis İşletmeciliği İşkolları: Ankara Şaşmaz Uygulamalı Sosyal Tesisleri, l Bozüyük-Zeki BAYRAK Uygulamalı Sosyal Tesisleri, l Dalaman Restoran İşletmesi, l Eskişehir Açık C.İ.K. Sosyal Tesisleri, l Gökçeada Eğitim ve Dinlenme Tesisleri, l İzmir Adalet Sarayı Sosyal Tesisleri, l Kırşehir Açık C.İ.K. Sosyal Tesisleri gibi uygulamalar.”

3.4.1.2.4. İşyurtlarında Çalıştırılan Hükümlülerin Hakları

İşyurtlarında hükümlü çalıştırılmasında amaç hükümlülerin mesleklerini korumaları ve geliştirmeleri sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda işyurtlarının tesis ve atölyelerinde çalışan hükümlü ve tutuklular Ceza İnfaz Kurumundan önceki hayatlarında yaptıkları işlere uygun işlerde çalışarak mesleklerini unutmalarını önlemek ve değişen iş gücü piyasası koşullarına uygun üretim yapmayı öğretmektir (Erusta, 2016, s. 72)

5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 29 uncu maddesi hükümlülerin çalıştırılması hakkında temel hükümler getirmektedir;

“Hükümlülerin çalıştırılması

Madde 29- (1) Kurum hekimi tarafından ruhsal ve bedensel olarak sağlıklı olduğu belirlenen meslek sahibi olmayan hükümlüler ile meslek sahibi olan istekliler, kurum imkânları ölçüsünde belirlenen ücret karşılığında atölye veya işyurtlarında çalıştırulabilirler.

(2) Çalıştırmanın amacı, hükümlülerin salıverilmelerinden sonra yaşamlarını sürdüreceği meslek ve sanatları öğrenmelerini sağlamak, çalışma ve üretme isteklerini geliştirmek veya güçlendirmektir. Çalıştırmada hükümlünün yeteneği, becerisi, eğilimi, zihinsel ve bedensel durumları göz önünde bulundurulur.

(3) Çocuk hükümlülerin çalıştırılması yalnızca meslek eğitime yönelik olur. Öğretim kurumlarına veya örgün eğitime devam eden çocuk ile genç hükümlüler, öğretim yılı içinde atölye ve işyerlerinde çalıştırılmazlar.

(4) Bunların çalıştırılmalarında 5.6.1986 tarihli ve 3308 sayılı Meslekî Eğitim Kanununun bu Kanuna aykırı olmayan hükümleri uygulanır.”

4301 sayılı Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumunun Kuruluş ve İdaresine İlişkin Kanununun 8 inci maddesi ve Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumu ve İşyurtlarının İdare ve İhale Yönetmeliği hükümlü ve tutuklara ilişkin ödemelerin usul ve esaslarını düzenlemektedir.

Bu doğrultuda işyurtlarında çalışan hükümlülere İşyurtları Kurumu Yüksek Kurulunca her mali yılbaşında belirlenen tutarda gündelik verilmektedir. 2023 yılı için verilen gündelikler ise şu şekildedir;

1. Usta için: 80 TL
2. Kalfa için: 75 TL

3. Çırak için: 70 TL
4. Stajyer için: 65 TL.

Ayrıca fazla çalışma yapılması halinde de 6 TL bir ödeme yapılmaktadır. Buna ek olarak çalıştırılan hükümlü ve tutuklular sigortalanmaktadırlar. 5510 sayılı Kanunun 5 inci maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi gereğince hizmet akdi ile çalışmamakla birlikte, ceza infaz kurumları ile tutukevleri bünyesinde oluşturulan tesis, atölye ve benzeri ünitelerde çalıştırılan hükümlü ve tutuklular hakkında, iş kazası ve meslek hastalığı ile analık sigortası uygulanmakta ve böylelikle hükümlü ve tutuklular çalışmaya teşvik edilmekte, hükümlü ve tutukluların ekonomik yönden rahatlamaaları sağlanmaktadır (iydb.adalet.gov.tr, 2023).

3.4.2. Ceza İnfaz Kurumlarında Sunulan Mesleki Eğitim Faaliyetlerinin Eski Hükümlülerin İstihdamına Etkisi

Toplumsal olarak ceza infaz kurumlarının temel amacı suç işleyen kişileri belirli bir süre toplumdan uzaklaştırmak gibi görünse de ceza hukukunun temel amacı olan suç işleyen bireyin suçu karşılığı cezasını çekmesi ve salıverildikten sonrasında yeniden suç işlememesi için topluma yeniden uyum gösterebilecek bir yetkinlikle salıverilmesi ceza infaz kurumlarının nihai amacıdır. Yani ceza infaz kurumları sadece özgürlük kısıtlayıcı bir yer olarak değil kişilerin topluma yeniden kazandırılmaları bakımından da önemli bir rehabilite merkezleridir. Bu açıdan bakıldığında ise mahkûmların topluma yeniden entegrasyonunun sağlıklı ve başarılı bir şekilde yapılabilmesi için en önemli konuların başında da ceza infaz kurumlarında eğitim faaliyetlerinin yürütülmesi gelmektedir. Ceza infaz kurumlarında mesleki eğitim yürütme, ceza infaz bölümlerinde icra edilen etkili bir araç olup, eski hükümlülerin işe alınma olanaklarını artırmak ve iş gücü piyasasına girmelerini kolaylaştırmak için önemli bir rol oynamaktadır

İnfaz kurumlarında sunulan mesleki eğitimin hükümlü ve tutukluların iş yaşamlarına etkisine yönelik Sarıdiken (2014) tarafından yapılan araştırma mesleki eğitim faaliyetlerinin önemini ortaya koyan çalışmalardan birisidir. Çalışma 66 hükümlü ve tutuklu ile denetimli serbestlikten faydalanan 196 hükümlü ve tutuklu olmak üzere toplam 462 kişi üzerinde gerçekleştirilmiştir. 5 üzerinden yapılan puanlamaya göre ceza infaz kurumlarında hükümlü ve tutuklu bulunanların ortalama 3,248 puan aldıkları, denetimli serbestlikten yararlanan kişilerin ise ortalama 3,332 puan aldıkları görülmüştür. Bu açıdan değerlendirildiğinde

katılımcıların meslek edindirme ile ilgili faaliyetlere karşı orta ölçekte bir ilgi gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Bununla birlikte Sarıdiken'in çalışması özellikle 20-25 yaş aralığında bulunan bekâr mahkûmların mesleki faaliyetlere olan ilgilerinin evli ve daha büyük yaştaki mahkumlara kıyasla mesleki eğitimlere daha olumlu bakıldığını tespit etmiştir. Araştırma sonuçları eğitim düzeyinin yükselmesi durumlarında mesleki eğitime olumlu bakışın da azaldığını göstermiştir.

Sarıdiken ayrıca alınan ceza sürelerinin mesleki eğitime bakışını ölçmeye çalışmış ve ceza süresine göre mesleki eğitime yönelik tutumların farklılaştığı sonucuna ulaşmıştır. Buna göre alınan ceza süresinin uzaması mesleki eğitimlere olan olumlu tutumların giderek azalmasına, tutuklu bulunan kişilerin ise mesleki eğitime en olumlu baktıkları sonucuna varılmıştır.

Yine Sarıdiken tarafından yapılan araştırmada hükümlü ve tutukluların, infaz kurumlarında icra ettikleri meslek koluna göre mesleki eğitim faaliyetlerine olan tutumlarının çeşitlendiği ve herhangi bir iş kolunda faaliyet içerisinde olmayanların farklı iş kollarındakilere göre mesleki faaliyetlere daha olumlu baktıkları görülmüştür (Sarıdiken, 2014).

Ceza infaz kurumların yürütülen eğitim faaliyetlerinin değerlendirmesine yönelik yürütülen diğer bir çalışma ise Şen (2016) tarafından Zonguldak ili özelinde yapılmıştır. Değerlendirme anket çalışması ile yapılmış ve sonuçlar temel eğitim, mesleki eğitim, sosyal kültürel faaliyetler vb. olacak şekilde ele alınmıştır. Şen tarafından yapılan araştırma sonucunda tutuklu ve hükümlülerin mesleki eğitimin yeterliliği konusunda 5 üzerinden yapılan puanlamada 3,13 oranında kısmen yeterli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Temel eğitimin yeterliliği de yine benzer bir oranda 3,28 olmuştur. Yapılan çalışmada tutuklu ve hükümlülerin ceza infaz kurumlarında yürütülen mesleki eğitim faaliyetlerine almaya istekli oldukları tespit edilmiştir.

Sarıdiken tarafından yapılan çalışma hükümlü ve tutukluların ceza süreleri ve yaşlarının mesleki eğitime olan ilgileri ile ters orantı içerisinde olduğu sonucu Şen tarafından yapılan çalışma ile örtüşmemektedir. Şen'e göre (2016) "medeni durumun, yaşın, cezaevinde kalma süresinin, ceza infaz kurumuna giriş sayısının ve eğitim durumunun mesleki eğitim

faaliyetlerine ilişkin puanlar üzerinde etkili olmadığı sonucunu ortaya çıkarmıştır.” (Şen, 2016).

Ancak ceza infaz kurumlarında yürütülen mesleki faaliyetlere ilişkin tutuklu ve hükümlülerin tutumlarına ilişkin Sarıdiken ve Şen ‘in çalışmaları benzerlik göstermekte ve hükümlü ve tutukluların mesleki eğitime ilişkin olumsuz görüşe sahip olmadıkları ancak katılım isteği açısından da yeterince istekli olmadıkları söylenebilmektedir.

Balaban ve Özen (2015) tarafından yapılan bir diğer çalışma da ise ceza infaz kurumlarında bulunan tutuklu ve hükümlülerin eğitim faaliyetlerine ilişkin algıları ölçülmüştür. Araştırma öncelikle hükümlü ve tutukluların verilen eğitimlere katılmama nedenlerine odaklanmış ve alınan yanıtlar sonucunda katılımcıların verilen eğitimlerin kendileri için önemli görmedikleri ve eğitimleri içerik ve kapsam olarak yetersiz gördükleri ve verilen eğitimlerin salıverildikten sonra kendileri için faydalı olmayacaklarından dolayı eğitimlere katılım göstermedikleri sonucu ortaya koymuştur (Balaban, 2015).

Balaban ve Şen (2015) tarafından yapılan çalışma sonucunda ceza infaz kurumlarında verilen eğitimlerin katılımcı görüşleri ise şu şekildedir;

Katılımcıların genel olarak aldıkları eğitimler hakkındaki düşünceleri değerlendirildiğinde, “Verilen eğitim yeni fikir ve düşünce geliştirme de büyük etken sağlamalıdır.”, “Verilen eğitim günümüz şartlarındaki mesleklere yönelik olmalıdır.”, “Eğitim, sosyal hayatta rahatça iş bulabilecek yeterli bilgi ve beceri düzeyinde olmalıdır.”, “Verilecek eğitim, tutuklu ve hükümlüyü teşvik edici ve ödül sistemine dayanmalıdır.”, “Ulusal firmaların cezaevindeki verilen mesleki eğitimi destek vermeli ve insan kaynağı ihtiyacını giderilmesinde öncelik vermelidir.”, “Verilen eğitim, tahliye nedeniyle yarım kalmasını ortadan kaldıracak şekilde planlanmalıdır.”, “Tutuklu ve hükümlüleri yönlendirici olmalıdır.”, “Eğitimin planlanmasında tutuklu ve hükümlülerin görüşü de alınmalıdır.” ifadelerine büyük oranda (%60-%74 arası) katıldığı görülmektedir. Tüm bu sonuçlar göz önüne alındığında, genel olarak tutuklu ve hükümlülerin eğitimle ilgili beklentilerinin karşılanmadığı ifade edilebilir. Bu araştırma sonucunda, ceza ve infaz kurumlarında verilen eğitimlerin işlevselliğinin artırılması için, hükümlü ve tutuklu görüşleri çerçevesinde eğitim faaliyetlerinin bir kısmının yeniden yapılandırılması gereği ortaya çıkmaktadır.

Yapılan bu çalışmalar sonucunda ceza infaz kurumlarındaki eğitimlerin tutuklu ve hükümlüler açısından yeterli verilmediği, verilen eğitimlerin yeterli yetkinlik düzeyine sahip kişiler tarafından verilmediği ve eğitimlerin program eksiklikleri gösterdiği söylenebilir.

3.4.3. İşyurtları Dışında Çalışmalar

Ceza infaz kurumunda bulunan hükümlülerin işyurtları dışında kamu kurumlarına veya özel sektör kuruluşlarına ait işyerlerinde çalıştırılmaları da mümkündür. Bu şekilde bir çalışma için işveren ile infaz kurumu yetkilileri arasında bir protokol düzenlenmesi gerekmektedir. Bu protokolle alıştırılacak hükümlülere verilebilecek ücret, çalışma saatleri, ulaşım, yemek, güvenlik, protokolün süresi ve diğer hususlar düzenlenir. Hükümlü olarak bu şekilde çalışanların ücreti ise yürürlükte bulunan on altı yaştan büyükler için uygulanan asgari ücretten aşağı olamamaktadır. Buna ek olarak işyurtları dışında çalışmaktaki temel amaç hükümlülerin mesleki eğitiminden ziyade iş görme olarak kabul edilmektedir. Çalışma süresi ise 4857 sayılı İş Kanunu doğrultusunda günde bir saatten az, yedi buçuk saatten çok olamamakta ve haftalık çalışma süresi de en fazla kırk beş saat olmaktadır. Burada yapılan çalışma ise iş sözleşmesi olarak değerlendirilmemektedir. Amaç hükümlünün ıslah edilmesi ve topluma uyumlaştırılmasıdır. Ancak ülkemiz uygulamalarına bakıldığında açık ceza evi dışında hükümlülerin çalıştırılması imkânı bulunmamaktadır. Açık ve kapalı cezaevlerinde işletilen işyurtlarının dışarıdaki çalışma koşullarına en yakın olanları ise açık cezaevi işyurtlarıdır. Açık ceza evinde bulunan işyurtları nitelikleri itibarıyla daha çok bir iş yeri görünümüne sahiptir (Engin, 2012, s. 24-35).

3.5. CEZA İNFAZ KURUMLARINDAN ÇIKIŞ YAPILDIKTAN SONRA YÜRÜTÜLEN FAALİYETLER

İşledikleri suçlar nedeniyle ceza infaz kurumuna giren kişilerin mahkûm oldukları süre bitiminde topluma yeniden girişlerini kolaylaştırmak ve yeniden suç işlememek amacıyla çeşitli faaliyetler yürütülmektedir.

3.5.1. Koruma Kurulları

5402 sayılı Denetimli Serbestlik Kanunu'nun 16. maddesi kapsamında; suçtan zarar görenler ile ceza infaz kurumlarından salıverilen hükümlülere destek olmak amacıyla oluşturulmuş bir kuruldur. Koruma kurulları, denetimli serbestlik müdürlükleri koordinasyonunda üç ayda bir toplanmaktadır.

Koruma kurulları, ceza infaz kurumlarından salıverilen hükümlülerin meslek veya sanat edinmelerine, iş bulmalarına, sanat sahibi olmalarına, tarım işletmeciliği yapmak istemeleri

halinde araç ve kredi sağlanmasına ve işyeri açmalarına yardımcı olmak amacıyla faaliyetlerde bulunmaktadır. Ayrıca koruma kurulları öğrenimlerine devam etmek isteyenlere danışmanlık yapmakta ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına yönlendirmektedir. Bununla birlikte ceza infaz kurumlarından çıkanların psiko-sosyal ve ekonomik yönden güçlenmelerine de katkı sağlamaktadır (cte.adalet.gov.tr, Salıverilenlere Yönelik Hizmetler, 2023).

Koruma Kurulları; adalet komisyonlarının yer aldığı 131 merkezde Cumhuriyet başsavcısının başkanlığında veya görevlendireceği Cumhuriyet başsavcı vekili ya da Cumhuriyet savcısının başkanlığında kamu ve özel kurum temsilcilerinin katılımı ile toplanmaktadır.

Koruma kurullarına ceza infaz kurumundan salıverilen hükümlüler veya kanuni temsilcileri, Denetimli serbestlik altında bulunan hükümlüler veya kanuni temsilcileri ve denetimli serbestlik altında bulunan hükümlüler veya kanuni temsilcileri başvurabilmekte ve bu kapsamda yürütülen faaliyetlerden yararlanabilmektedirler.

Denetimli serbestlik müdürlüğü bünyesinde yer alan Koruma Kurulu Bürosuna; başvuru dilekçesi, başvuruyu yapan kişinin kimlik bilgilerini gösterir belge, Ceza İnfaz Kurumundan koşullu salıverilenler için “salıverilen hükümlüye ait durum bildirme formu” ile başvuru yapılabilmektedir. Ayrıca talep edilen hizmet dikkate alınarak kişilerin ekonomik durumlarını gösterir belgeler, Türkiye İş Kurumu kayıt belgesi veya numarası ve eğitim veya mesleki durumlarını gösteren belgeler ile başvuru yapılmaktadır.

3.5.2. İŞKUR Tarafından Yürütülen Faaliyetler

Bilindiği üzere 4 sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 617 nci maddesi gereğince İŞKUR işsizliğin azaltılması, istihdamın artırılması, işgücü piyasasının ihtiyaçlarının tespit edilmesi ve bu doğrultuda işgücü arz ve talebini eşleştirilmesi ve işsizlerin sosyal ve ekonomik durumlarının iyileştirilmesi amaçlarıyla faaliyetler yürütmekte ve bu faaliyetlerin yürütülmesi amacıyla işinden ayrılanlara geçici gelir desteği sunmakta ve bu kişilerin istihdamına ilişkin çeşitli tedbirler almaktadır.

Bu çerçevede İŞKUR gerek işini kaybeden gerekse iş gücü piyasasına yeni giren kişilere destek olmaktadır. Bilindiği üzere toplumun bazı kesimlerinin iş gücü piyasasına girişi

önünde çeşitli engeller bulunmakta ve çalışmamızın odağında bulunan eski hükümlüler de bu kapsamda iş gücü piyasasına girişte çeşitli engellerle karşılaşmaktadır.

Bu doğrultuda İŞKUR tarafından kuruma kayıtlı eski hükümlülere çeşitli hizmetler sunulmaktadır. Bu hizmetlerden faydalanılabilmesi için ise öncelikle kuruma eski hükümlü olarak kayıt yapılması gerekmektedir.

İŞKUR'a eski hükümlü olarak kayıt olmak için kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıl veya daha fazla süreyle hapis cezası alınması ya da ceza süresine bakılmaksızın Devlet memuru olmaya engel bir suçtan hüküm giyilmesi ve bu durumun eski hükümlü belgesi ile belgelendirilmesi gerekmektedir. Burada özen gösterilmesi gereken bir husus ise bir kişinin eski hükümlü olabilmesi için kasten işlenmiş bir suçun varlığının aranıyor olmasıdır. Taksirle işlenmiş bir suçtan hüküm giyen kişilerin eski hükümlü olarak değerlendirilmediği görülmektedir.

Öte yandan, affa uğramış olsa bile Devletin güvenliğine karşı suçlar, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, millî savunmaya karşı suçlar, Devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk, cinsel saldırı veya çocuğun cinsel istismarı suçlarından mahkûm olanların eski hükümlü kaydı yapılmamaktadır.

Yine eski hükümlü kaydı olması için kişinin cezasını tamamlamış olması, cezasının ertelenmiş olması, koşullu salıverilmesi ya da denetimli serbestlikten yararlanıyor olması gerekmektedir.

Ayrıca 4857 sayılı İş Kanununun 30 uncu maddesi kapsamında eski hükümlü ya da terörle mücadelede malul sayılmayacak şekilde yaralananların çalıştırılma zorunluluğu kapsamında kamu kurum ve kuruluşlarının takibi de İŞKUR tarafından yürütülmektedir. Bu kapsamda istihdamı zorunlu engelli/eski hükümlü kontenjanlarının takibi işverenlerin her ay İŞKUR'a vermekle yükümlü olduğu ve çalışan sayılarının yer aldığı Aylık İşgücü Çizelgesi (AİÇ) üzerinden yürütülmektedir.

3.5.2.1. Eski Hükümlü İlanlarına Başvuru

Türkiye'de kamu kurum ve kuruluşları kota sistemi dolayısıyla eski hükümlü istihdam etme zorunlulukları bulunmaktadır. İş Kanunu 30 uncu maddesi kapsamında elli ve daha fazla işçi çalıştıran kamu işverenleri yüzde iki oranında eski hükümlü veya TMY çalıştırmak

zorundadır. Çalıştırma zorunluluğu bulunan kamu kurum ve kuruluşlarının ilanları ise İŞKUR tarafından yayımlanmakta ve başvuruları alınmaktadır. Bu kapsamda İŞKUR'a eski hükümlü olarak kayıtlı iş arayanlar yayımlanan eski hükümlü ilanlarına başvuru yapabilmektedirler. Burada dikkat edilmesi gereken bir husus ise çalıştırma zorunluluğunun sadece eski hükümlüleri kapsamadığıdır. Terörle mücadelede malul sayılmayacak şekilde yaralanan kişiler de bu ilanlara başvuru yapabilmektedirler.

3.5.2.2. Toplum Yararına Programlar (TYP)

Toplum yararına programlar; afet, salgın, acil durul dönemleri başta olmak üzere mücbir sebepler dolayısıyla kamu hizmetlerinin desteklenmesi amacıyla eski hükümlüler, engelliler, kadınlar, 35 yaş üstü bireyler ve terörle mücadelede malul sayılmayacak şekilde yaralananların içinde bulunduğu özel politika gerektiren grupta yer alan işsizlerin çalışma alışkanlık ve disiplininden uzaklaşmalarını engellemek ve bu kişilere geçici gelir desteği sağlamak üzere için düzenlenen programlardır (iskur.gov.tr, 2023).

Toplum yararına programa katılmak için ise aşağıdaki katılım şartları gerekmektedir (iskur.gov.tr, 2023);

- *“Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak,*
- *Kuruma kayıtlı olmak,*
- *18 yaşını tamamlamış olmak,*
- *31/5/2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) ve (c) bentleri kapsamında SGK'ye bildirilmiyor olmak ve isteğe bağlı sigortalılık hariç aynı Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi kapsamında sigortalı olmamak veya belirtilen kapsamda sigortalı sayılmamak,*
- *Emekli ve malul aylığı almıyor olmak,*
- *Öğrenci olmamak (açıköğretim öğrencileri hariç)”*

Kural olarak istihdam edilmelerinde güçlük çekilen grupta yer alanlara programlardan yararlanma açısından öncelik hakkı verilmekte olup bu grupta yer alanlar birinci liste, bu grubun dışındakiler ise ikinci liste şeklinde gruplandırılmaktadır. Birinci listede yer alanların başvuruları tamamlanmadan ise ikinci listeden başvurular programdan yararlanamamaktadır.

Programdan yararlanan katılımcılara asgari ücret tespit komisyonunca belirlenen günlük brüt asgari ücretin katılım sağlanan gün ile çarpımı sonucu bulunan miktarda ödeme

yapılmaktadır. Program katılımcıları her bir programdan 6 ayı geçmeyecek ve 27/09/2017 tarihinden sonrası toplam 9 ayı geçmeyecek sürede yaralanabilmektedirler. Haftalık çalışma süresi ise 45 saattir (iskur.gov.tr, 2023).

Toplum Yararına Programlar, eski hükümlülerin ve diğer özel politika gereksinimi ömrünün istihdamı teşvik eden bir mekanizma olarak önemli bir rol oynamaktadır. Bu programlar, eski hükümlülere geçici gelir desteği sağlarken, çalışma disiplinlerini korumalarına ve topluma yeniden entegre olmalarına yardımcı olmaktadır.

3.5.2.3. Mesleki Eğitim Kursları

Mesleki eğitim, bireyleri belirli ticaret, zanaat ve kariyerlere hazırlayan eğitim ve öğretimi ifade etmektedir. Mesleki eğitim amacı, bireyleri seçtikleri kariyer yollarında başarılı olmaları için gerekli bilgi ve becerilerle donatmaktır. Bu amaca ulaşmak için ise teorik eğitimden ziyade teorik eğitim ile bilgi ve donanım sağlanması amaçlanmaktadır (E. Hayat, 2021).

Teknolojinin gelişmesi işverenlerin daha vasıflı işçiler aramasına neden olmaktadır.. İşgücü piyasasının talep tarafındaki bu dönüşüme karşılık arz tarafının da eğitilmesi gerekmektedir. Bu amaçla mesleki eğitim programları aracılığıyla işgücü piyasasının ihtiyaçlarına göre gerekli beceri ve niteliklere sahip eleman yetiştirilmekte ve işsizlerin istihdam edilebilirliği artırılmaktadır. Sağlanan eğitim, bireylerin iş ve sektör değiştirmesini sağlar. İşgücü piyasasında likidite sağlayarak işgücü verimliliğini artırmaktır. Amaç, endüstriyel faaliyetin düşük olduğu bir sektörden, verimliliğin yüksek olduğu bir sektöre geçmektir (İrdem, 2016).

Mesleki eğitimin işgücü piyasasının taleplerini karşılaması açısından oldukça önemli bir yer edindiği açıktır. İŞKUR tarafından işgücü piyasasının ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak düzenlenen kurslar mesleki eğitim kursları ile işbaşı eğitim programları olarak iki farklı türde düzenlenebilmektedir.

İŞKUR tarafından yürütülmekte olan mesleki eğitim kurslarında temel amaç mesleği olmayan kişileri bir meslek sahibi kılmak, meslek sahibi olan bireyler için ise mesleklerini geliştirmektir. Sunulan mesleki eğitim kursları haftada altı günü geçmemek üzere en az otuz en fazla kırk beş saat olarak düzenlenmekte olup kursların toplam süresi yüz altmış fiili günü aşmamaktadır (iskur.gov.tr, 2023).

İŞKUR tarafından düzenlenen kurslara katılan kursiyerler katılım sağladıkları gün üzerinden belirli miktarda ücret ödenmektedir. Bu ücretlendirme ise 175,42 TL ile 285,06 TL arasında değişmektedir. Bunun yanı sıra mesleki eğitim kurslarına katılanlardan herhangi bir ücret alınmamakta olup kurs bitiminde Kurs Bitirme Belgesi/Sertifikası verilmektedir. Ayrıca Mesleki Yeterlilik Kurumunca belirlenmiş Mesleki Yeterlilik Belge alma zorunluluğu bulunan mesleklerde düzenlenen kurslara katılan kişiler kurs bitiminde yapılan sınavda başarılı olmaları halinde de Mesleki Yeterlilik Belgesi alabilmektedir (iskur.gov.tr, 2023).

İŞKUR düzenlenen mesleki eğitimlere katılım konusunda eski hükümlülük durumunun bir önemi bulunmamakta olup bu kurslardan yararlanılabilmekte olup hükümlü ve eski hükümlü özelinde mesleki eğitim kursu açılmamaktadır. 2020 yılında İŞKUR tarafından yapılan mevzuat değişimi öncesi İŞKUR ve ceza infaz kurumlarının arasında hükümlülere yönelik mesleki eğitim kursları açılabilen iken mevzuat değişimi ile birlikte artık istihdam garantisiz mesleki eğitim kursları açılmadığı için ceza infaz kurumlarının hükümlü kursları açılmamaktadır.

Tablo 11: Mesleki Eğitim Kursları Eski Hükümlü Katılımcı Sayısı

Yıl	Erkek	Kadın	Toplam
2015	247	8	255
2016	252	7	259
2017	236	3	239
2018	231	6	237
2019	339	16	355
2020	122	1	123
2021	165	14	179
2022	12	-	12
2023 Ocak-Temmuz	2	-	2

Kaynak: İŞKUR veri tabanından yazar tarafından derlenmiştir.

Tablo 10'dan görüleceği üzere 2015 yılında 247'si erkek, 8'i kadın olmak üzere toplam 255 eski hükümlünün mesleki eğitim kursuna katılmıştır. Bu sayı 2020 yılına kadar yaklaşık değerlerde gitse de 2020 yılında itibaren toplam katılımcı sayısı önemli ölçüde azalmış ve 2022 yılında 12 olarak gerçekleşmiştir. 2023 yılı Temmuz ayına kadar ise yalnızca 2 eski hükümlünün mesleki eğitim kursuna katıldığı görülmektedir.

3.5.2.4. İşbaşı Eğitim Programları (İEP)

İstihdamın önündeki en büyük etkenlerin başında işe uygun mesleki niteliklere sahip olunmaması gelmektedir. Bu etkenin ortadan kaldırılması açısından işin iş başında öğrenilmesi oldukça büyük bir önem sahiptir. İŞKUR tarafından düzenlenen işbaşı eğitim programları ile birlikte bu durum ortadan kaldırılabilir. İEP ile birlikte işverenler işe alacakları kişileri işyerinde belli bir süre gözlemleyerek ve eğitim vererek yetiştirmektedir.

İşbaşı eğitim programı günde en az 5 ve en fazla 8 saat olmak üzere haftalık 45 saat olarak planlanmaktadır. Program süresi imalat ve bilişim sektörlerinde yer alan meslekler için 6 ay, diğer sektörlerdeki meslekler için ise 3 olarak planlanmaktadır. Ayrıca program boyunca katılımcıların belirli giderleri de yine İŞKUR tarafından karşılanmakta ve işverenlere mali bir yük yüklememektedir. Ancak programa katılan işverenlerin istihdam yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu kapsamda işverenler program katılımcılarından en az yüzde yetmişini altmış günden az olmamak şartıyla fiili program gününün en az üç katı kadar süreyle istihdam etmekle yükümlüdürler (Aktif İşgücü Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, 2022).

İşbaşı eğitim programına katılımcı olmak için eski hükümlü olmak veya olmamanın bir önceliği bulunmamakla birlikte yıllara göre katılımcı sayısı tabloda görülmektedir.

Tablo 12: İşbaşı Eğitim Programlarına Eski Hükümlü Katılımcı Sayısı

Yıl	Erkek	Kadın	Toplam
2015	118	3	121
2016	222	12	234
2017	220	6	226
2018	335	7	342
2019	519	24	543
2020	481	14	495
2021	480	19	499
2022	206	7	213
2023 Ocak-Temmuz	20	2	22

Kaynak: İŞKUR veri tabanından yazar tarafından derlenmiştir.

Tablo 11'den görüleceği üzere 2015 yılında toplam 121 eski hükümlü işbaşı eğitim programlarına katılım sağlamış olup katılımcı sayısı yıllar itibarıyla nispeten artış göstermiştir.

3.5.2.5. Eski Hükümlü Kendi İşini Kurma Hibe Desteği Projeleri

İş Kanunu 30 uncu maddesi kapsamında elli veya üzeri işçi çalıştıran özel sektör işyerleri %3 engelli, kamu işyerleri ise %4 engelli ve %2 eski hükümlü veya TMY statüsünde yer alan işçiyi meslek, beden ve ruhsal durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdür. Bu yükümlülüğün yerine getirilmemesi durumunda ise yükümlülüğü yerine getirmeyen işyerlerine çalıştırmadığı her engelli ve eski hükümlü için çalıştırmadığı her ay ve her işçi için idari para cezası uygulanmaktadır. Tahsil edilen bu idari para cezaları ise engelliler projeleri başta olmak üzere eski hükümlülerin kendi işini kurmasına yönelik projelerde kullanılmaktadır.

Mevzuatlar kapsamında eski hükümlü statüsüne haiz kişiler Adalet Bakanlığı'nın ilgili birimleri aracılığı ile proje başvuru rehberinde belirtilen usul ve esaslar doğrultusunda hazırlayacakları projeleri Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüklerine teslim ederek "Eski Hükümlü Kendi İşini Kurma Hibe Desteği" kapsamında başvuruda bulunabilmektedirler.

Projeler başvuru sahipleri 4857 sayılı İş Kanunu, 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, vergi mevzuatı ve diğer ilgili mevzuattan kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmesi gerekmektedir. (Başvuru Rehberi, 2023, s. 4)

Eski hükümlü kendi işini kurma hibe projesine başvuru yapılabilmesi için eski hükümlü tanımına girilmesi gerekmektedir. Yani affa uğramış olsa bile Devletin güvenliğine karşı suçlar, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, millî savunmaya karşı suçlar, Devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk, cinsel saldırı veya çocuğun cinsel istismarı suçlarından mahkûm olanların bu projeye başvuru imkânı bulunmamaktadır. (Başvuru Rehberi, 2023, s. 4)

Ayrıca projeye başvurmak isteyen eski hükümlülerin son başvuru tarihi itibarıyla aşağıdaki şartları taşıması gerekmektedir;

- a) "Eski hükümlü olarak İŞKUR'a kayıtlı olmak,
- b) 18 yaşını doldurmuş olmak,
- c) Eski hükümlü statüsünde bulunmak,
- d) Emekli durumunda bulunmamak,
- e) İŞKUR'a borcu bulunmamak,
- f) Aktif olarak kayıtlı işyeri/işletmesi olmamak,

- g) İşyerinin bulunduğu ilde ikamet etmek,
- h) Girişimcilik eğitim programı sertifikasına sahip olmak,
- i) Kurulacak iş ile ilgili belgelere aranılan şartlara sahip olmak,
- j) Kendisine vasi atanılmamış olmak,
- k) Herhangi bir icra dosyası bulunmamak.
- l) Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvancılık projelerinde “Sürü Yönetim Elemanı/Hayvan Yetiştiriciliği” belgesine, Arıcılık projelerinde ise “Arıcılık” belgesine (sertifikasına) son başvuru tarihi itibarıyla sahip olmak.”

Yukarıdaki şartları eksiksiz olarak taşıyan eski hükümlüler projelerini başvuru rehberinde belirtilen şekilde hazırlamaları ve İŞKUR il müdürlüklerine iletmeleri gerekmektedir (Başvuru Rehberi, 2023, s. 4).

Projeler kapsamında; sözleşme imza tarihinden itibaren tarım ve hayvancılık sektörüne ait projeler için 12 ay boyunca belge karşılığı olmak üzere işletmenin temel faaliyet alanı ile ilgili makine, teçhizat, yazılım, donanım gibi maliyetler için vergiler dâhil en fazla vergiler dahil en fazla 55.000 Türk Lirasına kadar, diğer sektörlerde ait projeler için ise 70.000 Türk Lirasına kadar kuruluş (demirbaş) desteği sağlanmaktadır (Başvuru Rehberi, 2023, s. 4)-

2014 yılından Temmuz 2023’e kadar 4.490 eski hükümlü kendi işini kurma proje başvurusu yapmış olup bu proje başvurularından 2.623 eski hükümlüye proje desteği verilmiştir.

Tablo 13: Eski Hükümlü Kendi İşini Kurma Proje Başvuru Sayısı

Proje Türü	Kabul	Ret	Toplam	Kaynak
Eski Hükümlü Kendi İşini Kurma Projesi	2.623	1.867	4.490	98.016.443

Kaynak: İŞKUR veri tabanından yazar tarafından derlenmiştir.

Tablo’12 den görüleceği üzere başvuruların yaklaşık yüzde 60’ı proje kapsamında uygun bulunmuştur. Diğer bir bakış açısı ile yüzde 40 oranında başvurunun ret olduğu görüldüğünde ret nedenlerinin değerlendirilmesi ve buna yönelik faaliyetlerin artırılmasının gerektiği açıktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

Çalışmanın birinci bölümünde suç işleme davranışları çok yönlü teoriler ile birlikte açıklanmaya çalışılmıştır. Bu teoriler temelde biyolojik, psikolojik ve sosyolojik açıdan suç olgusunun üzerinde yoğunlaşmıştır. İlgili teoriler incelendiğinde, sosyolojik suç teorisinin kişileri suça itme konusunda diğer teorilere nazaran daha iyi tespitler ortaya konduğu anlaşılmaktadır. Mahkûmlar ve eski hükümlülerin suç işleme nedenleri incelendiğinde ise en temelde sosyal çevrenin etkisinin yer aldığı görülmüştür. Bununla beraber ekonomik bağımlılığın suça iten başlıca sebeplerden birisi olarak karşımıza çıkması, istihdam kavramının ne denli önemli bir konu olduğu gün yüzüne çıkarmaktadır.

İnsanların bir işte çalışması her ne kadar öncelikle maddi bir anlam ifade etse de çalışma toplumsal huzurun temel belirleyicilerinden birisidir. Kişilerin işgücü piyasasına girmeleri aynı zamanda sosyalleşme ve insan ilişkilerinin gelişmesi açısından da önemlidir. Bu açıdan bakıldığında çalışmak her birey için temel bir hak olmakla birlikte toplumun bazı kesimleri bu hakkı kullanmak istediğinde engel ve kısıtlamalarla karşılaşabilmektedir. Söz konusu kesimler arasında engelliler, kadınlar, gençler ve eski hükümler bulunmakta olup bu gruplar arasında yer alan eski hükümlülerin durumları ise diğer gruplardan farklılık göstermektedir. Sosyal dışlanma oranının diğer dezavantajlı bireylere göre daha fazla olması temel farklılık olarak göze çarpmaktadır.

Eski hükümlülerin istihdamına ilişkin yapılan çalışmalar göstermektedir ki istihdamın önündeki en büyük problem sosyal dışlanma olgusudur. Kişiler, her ne kadar işlemiş oldukları suçların karşılığında ceza kanunlarının vermiş olduğu mahkûmiyet süresini tamamlamış olsalar da salıverildikten sonra toplum bu kişileri hala bir suçlu olarak görmektedir. Bu durum kişilerin özellikle iş bulma ve hayatlarını mümkün olduğu ölçüde idame ettirebilmelerinin önünde engel teşkil etmektedir.

Çalışma imkânı bulamayan eski hükümlülerin yapabilecekleri iş ne yazık ki tekrar suça bulaşma ve yeniden cezaevine girmek olacaktır. Görgülü ve Cankurtaran Öntaş'ın (2013) yapmış olduğu çalışma hükümlülerin suç davranışlarının nedenlerini ortaya koyması açısından önem arz etmektedir. Araştırmada hükümlüleri cezaevine sokan faktörlere dikkat

çekilse de aile, arkadaşlar, işsizlik, ekonomik sorunlar, yaşanan ortam, madde kullanımı, eğitim eksikliği ve cezaevinde suç davranışının öğrenilmesi gibi faktörler suç eylemini belirleyen temel faktörler olarak ortaya konulmuştur..

Bu yönden bakıldığında eski hükümlü durumunda bulunan kişilerin yeniden suç işlemesinin önüne geçilmesi için suça ilişkin nedenlerin ortadan kaldırılması ve bu nedenler göz önüne alınarak çalışmaların yürütülmesi önem arz edecektir. Bu çalışmalar ile birlikte tekrar suç işleme oranları azaltılabilecek ve toplumsal huzur sağlanabilecektir.

Kişileri suça iten nedenler, kişilerin cezaevine girerken var olan sosyal çevresi içerisinde devam edebildiğinden bu nedenler kişiler cezaevinden çıktıktan sonra da etkilemektedir. Bu yüzden kişileri suça iten nedenlerin var olduğu sosyal çevre tekrar suç işlemeyi de beraberinde getirebilecektir.

Eski hükümlülerin toplumsal hayata yeniden dâhil olmasının kolaylaştırılması açısından en önemli etken kişilerin bir iş sahibi olmaları ve ekonomik bağımsızlıklarını ellerinde tutabilmeleridir. Bu açıdan bakıldığında ülkemizde yürütülen faaliyetlerin yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Toplumsal olarak sabıka kaydı olan kişilere olan tutum da bu kişilerin işe erişimini engellemektedir. Ancak her bireyin çalışma hakkı olduğu göz önüne alındığında eski hükümlü kişilerin istihdam edilmeleri sosyal devlet olmanın bir gereğidir. Bu kapsamda bakıldığında eski hükümlülerin kamu kurum ve kuruluşlarında kota sistemi ile çalıştırılması zorunluluğunun bulunması sosyal devletin gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu istihdam modeli işledikleri suç yönünden tüm eski hükümlüleri kapsam altına almamakta olup bu durum devletin kendini koruma içgüdüğü ile uyum göstermektedir.

Türkiye’de eski hükümlülerin istihdamı ile ilgili yürürlükte bulunan mevzuatlar doğrultusunda eski hükümlü statüsünü kazanmanın belirli koşullara tabi olması, eski hükümlülerin sadece belirli bir kısmına hizmet sunulması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Örneğin taksirli bir suçtan hüküm giyen kişilerin mevzuat gereği eski hükümlü sayılmaması bu kişilerin eski hükümlü kotasından yararlanarak istihdam edilmelerinin önünde engel olmaktadır.

Öte yandan bazı suçlardan hüküm giymiş kişilerin eski hükümlü olarak sosyal dışlanmaya maruz kalma oranlarının daha fazla olduğu görülmektedir. Mevzuat doğrultusunda eski

hükümlü statüsü kazanamayan kişilerin kamu kurum ve kuruluşlarında zorunlu olunan eski hükümlü çalıştırma yükümlülüğü kapsamında yayımlanan ilanlara başvuramaması bu konuya örnek gösterilebilir.

ABD’de sabıka kaydı olanlar açısından da benzer bir durumdan bahsedebilmek mümkündür. Ancak bu durum daha çok belirli suçlardan hüküm giyenlerin suç ile ilgili işler kapsamında yasaklanmaları şeklindedir. Örneğin aile içi şiddetten hüküm giymiş kişilerin ateşli silah taşıma, bulundurma veya alma gibi istihdamlardan men edilmesidir.

Bu husus ABD’de yürütülen faaliyetler açısından değerlendirildiğinde suç geçmişine sahip belirli bir kesimin eski hükümlülere tanınan pozitif ayrımcılık politikalarından yararlanamadıkları görülmektedir. Örneğin bazı eyaletlerde motorlu araç ve uyuşturucu suçları nedeniyle sabıkalı olmuş kişiler eski hükümlü politikalarından kısıtlanabilmektedir. Benzer şekilde cinayet, tecavüz, çocuklara yönelik cinsel suçlar, vatana ihanetle ilgili suçlar ile ilgili geçmişe sahip kişilerin oy kullanma hakları bile kısıtlanabilmektedir. Bununla birlikte eski hükümlüler suç türlerine bağlı olarak kamu sektörü işleri, devlet okulları gibi yerlerden de ömür boyu çalışmaktan yasaklanabilmektedir (Pogorzelski, 2005).

Hâsılı, eski hükümlülerden belirli suçlardan geçmişi olan kişilerin bazı alanlardan yasaklanması Türkiye ve ABD özelinde benzerlik göstermektedir. Ancak bu durum bazı durumlar için doğru görünse de kimi zaman sosyal devlet anlayışıyla da çelişebilmektedir. Ceza hukukunun temel amacının mahkûm bulunulan süre boyunca kişilerin rehabilite edilmesi olduğu göz önüne alındığında salıverilmenin akabinde eski hükümlülerin bir anlamda dışlanması çelişkili bir durumu ortaya koymaktadır.

Ceza süreleri göz önüne alındığında sürenin uzaması, kişilerin iş gücü piyasasına girişleri ile ters orantılı bir durum ortaya koymaktadır. İşverenler, eski hükümlülere dair önyargılarının yanında işlenen suç, kişinin mesleki yeterliliği ile birlikte kişilerin yaşını da göz önüne almaktadır. Bu açıdan bakıldığında ceza infaz kurumlarında bulunulan süre boyunca verilen mesleki eğitimlerin kişilerin işe girişleri açısından oldukça önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak ülkemizde bulunan ceza infaz kurumlarındaki mesleki eğitim faaliyetleri yeterli düzeyde olmamakla beraber hükümlüler tarafından da yeterli ve etkili olarak görülmemektedir. ABD’de cezaevlerinde yürütülen mesleki çalışmalara bakıldığında ise uygulamaların oldukça çeşitli olduğu görülmektedir. Ayrıca Türkiye’de ceza infaz kurumlarında verilen mesleki eğitim faaliyetlerinin çıktıklarına ilişkin araştırmalar maalesef

yeterli düzeyde olmadığından ve verilen mesleki eğitimlerin yeniden suç işlemeye etkisi de belirlenmemektedir.

Bununla beraber ABD’de mesleki eğitimin etkinliği konusunda oldukça başarılı uygulamaların yürütüldüğü görülmektedir. Örneğin tahliye sonrası istihdam projesi ile federal hapishanelerde çalışan mahkûmların programlara katılmayan kişilere göre yeniden suç işleme oranları 7000 kişilik deney grubu doğrultusunda 12 yıl süre boyunca araştırılmış ve programa katılan mahkûmların yeniden suç işleme oranının %24 daha az olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra iş bulma açısından da %14 oranında daha yüksek bir başarı olduğu sonucu ortaya konulmuştur (Federal Bureau of Prisons, 2023).

Türkiye’de yürütülen faaliyetlerin etkisinin ölçülmemesi ceza infaz kurumlarında verilen eğitimlerin sadece görünüşte olduğu izlenimi vermektedir. Ülkemizde yürütülen mesleki faaliyetlere ilişkin mahkûmların tutumlarının incelendiği ve Seçen (2021) tarafından yürütülen araştırma sonucunda mahkûmların mesleki eğitim faaliyetlerine olan tutumlarının orta düzeyde olduğunu göstermektedir. Ayrıca infaz kurumlarında rehabilitasyon faaliyetlerine katılım gösteren hükümlüler ve tutuklular bu faaliyetleri sadece cezaevinde geçirilecek bir faaliyet olarak görmektedirler. (Seçen, 2021, s. 170) Bu durum da infaz kurumlarında yürütülen mesleki ve rehabilitasyon faaliyetlerinin hükümlüler açısından yeterli düzeyde anlamlandırılmadığını göstermektedir.

Eski hükümlülerin ceza infaz kurumlarından çıktıktan sonra istihdam edilmeleri özellikle mahkûmiyet süresi boyunca katılım sağladıkları mesleki eğitim faaliyetleri ile büyük ölçüde tutarlılık göstermektedir. Ancak ülkemizde ceza infaz kurumlarında sunulan mesleki eğitim faaliyetlerinin ABD ile kıyaslandığında oldukça etkisiz kaldığı görülmektedir.

Mahkûmiyet boyunca işyurtlarında çalışan kişilerin, mesleki eğitim kapsamında teorik bilgilerin yanı sıra uygulamalı bir eğitim almaları ve aktif bir mesleki eğitim uygulanması oldukça önemlidir. Bu kurumlarda çalışan kişilerin mesleki bilgi ve becerileri artmakta olup belirli bir gelir elde etme imkânı da bulunmaktadır. ABD’de faaliyet gösteren UNICOR adlı kuruluşun da benzer bir faaliyet gösterdiği söylenebilir. Ayrıca bu kuruluşlarda üretilen ürünlerin ABD’de çeşitli kamu kurum ve kuruluşları tarafından satın alınması kendi kendine yeterlilik sağlaması bakımından örnek teşkil etmektedir. Bu yüzden işyurtları kurumunun faaliyetlerinin çeşitlenmesinin oldukça önemli olacağı sonucuna varılmıştır.

Çalışma sırasında tespit edilen diğer önemli bir husus ise sivil toplum kuruluşlarının eski hükümlülerin istihdamı konusunda faaliyetlerinin bulunmamasıdır. Eski hükümlülerin bazı dernekler kurdukları görülmekle birlikte etkin faaliyetlerinin bulunmadığı görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında toplumsal sorunları ele almak, yardım sağlamak, hakları savunmak ve toplumsal dönüşümü sağlamak gibi temel amaçları bulunan sivil toplum kuruluşlarının başta istihdam olmak üzere etkinliğinin artmasının da gerekli olduğu görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise bu açıdan sivil toplum kuruluşlarının oldukça etkili işler yürüttüğü görülmektedir. Örneğin Jails to Jobs eski hükümlülerin iş bulmalarına yardımcı olacak araçları sağlayan bir kar amacı gütmeyen kuruluştur. İstihdam Olanakları merkezi (CEO) adlı kuruluş ise hapisneden ayrılan kişiler için kariyer sermayesi ve finansal istikrar oluşturulmasına yardımcı olmak için gerekli olan sürekli desteği sağlamaktadır. Eskiden Hapsedilmiş Üniversite Mezunları Ağı (FICGN) adlı kuruluş ise cezaevine girmiş üniversite mezunlarından oluşan bir ağıdır ve bu ağ kar amacı gütmeyen bir kuruluş olarak önceden hapsedilmiş bireylerin eşit fırsatlara sahip olduğu ve hayatın her alanına dâhil olduğu bir toplum tasavvur etmek amacı taşıdığı görülmektedir (cc.camden.rutgers.edu, 2023).

Eski hükümlülerin iş sahibi olmalarına yönelik en etkili yollardan birisi kendi işlerini kurmalarına yönelik hibe programlarıdır. Yapılan çalışma Türkiye'de eski hükümlü bireylerin yararlanabildikleri hibe projelerinin yeterli düzeyde olmadığını göstermektedir. Ayrıca hibe konusunda toplumun bilgisinin olmadığı, bu yüzden yeterli etkinlik göstermediği de söylenebilmektedir. Ülkemizde uygulanan eski hükümlü hibe projesi için önemli bir husus ise bürokratik işlerin fazla olduğu görüşünün hâkim olmasıdır. Başvuru şartlarının kolaylaştırılmasının bu açıdan önemli olacağı değerlendirilmektir.

ABD'de yürütülen hibe programlarına bakıldığında ise programların oldukça çeşitlilik gösterdiği ifade edilebilmektedir. Ayrıca federal hükümet tarafından finanse edilen programların geliştirilmesini ve yönetimini destekleyen kuruluşlar için federal finansman fırsatları hakkında bilgi sağlayan bir "grants.gov" adlı web sitesinin hizmet vermesi, hibe başvurusu yapmak isteyen kişiler ve kurumlar için oldukça faydalı sonuçlar üretmektedir. Bu sitede yer alan hibeler daha çok federal devletler tarafından finanse edilen program ve projelerle çalışan kuruluşlara verilmektedir.

Benzer şekilde "benefit.gov" adlı web sitesi de ABD Çalışma Bakanlığı tarafından vatandaşlarına devlet yardımı uygunluk bilgilerine erişim sağlamak için tasarlanan bir

sitedir. Bu web sitesi vatandaşların afet yardımı, sağlık ve tıbbi yardım, mali yardım, krediler ve daha fazlası dâhil olmak üzere çeşitli yardım türleri için potansiyel uygunluklarını belirlemelerine yardımcı olmasına imkân tanımaktadır.

Yine benzer şekilde “Inmates to Entrepreneurs” adlı kar amacı gütmeyen kuruluşta eski hükümlülerin kendi işlerini kurmalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Kuruluş bu açıdan yüz yüze ve çevrimiçi girişimcilik kursları vermekte ve sabıka kaydı olan kişilerin kendi işlerini kurmalarına yardımcı olmaktadır. (inmatestoentrepreneurs.org, 2023).

Yukarıda yer alan veri ve örnekler ışığında mahkûm kişilerin salıverildikten sonra topluma yeniden girmeleri ve yeniden suça karışmamaları açısından kar amacı gütmeyen kurumların oldukça önemli olduğu ve bu yüzden sivil toplum kuruluşlarına oldukça fazla bir yük düştüğü söylenebilmektedir.

Bu çerçevede suç işleyerek ceza infaz kurumuna giren kişilerin mahkûmiyet sürelerinin bitimiyle birlikte topluma yeniden girecek oluşları sadece salıverildikten sonra desteklenmesi gereken bir durum olmamakta, kişinin entegrasyonunun kolaylaştırılması ve yeniden suç işlemenin önüne geçilmesi için ceza infaz kurumlarına ilk giriş anından çıkış anına kadar geçen süre boyunca ve tahliye sonrasında, gerek psikolojik gerekse mesleki anlamda faaliyetlerin yürütülmesinin zorunluluk olduğu değerlendirilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma suç ve ceza arasındaki nedensellik bağı üzerinden bir çerçeve çizerek cezasını tamamlayıp topluma yeniden giren ve girmeye hazırlanan kişiler için bir araştırma hüviyetindedir. Çalışma suçun ve suç sonucu verilen kanuni ceza ve mahkûmiyet süresinin incelenmesi üzerinde durmamaktadır. Kanun koyucu iradenin suçlara vereceği cezanın niteliği veya niceliği araştırmanın içerisine girmemektedir. Toplumun vicdanını zedeleyebilen suç ve cezalar farklı bir çalışmanın konusudur.

Yapılan literatür araştırmasında eski hükümlülerin istihdamı ve topluma yeniden girişi kapsamında Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yürütülen faaliyetler incelenmiştir. Bu çerçevede araştırmanın ilk bölümünde kavramsal çerçeveye değinilmiş ve eski hükümlü ile suç arasında oluşan bağlantının suç sosyoloji temelinde anlaşılmasına çalışılmıştır. İkinci bölümde ise Türkiye'de eski hükümlü, hükümlü ve tutuklulara yönelik faaliyetlere değinilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Amerika Birleşik Devletleri'nde yürütülen faaliyetler derinlemesine incelenmiştir.

İnceleme sonucunda eski hükümlüler için en önemli sorunun cezanın tamamlanmasına rağmen toplumsal dışlanma ile bir nevi cezanın devam ettiği ve istihdamının oldukça güç olduğudur. Her ne kadar çalışma hakkı en temel insan haklarından birisi de olsa sabıka kaydı istihdamın önünde engel bir durum olarak öne çıkmaktadır.

Eski hükümlü istihdamının sadece bireysel temelde ele alınması ön kabulü ne yazık ki toplumun eski hükümlüleri tekrar suç işlemeye ittiğinden ekonomik ve sosyal kayıplara neden olmaktadır. Bu durum göz önüne alındığında ise eski hükümlü istihdamının önemi daha da iyi anlaşılakta ve sosyal devlet olmanın gereği olarak eski hükümlülerin istihdam edilebilmelerine yönelik uygulama ve politikaların gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

İşlemiş oldukları suçlar sonucu ceza alan ve cezasının bitimi ile salıverilen kişilerin istihdam edilmeleri ve topluma yeniden girişlerini kolaylaştırmak için aşağıdaki uygulama ve çalışmaların yürütülmesi önerilmektedir:

Eski hükümlülerin istihdam edilmeleri sadece kişiler için değil toplum için de önemli bir konudur. Suç işleme toplumun huzur ve refahının kaybına neden olmasının yanı sıra maddi kayıplara da neden olmaktadır. Bu kayıpların oluşmasının engellenmesi için ise öncelikle

eski hükümlülere olan dışlayıcı bakışın ortadan kaldırılması adına farkındalık artırıcı çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir. Bu kapsamda dezavantajlı durumda bulunan gruplara yönelik yürütülen ulusal eylem planlarının bir benzeri olarak “Eski Hükümlülerin İstihdamı ve Entegrasyonu Eylem Planının” hazırlanarak hayata geçirilmesi önerilmektedir. Bu eylem planının aşağıdaki önerileri içerecek şekilde hazırlanması ve başta kamu kurum ve kuruluşları olmak üzere sivil toplum kuruluşlarının da katılım sağlanarak hayata geçirilmesinin eski hükümlü istihdamını artıracığı düşünülmektedir.

Eylem planı kapsamında sivil toplum kuruluşlarının eski hükümlülere yönelik faaliyetler içeresine girmelerini teşvik etmek amacıyla Adalet Bakanlığı koordinesinde seminerler düzenlenmesi ve farkındalık faaliyetlerinde bulunulması önerilmektedir.

Eski hükümlülerin topluma yeniden girişlerinin kolaylaştırılması ve adaptasyon süreçlerinin etkili olması sadece salıverildikten sonra yürütülecek uygulamalar ile mümkün olmaktadır. Bunun için cezaevine giren kişilerin bir gün tekrar topluma döneceği düşüncesi ile birlikte kişinin ceza evine ilk giriş anından salıverilmesine kadar geçen süre boyunca çeşitli faaliyetlere katılması gerekmektedir. Bunun ilk adımı olarak ise ceza evine giriş anında kişinin beceri haritası çıkarılması ile kişi temelli faaliyetlerin planlanması ve bu kapsamda yürütülecek eğitim faaliyetlerinin kişilerin yaş ve niteliklerine göre çeşitlenmesi ve yönlendirmenin bu kapsamda yapılması önerilmektedir.

Cezaevi eğitimlerinin mahkûmlar için bir boş zaman aktivitesi olarak görülmesi düşüncesi ne yazık ki eğitimlerin etkinliğini azaltmaktadır. Bu açıdan mahkûmlara mesleki eğitimin önemi ve istihdama etkisi kapsamında Adalet Bakanlığının koordinasyonunda İŞKUR, Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu koordinasyonunda bu eğitimlerin verilmesinin mahkûmların istihdam olgusuna bakışlarını değiştirebileceği düşünülmektedir. Ayrıca teknolojik ilerlemeler sonucunda istihdam şekillerindeki farklılaşma ve hükümlülerin özellikle salıverilmeden önce temel teknolojik beceriler edinmesi de yine iş gücüne katılım ve iş arama açısından önem arz etmektedir. Bu açıdan ceza infaz kurumlarından salıverilmeden önce temel teknolojik bilgilerin ve iş arama kanallarının içerildiği bir eğitimin verilmesi önerilmektedir.

Ceza infaz kurumlarından salıverilen kişilerin işgücü piyasasına girişlerinin zor olmasının yanı sıra bu kişilerin iş arama konusunda bilgilerinin de yeterli düzeyde olmadıkları görülmektedir. İş arama kanalları konusundaki bu eksikliğin giderilmesi ise özellikle ceza

infaz kurumlarından salıverilmeden önce giderilme istihdam konusunda kişilere fayda sağlayacaktır. Bu durum için ise hapisshaneden salıverilme durumu yaklaşan kişilere istihdama dönüş ve topluma yeniden adapte olunması amacıyla “Topluma yeniden giriş el kitapçıklarının” oluşturulması bu el kitapçıklarında iş arama kanalları başta olmak üzere yararlanabilecekleri programlar, hibeler ve eski hükümlü istihdamına ilişkin kurumların faaliyetlerinin yer almasının gerektiği düşünülmektedir.

Ceza infaz kurumlarından salıverildikten sonra kişilerin tekrar eski sosyal çevresine girmesi yeniden suç işleme ihtimalini artırabilmekte ve bu durumun önlenmesi açısından kişilerin belirli bir süre barınma sorununun giderilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda ceza evinden salıverilen kişilerin yeniden topluma adapte olmalarının sağlanması açısından tüm sosyal paydaşların içerisinde bulunduğu “Yeniden Giriş Merkezleri” nin kurulmasının ve bu merkezlerde 6 aya kadar sosyal destek imkânı tanınmasının eski hükümlü bireylerin topluma yeniden girişini kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Bu merkezlerin Adalet Bakanlığı koordinasyonunda belediyeler ile birlikte hayata geçirilmesinin uygulanabilirlik açısından etkili olacağı değerlendirilmektedir. Bu merkezler illerin ceza infaz kurumlarında bulunan kişi sayısına göre planlanması ve salıverildikten sonrası için geçiş mekanizmasının oluşturulması gerekmektedir. Bu doğrultuda kurulacak merkezlerin personel durumları kişilerin topluma yeniden uyum sağlamaları başta olmak üzere istihdam edilmeleri ve yeniden suç işlememeleri için planlanmalıdır. Merkezlerde sosyal hizmet uzmanları, psikolog ve iş ve meslek danışmanlarından oluşacak “İstihdam ve Uyum Danışmanlarının” görev alması önerilmektedir.

İşgücü piyasası bazı sektörlerde işçi bulma konusunda sıkıntılar yaşayabilmektedir. Bu açıdan işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda eleman sıkıntısı yaşanan meslekler işgücü piyasası raporları ile İŞKUR tarafından düzenli olarak raporlanmaktadır. Bu raporlamalar ile birlikte il bazlı olarak temininde güçlük çekilen mesleklerin tespit edilmesi ve eski hükümlülerin bu mesleklere yönlendirilmeleri istihdamı artırıcı bir işlev göreceği düşünülmektedir. Bu yüzden işgücü piyasası raporları doğrultusunda her il de faaliyetleri bulunan il istihdam ve mesleki eğitim kurullarının işlevi artırılmalı ve bu kurullar ile işbirliği içerisinde ilin işgücü görünümü ortaya konularak eksikliği en fazla görülen meslekler için ceza evlerinde eğitim faaliyetlerine ağırlık verilmesi sağlanmalıdır.

Ceza infaz kurumlarından salıverildikten sonra kişilerin eski hükümlülere yönelik olarak İŞKUR tarafından yürütülen hibe projeleri ile ilgili olarak bilgi eksiklikleri oldukça fazla olduğu görülmektedir. Bu bilgi eksikliği ise hibe projelerine başvurularında da görülmekte ve başvuru koşullarına uygun proje oluşturulma konusunda zorluklar yaşanmaktadır. Bu zorluklar kişilerin bilgi eksikliği ile başvuru şartlarının karşılanması konusundaki eksikliklerden kaynaklanmaktadır. Bu durumun ortadan kaldırılması için özellikle kişilerin salıverilmeden önce bilgilendirilmesi talep durumlarına göre ceza infaz kurumlarında proje eğitimlerinin oluşturulması, bu proje eğitimlerine İŞKUR tarafından görevlendirme yapılması önerilmektedir.

Bu açıdan bakıldığında merkezi bir hibe departmanının olmasının ve kişilerin yararlanabilecekleri tüm hibelere tek bir merkezden ulaşmasının önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Eski hükümlülerin hibe desteği kapsamında projesi kabul edilen eski hükümlülerin proje etkinliğinin ölçülmesi önemlidir. Etkinlik ölçümünün yapılması için kabul edilen projelerin 1 ile 3 yıl süre boyunca yakından izlenilmesi ve 10 yıla kadar belirli aralıklarla takip edilmesi gerekmektedir. Bu süre boyunca takip edilen projelerin etkinliğine göre proje faaliyetlerinin ilerleme gösterebileceği düşünülmektedir. Ayrıca hibe başvurularının elektronik olarak İŞKUR e-şube kanalı üzerinden yapılması önerilmektedir.

ABD’de eski hükümlülerin iş arama sırasında sabıka kayıtların ilk aşamada engellenmesine yönelik yürütülen Kutuyu Yasakla kampanyasının ülkemizde de uygulanmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu kampanya ile birlikte işverenlerin kişileri işe alırken sabıka kayıtlarından önce işe uygunluklarına göre hareket etmelerinin eski hükümlü istihdamını artırmada etkili olacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda sabıka kayıtlarına erişimin kısıtlanması önerilmektedir.

Eski hükümlülerin istihdamının artırılması konusunda ABD’de yürütülen vergi teşviklerinin ülkemiz de uygulanmasının eski hükümlü istihdamını artıracığı düşünülmektedir. Bu doğrultuda eski hükümlü istihdam eden işverenlerin SGK işveren paylarının tamamının 3 ile 24 ay arasında işsizlik sigortası fonundan karşılanması önerilmektedir. Bu teşvik kişinin mesleki bilgisi, yaşı, öğrenim durumu ve ceza infaz kurumunda geçirilen süreler göz önüne alınarak yararlanma süresi belirlenmelidir. Teşvikten yararlanma şartlarında ise eski hükümlülere yönelik ayırım yapılmaması ve tüm suç türleri kapsamında mahkûm olan eski

hükümlülerin bu teşvikten yararlanabilmesi önerilmektedir. Bu uygulamayla özellikle istihdama girişleri daha zor olan suç türlerinden mahkûm olanların yeniden suç işleme ihtimalini azaltacağı düşünülmektedir.

Eski hükümlülerin toplumla uyumlaştırılmasının sağlanması ve yeniden suç işlemenin engellenmesi için istihdam edilmeleri oldukça önemlidir. Bu yüzden İŞKUR bünyesinde “eski hükümlü iş koçları” biriminin oluşturulması önerilmektedir. Eski hükümlü iş koçları tahliye edilmiş ve çalışabilir durumdaki kişilerin bireysel durumlarını göz önüne alarak denetimli serbestlik müdürlükleri ile koordineli olarak danışmanlık ve işe yönlendirme hizmetleri vermesi faydalı olacaktır.

İşyurtlarında üretilen ürünlerin ceza infaz kurumu dışında satışı konusunda eski hükümlüler ile iş birliğine gidilmesi ve bu ürünlerin satışında eski hükümlülerin kurmuş olduğu işyerlerinin önceliklendirilmesi önerilmektedir. Bu durumun eski hükümlülerin kendi işlerini kurmalarına fayda sağlayacağı ve işyurtlarında üretilen ürünleri satın alarak kendi iş yerinde satmak isteyen eski hükümlülere imkân tanınmasının istihdamı artıracığı düşünülmektedir.

İşyurtları kurumunda üretilen ürünlerin satışının oldukça sınırlı düzeyde olması ve toplum tarafından bilinirliğinin az olması bu kurumların etkinliğini azaltmaktadır. Bundan dolayı işyurtlarında üretilen ürünlerin toplumun ihtiyaçları doğrultusunda çeşitlenmesi ve ürünlerin kamu kurum ve kuruluşlarınca satın alma desteği sunulmasının gerektiği düşünülmektedir.

Eski hükümlülerin istihdama girişte yaşadıkları zorluklar göz önüne alındığında iş arayan ve işverenleri buluşturmaya aracılık faaliyetinde bulunan özel istihdam bürolarına işe yerleştirdikleri her eski hükümlü için en az bir yıl süre ile istihdamda kalmaları koşulu ile asgari ücretin yarısı kadar teşvik verilmesi özel istihdam bürolarının eski hükümlülere sunacakları hizmetleri de artıracaktır.

KAYNAKÇA

- 2021 Yılı Faaliyet Raporu. (2022). *2021 Yılı Faaliyet Raporu*. Türkiye İş Kurumu. <https://media.iskur.gov.tr/63685/2021-yili-faaliyet-raporu.pdf> adresinden alındı
- 2023 Yılı Performans Programı. (2023). Ceza İnfaz Kurumları İle Tutukevleri İşyurtları Kurumu: <https://iydb.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/5> adresinden alındı
- 4 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018, 07 15). Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. 30479 Sayılı Resmi Gazete.
- Adalet Bakanlığı. (2021). Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği. *Resmi Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/11/20211110-1.htm> adresinden alındı
- Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü. (2023). *Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri Haber Bülteni, 2022*. Adalet Bakanlığı.
- Aktif İşgücü Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. (2022, 4 8). Aktif İşgücü Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. Türkiye İş Kurumu. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/04/20220408-12.htm> adresinden alındı
- Akyayla, A. (2019). E. DURKHEİM VE B. MALINOWSKI EKSENİNDE “SAPMA” VE “SUÇ” KAVRAMLARINA KARŞILAŞTIRMALI BİR BAKIŞ. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 68-76.
- Amy L. Solomon, K. F. (2023). *Building Reentry Ecosystems*. Bureau of Justice Assistance.
- Anayurt, Ö. (2001). *Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Bahar, H. (2009). *Sosyoloji*. Ankara: Uşak Yayınları.
- Bal, H. (2003). *Hukuk-Hukuk Sosyolojisi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayın No:32.
- Bal, H. (2016). *Suç Sosyolojisi* (s. 11). içinde Sentez Yayınları.
- Balaban, Ö. Ö. (2015). Ceza İnfaz Kurumlarındaki Tutuklu ve Hükümlülerin Eğitim Faaliyetlerine İlişkin Algıları: T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Örneği. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 37-52.
- Balcıoğlu, E. (2016). “Sosyal Süreç Teorileri” (Ed: Alper Sözer, Ercan Balcıoğlu), *Kriminoloji*. Nobel Yayınları.
- Berg M. T., H. B. (2011). Reentry and the ties that bind: An examination of social ties, employment, and recidivism. *Justice quarterly*, 28(2), 382-410.
- Bingöl, İ. (2022). Sosyolojik Suç Teorilerine Kuramsal Bir Yaklaşım: Sosyal Süreç Teorileri. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 640-652.
- Birleşmiş Milletler, İ. H. (1949). *İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi*. Birleşmiş Milletler. <https://www.ohchr.org/en/human-rights/universal-declaration/translations/turkish-turkce?LangID=trk> adresinden alındı
- BJA. (2023). *BJA FY 23 Second Chance Act Community-Based Reentry*. U.s: Department of Justice Office .
- BJA. (2023). *Residential Substance Abuse Treatment for State Prisoners (RSAT)*. U.S. Justice Department’s Bureau of Justice Assistance (BJA).

- <https://bja.ojp.gov/library/publications/residential-substance-abuse-treatment-state-prisoners-rsat> adresinden alındı
- bja.ojp.gov. (tarih yok). <https://bja.ojp.gov/taxonomy/term/second-chance-act-sca-programs> adresinden alındı
- bja.ojp.gov. (2018). *İkinci Şans Yasası Bilgi Sayfası*. <https://bja.ojp.gov/library/publications/second-chance-act-fact-sheet> adresinden alındı
- bja.ojp.gov. (2023). *Second Chance Act (SCA) Programs*. <https://bja.ojp.gov/taxonomy/term/second-chance-act-sca-programs> adresinden alındı
- bonds4jobs.com. (2023). <https://bonds4jobs.com/> adresinden alındı
- bop.gov. (2023). *An Overview of the First Step Act*. <https://www.bop.gov/inmates/fsa/overview.jsp> adresinden alındı
- Braithwaite, J. (1989). *Crime, shame and reintegration*. New York: Cambridge University Press.
- Burkay, S. (2008, Ekim). Teorik çerçevede suç. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, s. 3.
- Carson, E. A. (2022). *Prisoners in 2021 – Statistical Tables*. Federal Bureau of Prisons (BOP).
- cc.camden.rutgers.edu. (2023). <https://cc.camden.rutgers.edu/resources-formerly-incarcerated> adresinden alındı
- Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun. (2004, 12 29). Resmi Gazete: 25685. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5275.pdf> adresinden alındı
- Ceza ve Tevfikeyleri Genel Müdürlüğü. (2023). <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/psiko-sosyal-servis-genel-bilgi> adresinden alındı
- cleanslateinitiative.org. (2023). <https://www.cleanslateinitiative.org/> adresinden alındı
- Couloute, L. &. (2018). Out of prison & out of work: Unemployment among formerly incarcerated people. *Prison Policy Initiative*, s. 1-14. <https://www.prisonpolicy.org/reports/outofwork.html> adresinden alındı
- csgjusticecenter.org. (2023). <https://csgjusticecenter.org/projects/fair-chance-licensing/> adresinden alındı
- cte.adalet.gov. (2023). *DEPAR Programı*. <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/depar-programi> adresinden alındı
- cte.adalet.gov.tr. (2023). *Eğitim Servisi Faaliyetleri*. <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/egitim-servisi-faaliyetleri> adresinden alındı
- cte.adalet.gov.tr. (2023). *Saliverilenlere Yonelik Hizmetler*. <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/saliverilenlere-yonelik-hizmetler> adresinden alındı
- Davis, L. M. (2013). *Evaluating the effectiveness of correctional education: A meta-analysis of programs that provide education to incarcerated adults*.
- Demirbaş, T. (2016). *Kriminoloji*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı. (2023). *Türkiye'de Denetimli Serbestlik Hizmetleri Tanıtım Broşürü*. <https://cte-ds.adalet.gov.tr/tanitim-materyalleri> adresinden alındı
- dol.gov. (2023, 06 05). *WOTC*. <https://www.dol.gov/agencies/eta/wotc> adresinden alındı
- Dolu, O. (2013). *Suç ve Sapma Teorileri, A.Galeri (Editör). Suç Sosyolojisi* (s. 2-24). içinde Eskişehir Anadolu Üniversitesi.
- Dolu, O. (2015). *Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji*. Ankara: Global Politika ve Strateji.
- E. Harry Allen, E. S. (2001). *Corrections in America: An Introduction*.
- E. Hayat, Ş. Ş. (2021).). İstihdamda Mesleki Eğitimin Önemi ve Öğrencilerin Mesleki Eğitime İlişkin Tutumları: Aydın İli Örneği. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 70-85.
- Engin, M. (2012). Suçu Önleyici Tedbirler Bağlamında Ceza İnfaz Kurumlarında Çalışma ve Eski Hükümlü İstihdamı. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 24-35.
- Erdem, S. (2020). Yapısal sembolik etkileşimcilik ve kimlik teorisi. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 50-65.
- Erusta, M. (2016). *Türkiye'de Hükümlü ve Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar*. Sakarya.
- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Glaser, D. (1964). *Effectiveness of prpbation and parole system* . Indianapolis: Bobbs- Merrill.
- goccp.maryland.gov. (2023). <https://goccp.maryland.gov/grants/programs/rsat/> adresinden alındı
- Goodwin, G. L. (2020). *Federal Prison Industries: Actions Needed to Evaluate Program Effectiveness*. United States Government Accountability Office.
- Görgülü, T. Ö. (2013). Hükümlülerin Suç Davranışının Nedenlerine ve Suç Davranışı Risk Faktörlerine İlişkin Düşünceleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet* 24(2), 59-82.
- grantsforus.io. (2023). <https://grantsforus.io/type-of-eligible-entity/organizations/nonprofits-with-501c3/bja-tribal-corrections-capacity-building-training-and-technical-assistance-program/> adresinden alındı
- Güçlü, İ., & Akbaş, H. (2016). *Suç Sosyolojisi: Kavram- Teori- Uygulama*. Seçkin Yayıncılık.
- Güçlü, İ., & Akbaş, H. (2019). *Suç Sosyolojisi: Kavram, Teori ve Uygulama*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- İ. Usta, H. Ö. (2010). Denetimli Serbestlik. *Ceza Hukuku Dergisi*, 1-44.
- İçli, T. (2004). *Kriminoloji*. Ankara: Martı Yayınları.
- İçli, T. (2016). *Kriminoloji*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- impactjustice.org. (2023). <https://impactjustice.org/innovation/homecoming-project/get-involved/become-a-host/> adresinden alındı
- inmatestoentrepreneurs.org. (2023). <https://inmatestoentrepreneurs.org/> adresinden alındı

- İrdem, E. (2016). *İŞKUR tarafından düzenlenen mesleki eğitim kursları itibarıyla aktif işgücü piyasası politikalarının etki değerlendirmesi*. Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.
- irs.gov. (2023). <https://www.irs.gov/businesses/small-businesses-self-employed/work-opportunity-tax-credit#targeted> adresinden alındı
- iskur.gov.tr. (2023). <https://www.iskur.gov.tr/is-arayan/aktif-igucu-programlari/toplum-yararina-programlar-typ/> adresinden alındı
- iydb.adalet.gov.tr. (2023). Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumu: www.iydb.adalet.gov.tr, adresinden alındı
- James, N. (2019). *The FIRST STEP act of 2018: An overview*. Congressional Research Service.
- justice.gov. (2023). *FY 2024 Performance Budget*. U.S. Department of Justice.
- Kaner, S. (2019). Suçluluğu Açıklayan Yaklaşımlar. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 473-496.
- Kara, T. (2014). *Eski Hükümlünün İstihdamı ve Yaşanılan Güçlükler ve İŞKUR'un Bu Konudaki Rolü*. Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- Kargın, V. (2016). Sosyal Güç ve Suç Oluşumu: Çatışma Teorileri., E. Muş (Editör). E. Muş içinde, *Kriminoloji: Suç Teorileri ve Uygulamalar* (s. 191-216). İstanbul: Karınca Yayınları.
- Kaşıkçı, T. (2007). *İnsan Kaynakları Yönetimi Açısından Sakat ve Eski Hükümlü Çalıştırma Yükümlülüğü*. İstanbul.
- Kızmaz, Z. (2005). "Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme". *C. U. Sosyal Bilimler Dergisi*, 149-179.
- Koparan, M. R. (2006). Bir Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama. *TBBD*, 154-172.
- Kutal, G. (1993). *Sakatların Ekonomik Hayata Katkısı*. Ankara: IFMC Yayını.
- Lehrer, E. (2003). Ex-convicts in society. *Public interest*.
- Looney A., T. N. (2018). Work and opportunity before and after incarceration. *Brookings Institution*, 3.
- mass.gov. (2023). <https://www.mass.gov/service-details/residential-substance-abuse-treatment-for-state-prisoners-rsat-program> adresinden alındı
- michigan.gov. (2023). <https://www.michigan.gov/msp/services/chr/conviction-set-aside-public-information/michigan-clean-slate> adresinden alındı
- Namal, M. K. (2021). Eski Hükümlü İstihdamında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri . *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 1338-1354.
- nationalreentryresourcecenter.org. (2023). [https://nationalreentryresourcecenter.org/second-chance-act#:~:text=The%20Second%20Chance%20Act%20\(SCA,local%20jails%2C%20and%20juvenile%20facilities.](https://nationalreentryresourcecenter.org/second-chance-act#:~:text=The%20Second%20Chance%20Act%20(SCA,local%20jails%2C%20and%20juvenile%20facilities.) adresinden alındı
- ncjtc.fvtc.edu. (2023). <https://ncjtc.fvtc.edu/programs/PR00000014/tribal-community-corrections-re-entry-program> adresinden alındı

- nicic.gov. (2023). *National Institute of Corrections*. <https://nicic.gov/resources/nic-library/web-items/federal-bonding-program-us-department-labor-initiative> adresinden alındı
- Özbek, N. (2004). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet; Siyaset, İktidar ve Meşruiyet 1876-1914*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- P.A. Langan, D. L. (2002). *Bureau of Justice Statistics Special Report: Recidivism of Prisoners Released in 1994*. Washington, DC: Government Printing Office.
- Pager, D. (2003). The mark of a criminal record. *American journal of sociology*, 937-975.
- Pogorzelski, W. W. (2005). Behavioral health problems, ex-offender reentry policies, and the "Second Chance Act". *American journal of public health*, 95(10), 1718-1724. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1449426/> adresinden alındı
- Pressley, N. (2022). *Providing a Clean Slate*. <https://www.texaspolicy.com/wp-content/uploads/2022/04/2022-04-ROC-CleanSlateBarrierstoEmployment-NikkiPressley.pdf> adresinden alındı
- prisonpolicy.org. (2018). *Out of Prison & Out of Work: Unemployment among formerly incarcerated people*. <https://www.prisonpolicy.org/reports/outofwork.html> adresinden alındı
- Raphael, S. (2021). The intended and unintended consequences of ban the box. *Annual Review of Criminology*, 191-207.
- reo.workforcegps.org. (2023). <https://reo.workforcegps.org/> adresinden alındı
- S. Kethineni, D. N. (2007). Employment and ex-offenders in the United States: Effects of legal and extra legal factors. *Probation Journal*, 36-51.
- Sarıdiken, M. (2014). *Hükümlü ve Tutukluların Meslek Edindirme Faaliyetlerinin İş Yaşamlarına Etkisi: Maltepe Ceza İnfaz Kurumları Kampüsünde Örnek Çalışma*. Hasan Kalyoncu Üniversitesi.
- Savaş, G. E. (2020). Eski hükümlülerin ve denetimli serbestlik yükümlülerinin istihdamı üzerine uygulamalı bir araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 336-367.
- Seçen, K. G. (2021). *Eski hükümlülerin toplumla bütünleşmeleri üzerine sosyolojik bir analiz*. (Master's thesis, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Strephonsays. (tarih yok). <https://tr.strephonsays.com/federal-and-vs-state-prison-2115> adresinden alındı
- Şen, Ş. (2016). *Ceza infaz kurumlarında verilen eğitim faaliyetlerinin yaşam boyu öğrenme açısından değerlendirilmesi: Zonguldak ili örneği*. Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Talas, C. (1977). *Ekonomik Sistemler*. Ankara: Doğan Yayınları.
- TDK. (2023). <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- thelastmile.org. (2023). *The LAst Mile Paving The Road To Success*. <https://thelastmile.org/press-kit/> adresinden alındı
- U.S. Department of Labor, E. a. (2020). *NOTICE OF AVAILABILITY OF FUNDS AND FUNDING OPPORTUNITY ANNOUNCEMENT FOR:*. U.S. DEPARTMENT OF LABOR.

- Ünal, H. (2012). *Sapma ve Suç. M. Tuna (Ed.) Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Visher C., K. V. (2004). Baltimore prisoners experience returning home. *The Urban Institute*, 14-15.
- volunteer.reentry.gov. (2023). <https://volunteer.reentry.gov/Volunteer/s/rsdprogram/a0D3d0000009T6gEAE/apprenticeship-training> adresinden alındı
- Von Bergen, C. W. (2016). "Ban the Box" Gives Ex-Offenders a Fresh Start in Securing Employment. *Labor Law Journal*, 383.
- vrss.va.gov. (2023). *User Guide*. U.S. Department of Veterans: https://vrss.va.gov/guides/VRSS_CFCS_UserGuide.pdf adresinden alındı
- wageesco.org. (2023). <https://wageesco.org/> adresinden alındı
- WAGES. (2023). *Work And Gain Education And Employment Skills Community Impact Report*. Colorado: Colorado Department of Corrections.
- Wheeler D. P., P. G. (2008). Prisoner Reentry. *Health and Social Work*, 145-158.
- Winfrey, T., & Abadinsky, H. (2003). *Understanding Crime*. USA: Wadsworth.
- www.bop.gov. (2023, 05 26). Federal Bureau of Prisons: https://www.bop.gov/inmates/custody_and_care/unicor_about.jsp#:~:text=Inmate%20Fact&text=UNICOR%20is%20first%20and%20foremost,abiding%2C%20contributing%20members%20of%20society. adresinden alındı
- www.bop.gov. (2023). *Federal Bureau of Prisons*. www.bop.gov adresinden alındı
- www.dli.pa.gov. (2023). *Department of Labor & Industry*. <https://www.dli.pa.gov/Businesses/Workforce-Development/Pages/Federal-Bonding.aspx> adresinden alındı
- www.dol.gov. (2023). <https://www.dol.gov/agencies/eta/reentry/grantees> adresinden alındı
- www.dol.gov. (2023). <https://www.dol.gov/agencies/eta/reentry/grantees> adresinden alındı
- www.federalgrants.com. (2023). <https://www.federalgrants.com/Second-Chance-Act-Prisoner-Reentry-Initiative-17211.html> adresinden alındı
- www.justice.gov. (2023). https://www.justice.gov/archive/fbci/progmenu_programs.html adresinden alındı
- www.nelp.org. (2023). National Employment Law Project: <https://www.nelp.org/publication/fair-chance-licensing-reform-opening-pathways-for-people-with-records-to-join-licensed-professions> adresinden alındı
- www.prisonpolicy.org. (2023). <https://www.prisonpolicy.org/reports/outofwork.html>.
- www.ruralhealthinfo.org. (2023). <https://www.ruralhealthinfo.org/funding/4886> adresinden alındı
- www.unicor.gov. (2023). <https://www.unicor.gov/About.aspx> adresinden alındı
- Yapar, M. E. (2012). *Amerika Birleşik Devletleri Federal Ceza Hukukunda Plea Bargaining (İddia Pazarlığı) Kavramı ve Uygulaması*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yüksel, M. (2019). Klasik Suç Kuramları. *Suç Sosyolojisi*. içinde Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

